

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับบทเรียนการจัดการทรัพยากร
ชายฝั่งของ บ้านช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน
จังหวัดพัทลุง”

โดย นายศราวุธ ชูชื่น และคณะ

มีนาคม 2562

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับบทเรียนการจัดการ
ทรัพยากรชายฝั่งของ บ้านช่องฟีน ตำบลเกาะหมาก
อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง”

คณะผู้วิจัย

1. นายศราวุธ	ชูชื่น
2. นายอุสัน	แหละหิม
3. นางสาวณัฐกรณ์	แหละหิม
4. นางสาวไยหนับ	ฤทธิไศ
5. นางสุมิตรา	ยามาเจริญ
6. นางสาวสุภาภรณ์	พรรณราย

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ความนำ

โครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับบทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบ้านช่องพิน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบของคนชุมชนบ้านช่องพินและมิติความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาหาแนวทางแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและปัญหาความสัมพันธ์ของคน

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนช่องพินในมิติความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพาทรัพยากรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแต่การใช้ประโยชน์อย่างมีการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และความสอดคล้องทางเศรษฐกิจ โดยในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชนนั้นได้มีกลุ่มคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ และหนีคดี เข้ามาตั้งบ้านเรือนริมทะเล การใช้ทรัพยากรมีทั้งการเผาหินปูนเพื่อทำปูนขาว การตัดไม้ฟันเพื่อนำไปเผาปูนและเผาถ่าน การทำนาเพื่อเลี้ยงครอบครัว และการทำนา โดยการเผาปูนต้องไปที่เกาะกระ การหาหินในพื้นที่ป่าพรุ เชิงควน ถือว่าเป็นการทำกินในพื้นที่ส่วนรวม และการทำนานั้นต้องไปจับจองพื้นที่บุกเบิกพื้นที่ทำนาที่เกาะราบ ส่วนการทำประมงมีการจัดการพื้นที่ชายฝั่งโดยกติกาของท้องถิ่น ในช่วงแรกเน้นการประมงเพื่อยังชีพมากกว่าค้าขายเนื่องจากสินค้าทะเลราคาถูกและไม่มีแม่ค้ารับซื้อ ในช่วงที่มีกุ้งมากชาวบ้านจะแปรรูปเป็นกุ้งหวานใส่ปี๊บไปแลกกับข้าวสารที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ลักษณะการจัดการทรัพยากรในช่วงแรกนั้นเน้นการพึ่งพาด้านแรงงานในครอบครัวและระหว่างครอบครัว และทำกิจกรรมที่เหมือนกันและเป็นไปตามฤดูกาล ผลผลิตที่เกิดขึ้นจึงมีความแตกต่างกันไม่มากนัก อาชีพในช่วงแรกของชุมชนได้ค่อยๆ หายไปเนื่องจากมีสินค้าโรงงานมาทดแทนปูนเผาของชาวบ้าน ราคาถูกกว่า ใช้งานสะดวกกว่า และมีก๊าซธรรมชาติมาเป็นเชื้อเพลิงแทนไม้ฟัน รวมทั้งกระแสของหน่วยงานราชการจะเข้ามาจัดการ ส่วนการทำนานั้นเริ่มต้นพร้อมๆ กับการเผาปูน หรือเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงการตั้งชุมชน ชาวบ้านค่อยๆ ถากซุยเพิ่มพื้นที่นามากขึ้น เมื่อเห็นว่ารายได้ดีกว่าเผาปูนจึงขยายพื้นที่ทั้งบนเกาะราบและพื้นที่ช่องพิน รวมทั้งรับจ้างขายแรงงานเพื่อการทำนาในพื้นที่อำเภอใกล้เคียงและต่างจังหวัด แต่เมื่อราคาข้าวตกต่ำ รายได้จากการทำประมงสูงกว่า ในขณะเดียวกันมีการส่งเสริมการทำสวนยางสงเคราะห์ ทำให้คนในชุมชนเลิกอาชีพทำนา และเปลี่ยนที่นาเป็นสวนยาง และสวนปาล์มในเวลาต่อมา ที่ดินในบริเวณพรุก็ปล่อยให้เป็นที่นาร้าง

ปัจจุบันชุมชนบ้านช่องพินจึงมีอาชีพหลัก คือการทำประมง และทำสวนยาง แต่เนื่องจากทรัพยากรทะเลสาบสงขลาลดน้อยลง เนื่องจากความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ รวมทั้งผลกระทบจากการพัฒนาต่างๆ ในขณะที่ประชากรรอบทะเลสาบมากขึ้นทำให้อาชีพประมงขาดความ

มันคง ชุมชนจึงพยายามร่วมสร้างกติกาต่างๆ ขึ้นมาเพื่อดูแลทะเลหน้าบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ขณะเดียวกันก็พยายามหาวิธีการในการใช้ทรัพยากรทะเลให้คุ้มค่าที่มาทดแทนคืออาชีพประมงในทะเลสาบสงขลาเนื่องจากสินค้าทะเลมีราคาสูงขึ้น พ่อค้า แม่ค้าเข้ามารับซื้อถึงชุมชน ทำให้ชาวประมงมีเพิ่มขึ้น จากการต้องใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครอบครัวก็มาเป็นเพียงแรงงานในครอบครัว และใช้เครื่องมือที่จับสัตว์น้ำได้ครั้งมากๆ (ทุกชุมชนรอบทะเลสาบก็เป็นเช่นนี้) จนเป็นเหตุให้ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาลดลงอย่างรวดเร็ว

เมื่อพบปัญหาทรัพยากรทะเลที่ลดลงอย่างรวดเร็ว(ทั้งทะเลสาบ) ชาวบ้านช่องฟืนจึงได้ร่วมมือกันทำเขตอนุรักษ์โดยการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานกับชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมลองผิดลองถูกหลายรูปแบบ ทั้งการออกกฎกติกาดูแลชายฝั่ง วางแนวเขตและขยายเพิ่มเมื่อเห็นว่าชุมชนเห็นด้วย การอบรมทรัพยากร ทำกิจกรรมที่ให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วม การช่วยกันออกกฎกติกา เป็นต้น พร้อมทั้งพยายามวางแผนการทำงานในระดับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในการจัดการทรัพยากร

ในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อเป็นฐานทางเศรษฐกิจให้ชุมชนมีความมั่นคง โดยการแปรรูปสัตว์น้ำ สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่มีวัตถุดิบมาจากพื้นที่ ปรับรูปแบบการจัดการทรัพยากรไปสู่การขยายผลจุดเด่นของพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

ขอขอบคุณทีมสนับสนุนด้านวิชาการจากพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการตลอดถึงทีมวิจัยช่องฟืนที่พยายามศึกษาค้นคว้าทำให้งานวิจัยครั้งนี้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชุดนี้จะช่วยเติมเต็มให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการทำงานรักษาดูแลทรัพยากรอันจะนำไปสู่การสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่ยั่งยืนต่อไป

ทีมวิจัยชุมชนบ้านช่องฟืน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษาวิจัย	1
1.2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องในพื้นที่	5
1.3 วัตถุประสงค์	17
1.4 คำถามวิจัย	17
1.5 ขอบเขตการศึกษา	18
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	18
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและงานวิจัย	
2.1 การเปลี่ยนแปลงระบบโดยรวมและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลา	19
2.2 ความสัมพันธ์ของผู้คนกับการพึ่งพิงทะเลสาบ	21
บทที่ 3 วิธีที่ใช้ในการทำวิจัย	
3.1 กิจกรรมประชุมทีมวิจัย	22
3.2 กิจกรรมวันเปิดโครงการ	23
3.3 เวทีออกแบบแนวทางการศึกษา	24
3.4 กิจกรรมการเก็บข้อมูล	26
3.5 กิจกรรมถอดบทเรียนการทำงานชุมชน	27
3.6 กิจกรรมการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนนอกพื้นที่	30
3.7 วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงาน	33
3.8 เวทีปิดโครงการ	34
บทที่ 4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากร	
4.1 บริบททั่วไป	37
4.2 การใช้ทรัพยากร	38
4.3 ยุคที่ 1 ช่วงก่อน พ.ศ. 2512	42
4.4 ยุคที่ 2 เร่งจับสัตว์น้ำ (พ.ศ. 2513 – พ.ศ.2533)	45
4.5 ยุคที่ 3 การทำประมงแบบมีกติกา (2534 - ปัจจุบัน)	49
4.6 เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงปริมาณและชนิดสัตว์น้ำบริเวณบ้านช่องฟีน	51

บทที่ 5 การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาของชุมชน	
5.1 กิจกรรมที่ทำ	57
5.2 กลยุทธ์การปกป้องพื้นที่ประมง	57
5.3 กลยุทธ์การออม	61
5.4 กลยุทธ์สร้างมูลค่าเพิ่มเสริมรายได้ให้ครอบครัว	62
5.5 ผลลัพธ์	64
บทที่ 6 สรุปและอภิปรายผล	
6.1 สรุปและอภิปรายผล	65
6.2 บทเรียนที่ได้จากการทำวิจัย	67
6.3 ปัญหาอุปสรรค	68
6.4 ทิศทางข้อเสนอแนะ	69
อ้างอิง	70
ภาคผนวก ก. คำถามความรู้สึกรคนท้องพื้น	77
ภาคผนวก ข. แบบสอบถามความรู้สึกรคนท้องพื้น	78
ภาคผนวก ค. ผังเครือญาติ	82

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการศึกษาวิจัย

ชุมชนบ้านช่องฟืนเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบตอนกลางของทะเลสาบ สงขลา หรือทั่วไปจะเรียกว่า “ทะเลใน” ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากตัวอำเภอปากพะยูน 5 กิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ “สองชาย” คือ มีทั้งส่วนที่เป็นชายฝั่งทะเล และส่วนบกที่เป็นเชิงเขา ประชากร 243 ครัวเรือน จำนวน 1,003 คน เป็นชาวไทยมุสลิม ประมาณ 65% ที่เหลือเป็นไทยพุทธ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพประมง โดยมีเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น ไซแม่กึ่ง อวน ไซตุ้ม ฯลฯ และใช้เรือหางยาวที่มีในชุมชนเพียง 127 ลำ ขนาดเรือ 10-13 แรงม้า ขนาดเรือกว้าง 1 เมตร ยาว 13 เมตร ชาวประมงบางคนไม่มีเรือแต่ก็พึ่งพาเพื่อนบ้านโดยการฝากอวน หรือ ร่วมออกเรือวางอวนด้วยกัน ถือเป็นวิถีชีวิตที่มีการพึ่งพา เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ นอกจากนี้ยังมีการทำอาชีพสวนยาง รับจ้างทั่วไปควบคู่กันไป และบางคนที่มีการศึกษาสูงก็จะออกไปทำงานนอกพื้นที่

ชุมชนช่องฟืนมีประวัติความเป็นมายาวนาน หลักฐานที่ยืนยัน เช่น การขุดพบเหรียญโบราณ ที่เรียกว่า อัฐ หรือเหรียญรู ใน พ.ศ. 2517 ในบริเวณชุมชนและหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ เช่น เจดีย์โบราณ บ่อน้ำโบราณ เตาเผาปูนขาว ลายแทงพระ พระโบราณ และชิ้นส่วนถ้วยชามเครื่องปั้นดินเผา ประมาณการแล้วอายุของชุมชนไม่น่าจะต่ำกว่า 150 ปี แต่สถานที่และประวัติความเป็นมาในเรื่องราวดังกล่าวมีคนส่วนน้อยที่รับรู้ และไม่ได้เชื่อมโยงความสำคัญหรือบอกเล่าให้ลูกหลานฟัง โบราณสถานและโบราณวัตถุดังกล่าวส่วนหนึ่งจึงถูกทิ้งร้าง และส่วนหนึ่งก็มีคนในและนอกพื้นที่ครอบครองเป็นทรัพย์สินส่วนตัว

เหรียญโบราณที่ขุดพบ
บริเวณชุมชนบ้านช่องฟืน

ในส่วนของต้นตระกูลของบ้านช่องฟืนเกิดจากต้นตระกูลเพียง 7 ตระกูล คือ มัชฌม รอด รวยริน ชาตรี ขุนล่า เป็นคนดั้งเดิมของที่นี่ พรรณราย เป็นครอบครัวย้ายมาจากตะเคียนเตี้ย ทะเลน้อย และชูชื่น มาจากกระโนน ย้ายมาเพราะหนีคดี หนีภัย มาหาที่ทำมาหากินใหม่ เพราะพื้นที่นี้ปลอดภัย ดำรงตามไม่ถึง และมีคนอยู่น้อย พารามาสี ย้ายกลับไปสงขลา ไม่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ช่องฟืน ส่วนตระกูลอื่นๆก็เริ่มจับจองที่ดินทำกินจนแล้วก็ถางซุย แต่ถ้ามีคนมาเพิ่มหรือมาขอก็แบ่งให้ แต่เนื่องจากบ้านช่องฟืนไม่มีที่นา จึงร่วมกันนั่งเรือใบไปตากกลางที่นาจับจองพื้นที่ทำกินบนเกาะرابที่ตั้งอยู่ใกล้กับบ้านช่องฟืน จนกลายเป็นพื้นที่นาของโคตรตระกูล และส่วนหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับชาวนาในพื้นที่ทุ่งสงวนอำเภอระโนดในลักษณะ เครือญาติเป็น เกล็ด ดอง และค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำเป็น โดยการรวมกลุ่มนั่งเรือข้ามทะเลสาบสงขลาไปยังทุ่งสงวน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ทั้งช่วยและรับจ้างชาวนาฝั่งระโนด เมื่อเข้าช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ก็จะแลกเปลี่ยนแรงงานกับเลี้ยงข้าว นำ“ข้าวเลี้ยง” มาเก็บไว้ที่นางข้าวหรือ “เร็นข้าว” ของครอบครัวใหญ่ ไปครั้งหนึ่งก็หลายวันและรวมกลุ่มกันหลายคน ฉะนั้นตามบ้านเรือนของชุมชนช่องฟืนในอดีตจะมี “เร็นข้าว” แทบทุกบ้าน(ทั้งๆ ที่ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง) ส่วนของการแลกเปลี่ยนสินค้านั้นคนช่องฟืนจะกึ่งต้มน้ำผึ้ง กึ่งยาง กึ่งเลียบ สารกึ่ง ถ้ามีปลาทรายมากก็จะนำไปฝาก หรือแลกกับข้าวเลี้ยงบางส่วนก็เอาไปขาย และเนื่องจากพื้นที่บ้านช่องฟืนมีป่าอุดมสมบูรณ์มาก มีไม้หลากหลายชนิดที่เหมาะสม

สำหรับการทำฟืน เช่น ไม้เสม็ด เสม็ดขุน ไม้ก่อ ไม้สักป่า ไม้จันทน์อินจิงใส่เรือไปส่งให้กับชาวบ้าน
 ทุ่ง ระโนด และชาวบ้านสทิงพระ ซึ่งเป็นพื้นที่นา ไม่มีไม้ฟืนสำหรับเคี้ยวน้ำตาลโดนด น้ำตาล
 แว่น ขนมดู่ ไม้ทำรั้วบ้าน คอกวัว คอกควาย ฯลฯ ไปครั้งหนึ่งๆ จะนำไปเป็นลำเรือ ทั้งเอาไปขาย
 และฝากเรียกว่าเอาไม้ฟืนแลกน้ำตาลและแลกข้าว ลำเรือละประมาณ ๑๕- ๓๐ บาท นอกจากสินค้า
 ทะเล และไม้ฟืนแล้ว ยังมีเชือกและย่านไม้ประเภทต่างๆ เช่น ย่านปด ย่านทองปลิง ย่านส้มเอ็น
 หวาย ไว้เป็นเชือกคาดโองขึ้นต้นตาล และคนที่เข้าไปตัดไม้มาทำฟืนจะเดินเข้าออกในทางเดียวกัน
 ทำให้เกิดเป็นช่องซึ่งอยู่ระหว่างควน 2 ด้าน ชาวบ้านที่สัญจรผ่านบริเวณนี้จะได้เห็นไม้ฟืนตั้งเรียง
 รายอยู่มากมายบริเวณชายทะเลจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านช่องฟืน” วิธีการทำมาหากินของชุมชนที่
 เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรรวมทั้งวิธีการแลกเปลี่ยนที่สัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ค่อยๆ หายไปแล้วใน
 ปัจจุบัน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนสองฝั่งทะเลจางลงพร้อมกับกิจกรรมการณรงค์สร้าง
 สำนึกในการดูแลจัดการทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ก็เกิดขึ้นจากปัญหาทรัพยากร
 ลดลงทำให้ชุมชนมีปัญหาในการทำมาหากิน ขาดความมั่นคงในด้านรายได้ ถือว่าการที่ชุมชน
 พยายามเข้าไปจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพราะชีวิตของชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาและสัมพันธ์กับ
 ทรัพยากรชายฝั่งตั้งแต่อดีต กล่าวคือ

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทั้งบนบกและทะเลในอดีตนั้นมีความอุดมสมบูรณ์มาก
 ดังคำบอกเล่าของผู้เฒ่าที่ว่าเขาขอเล็กใส่เรือแจวออกไปหน้าหมู่บ้าน ไม่นานก็ได้ปลากระบอกขนาด
 4-5 ตัวต่อกิโลกรัมมาเต็มลำเรือ ไม่เว้นแม้แต่กุ้งก้ามกราม กุ้งหัวมัน กุ้งหัวหญ้า ปลาชนิดต่างๆ เช่น
 ปลาดูกระป๋อง สัตว์น้ำเหล่านี้ในอดีตนั้นตัวโตหาง่ายและแทบจะไม่มีราคา การจับก็ใช้แต่อุปกรณ์ที่
 ประกอบขึ้นจากภูมิปัญญาและวัสดุที่มีในท้องถิ่น เช่น แสลงตะเกียงล่อปลา ขอ อวน เป็นต้น ความ
 อุดมสมบูรณ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนอยู่ดีกินดีและมีความสุข

แต่เมื่อทรัพยากรลดลงมากเพราะเงื่อนไขหลายประการ เช่น จำนวนคนรอบทะเลสาบเพิ่ม
 มากขึ้น อุปกรณ์หาปลาทันสมัยขึ้นทำให้ล่าปลาและสัตว์น้ำได้มากขึ้น สัตว์น้ำราคาสูงขึ้น คุณภาพ
 ของสิ่งแวดล้อมลดลง ฯลฯ ทำให้เกิดปัญหาที่คนในชุมชนต้องมาร่วมหาหนทางแก้ปัญหาให้
 คนได้มีอาชีพที่พึ่งพาทรัพยากรได้ ทั้งช่วยลดการว่างงานและสร้างอาชีพ ชุมชนช่องฟืนก็ร่วม
 กิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูมาอย่างต่อเนื่องกับองค์กรพัฒนาเอกชน มาตลอดยี่สิบกว่าปี ดังการสรุป
 ข้อมูลกิจกรรมของกลุ่มช่องฟืน ดังนี้

- ปี 2534 - 2551 เกิดความเสื่อมของทะเลสาบอย่างที่ไม่เคยเกิดมาก่อนสาเหตุหลักพบว่าเป็นจากการปล่อยของเสียของบ่อเลี้ยง ซึ่งมีทั้งขี้กิ้ง อาหารกิ้ง กากบ่อ รวมทั้งกิ้งที่เป็นโรค และเศษตะกอนลงในทะเลสาบสงขลา
- ปี 2545 - 2550 ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทดลองปล่อยกิ้งกุลาลงในทะเลสาบ เริ่มจัดทำเขตอนุรักษ์ของชุมชน มีการออกกฎระเบียบ/กติกาข้อตกลงของชุมชน และมีการจัดทำฐานข้อมูลต่างๆ เช่น ข้อมูลเครื่องมือ ข้อมูลชนิดพันธุ์ปลา ทรัพยากรการใช้เครื่องมือทำลายน้ำ ฯลฯ เริ่มจัดการองค์กรในชุมชน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี เพื่อการพัฒนา การดูแลป่าชายเลน โดยการสนับสนุนของทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชน จนในที่สุดปลาที่เคยหายไปและลดลงอย่างมากได้กลับเข้ามาในชายฝั่งบ้านช่องฟืน เช่น ปลาละปั้งหรือปลาแป้น ปลาพรหม เป็นต้น ถือว่าประสบความสำเร็จพอสมควรและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ
- ปี 2553 - 2559 ชุมชนเริ่มไปขยับงานเตรียมรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น โดยการวางแผนพร้อมสร้างกลไกในการป้องกันและเตรียมรับมือกับภัยพิบัติ โดยการจัดทำแผนที่อพยพ เตรียมข้อมูลผู้ประสบภัย จัดตั้งอาสาสมัครเฝ้าระวังภัยพิบัติ จัดเวทีสร้างการเรียนรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นต้น

แม้ว่าชุมชนช่องฟืนได้ทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นคงมาอย่างต่อเนื่องหลายปี แต่ก็ยังมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่ยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นประโยชน์ ยังใช้เครื่องมือทำประมงที่ทำลายทรัพยากร และบางครั้งก็มีการกระทำที่บั่นทอนกำลังใจของกลุ่มที่ทำงาน ปัญหาดังกล่าวทำให้กลุ่มที่ทำงานจำเป็นต้องมาร่วมคิด ทบทวนว่าวิธีการของแต่ละกิจกรรมที่ผ่านมาทำอย่างไร มีใครเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง เกี่ยวข้องอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร แต่ละกิจกรรมมีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่ รวมทั้งเพื่อสร้างสำนึกให้คนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของพื้นที่บ้านเกิด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นประเด็นน่าศึกษาว่า กว่ายี่สิบปีที่ผ่านมาชุมชนช่องฟืนได้เปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งหรือไม่ อย่างไร ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

1.2.1 ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา (เบญจวรรณ เพ็งหนู, อาร้อน ปะดุกา และคณะ, 2550)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็กเป็นผลอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในรอบสี่สิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ต้องแลกมาด้วยความสูญเสียสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมมากมายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตรและการประมงวิถีชีวิตภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่ต่างก็ร่อยหรอสิ้นเปลืองและหมดไปอย่างรวดเร็วซึ่งเมื่อวิเคราะห์ผ่านงานวิจัยที่ทำการศึกษามาอาจจะสรุปได้ว่าตลอดเวลาของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมถูกนำมาแปลงสภาพให้กลายเป็นเงินโดยผ่านกระบวนการต่างๆ มากมายดังจะเห็นได้ชัดเจนว่าตลอดระยะเวลา 40 ปี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกเปลี่ยนเป็นเงินของคนกลุ่มน้อยที่รวยขึ้นจากการนำเอาทรัพยากรสาธารณะมาใช้ประโยชน์ในปริมาณมหาศาลยิ่งทำให้คนกลุ่มน้อยใหญ่ที่มีกำลังทุนน้อยกว่าถูกบีบให้ต้องถอยออกมาจากแหล่งทรัพยากรเหล่านี้ อย่างที่เห็นโดยการทำประมงพาณิชย์ซึ่งทำให้ชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านขาดทุน

จากสถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบคือการทำลายฐานของสังคมไทย 3 ประการคือ

1) ทุนทางสิ่งแวดล้อมในอดีตมีจำนวนมากและเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหมดแต่ถูกทำลายโดยการพัฒนาที่ขาดการมองอย่างสอดคล้องกับความเป็นไทย อีกทั้งทรัพยากรเหล่านี้ถูกเปลี่ยนให้เป็นเม็ดเงินที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปสู่กลุ่มผู้มีอำนาจและกำลังทุนได้ง่าย

2) ทุนทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของชุมชนสิ่งนี้ได้ถูกทำให้เปลี่ยนไปขณะที่บางส่วนถูกทำลายไปกับเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เน้นเรื่องการบริโภคนิยมหรือการใช้จ่ายที่มากเกินไป เดิมชีวิตที่พอเพียงมีระบบที่สมดุลก็เปลี่ยนไปเป็นการพึ่งพาระบบทุนที่มุ่งเอาแต่คุณค่าด้านเงินตราและปัจจัยภายนอกละเลยคุณค่าทางจิตใจซึ่งมีผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อมและนำมาซึ่งการเสียสมดุลทางธรรมชาติ

3)ทุนทางสังคมคือตัวความเป็นชุมชนเดิมคนรวมกันเป็นชุมชนซึ่งคนในชุมชนจะช่วยกันดูแลทุกเรื่องเกี่ยวกับชุมชนทั้งเรื่องของเศรษฐกิจจิตใจครอบครัวสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมเชื่อมโยงกันแต่เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกละเลยก็นำมาซึ่งการถูกทำลายให้แตกสลายไปด้วย

1.2.2 เกษะหมากศึกษา (สมาคมรักทะเลไทย, 2553)

ความเป็นมาในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยกำหนดจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย และกรอบทิศทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) พร้อมกันนี้ได้ปรับกระบวนการการพัฒนามุ่งเน้นการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ท้องถิ่นและสถานศึกษาได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542)

จากการวิจัยและติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรในช่วงระยะเวลา 6 ปีที่ผ่านมา พบว่าหลักสูตรการศึกษาที่ขึ้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 มีจุดด้อยหลายประการ เช่น การช่วยส่งเสริมการกระจายอำนาจทางการศึกษาทำให้ท้องถิ่นและสถานศึกษามีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น มีแนวคิดและหลักการในการส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามผลการศึกษาดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่เป็นปัญหาและความไม่ชัดเจนของ หลักสูตรหลายประการทั้งในส่วนของเอกสารหลักสูตร กระบวนการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ และผลผลิตที่เกิดจากการใช้หลักสูตรได้แก่ ปัญหาความสับสนของผู้ปฏิบัติในระดับสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาส่วนใหญ่กำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ไว้มาก ทำให้เกิดปัญหาหลักสูตรแน่น การวัดและประเมินผลไม่สะท้อนมาตรฐานส่งผลต่อปัญหาการจัดทำเอกสารหลักฐานทางการศึกษาและเทียบโอนผลการเรียน รวมทั้งปัญหาคุณภาพของผู้เรียนในด้านความรู้ทักษะความสามารถและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ

นอกจากนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีความรู้และมีความรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวทางการพัฒนาคนดังกล่าวมุ่งเตรียมเด็กและ

สู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ (กระทรวงศึกษาธิการ 2551)

จากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ผ่านมาประกอบกับข้อมูลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคนในสังคมและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนสู่ศตวรรษที่ 21 จึงเกิดการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีความเหมาะสม ชัดเจน ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนั้นได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น อีกทั้งได้ปรับกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การจบการศึกษาแต่ละระดับและเอกสารแสดงหลักฐานทางการให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และมีความชัดเจนต่อการนำไปปฏิบัติเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นี้ จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ได้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเฉพาะตามมาตราที่ 27 วรรค 2 ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนสังคม ภูมิ

ปัญหาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตรจึงมีความสำคัญในส่วนของท่านอย่างมาก โดยได้ระบุไว้อย่างชัดเจนทั้งในหลักการ แนวการดำเนินการตามหลักสูตร และแนวทางของการปรับปรุงหลักสูตร ให้บุคลากรในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร การให้ความสำคัญของท่านเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างชัดเจน จะเป็นก้าวที่สำคัญก้าวหนึ่งของวงการศึกษาในการกระจายความรับผิดชอบระดับที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้มาเป็นเวลานาน และมีความต้องการที่จะสนองหลักการดังกล่าว ประเทศไทยจะมีประชากรส่วนใหญ่ที่มีการศึกษามีชีวิตที่มีคุณภาพพอจะช่วยกันพัฒนาประเทศให้ก้าวไปทัดเทียมกับนานาประเทศ

กลุ่มบุคลากรทางการศึกษา ชุมชนในท้องถิ่น องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในกลุ่มตำบลเกาะหมากได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วม จึงร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา ในปี พุทธศักราช 2550 โดยใช้ชื่อว่า “เกาะหมากศึกษา” หลังจากมีการเรียนการสอนได้ 2 ปีได้มีการปรับปรุงหลักสูตรในปี 2553 ซึ่งยึดหลักสูตรจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนในตำบลเกาะหมากมีความรักท้องถิ่นของตน เรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

ในครั้งนี้หลักจากที่นำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนแล้ว เมื่อมีการปรับปรุงหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551 ทางคณะผู้จัดทำ จึงมีแนวคิดร่วมในการปรับเปลี่ยนหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม “เกาะหมากศึกษา” เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของท้องถิ่น และหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551

อย่างไรก็ตาม หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา ความสำเร็จส่วนหนึ่งอยู่ที่การนำเอกสารฉบับนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มรูปแบบ ผสมผสานกับเทคนิคและกระบวนการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่น และภูมิปัญญาของท่าน

ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรท้องถิ่น“เกาะหมากศึกษา”

จากความตั้งใจที่จะให้ลูกหลานได้เรียนรู้และเข้าใจ มีความตระหนักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหาร และปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารทะเลที่ปลอดภัยของชาวประมงชายฝั่งในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ตลอดจนการสร้างทายาทสืบทอดเจตนารมณ์ การสร้างคนรุ่นใหม่ให้ใส่ใจรักบ้านเกิด ในรูปแบบการให้การเรียนรู้

และทดลองปฏิบัติจริง โดยผ่านกระบวนการ ร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติการของคนในชุมชน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทั้งตำบลเกาะหมาก ร่วมออกแบบใช้หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการ ซึ่งใช้ในโรงเรียนของพื้นที่เกาะหมาก 8 โรงเรียน ระดับประถมศึกษา 7 โรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา ม.1-ม.6 จำนวน 1 โรงเรียน จนได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสถานการณ์กับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติการจริง ในปี 2553 จนถึงปัจจุบัน ผลที่เกิดขึ้นในการใช้หลักสูตรที่เป็นจุดเด่นและมีตัวชี้วัดได้ ดังนี้ คือ

- การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน/ท้องถิ่น/โรงเรียน/เขตการศึกษามีความใกล้ชิด ทำงานร่วมกันมากขึ้น โดยมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

- เด็ก/เยาวชน เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน เช่นการอนุรักษ์ฟื้นฟู/การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชน/ปลูกป่าชายเลน ตลอดจนมีกลุ่มเยาวชนรักษำบ้านเกิดที่เป็นการรวมตัวของเยาวชนในชุมชนเหล่านั้น โดยมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

- เด็กนักเรียนสามารถบอกเล่าประวัติหรือตำนาน สัญลักษณ์ที่บ่งบอกเป็นตัวของตนเองได้ พร้อมทั้งรู้และเข้าใจวิถีชีวิตอาชีพของครอบครัวตนเอง

- มีการขยายการใช้หลักสูตร ในชุมชนและโรงเรียนใกล้เคียง โดยมีรูปแบบ แนวคิด กระบวนการทำหลักสูตร ไปใช้และดำเนินการ โดยเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติงานจริงเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนหลักสูตร

- ผู้นำชุมชน มีความภาคภูมิใจ ตลอดจนสร้างความเชื่อมั่นในการถ่ายทอดบทเรียนชุดประสบการณ์ ในรูปแบบจิตอาสาฯ การเสียสละในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูที่จะให้เกิดการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนและเป็นธรรมด้วยการถ่ายทอดผ่าน หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” อนุรักษ์สร้างจิตสำนึกรักษำบ้านเกิดของบ้านช่องฟืนและหมู่บ้านใกล้เคียง ในตำบลเกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง

ความเชื่อมโยง การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา”กับการจัดการองค์ความรู้ และยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ในการขับเคลื่อนระดับเครือข่ายชุมชน จ.พัทลุง

ด้วยระบบวิธีการจัดการความสัมพันธ์ของชุมชนพื้นที่จังหวัดพัทลุง เป็นรูปแบบในลักษณะการจัดสัมพันธ์โดยใช้กระบวนการเชื่อมร้อยบนฐานทรัพยากรและวิถีวัฒนธรรมชุมชนเชื่อมร้อยระบบนิเวศน์ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ (เกลอเขา เกลอ นา เกลอเล) ซึ่งแต่ละนิเวศน์จะมีปฏิบัติการรูปแบบการขับเคลื่อนที่แตกต่างกันโดยมีกลุ่มองค์กรเหล่านั้นเป็นตัวขับเคลื่อนในการรักษาปกป้องฐานอาหารของตนเองแตกต่างกันไป ในอดีต ต่างคนต่างกลุ่มต่างก็ทำกันไป อย่าง

ต่อเนื่องยาวนานจนเกิดเป็นชุดประสบการณ์และองค์ความรู้ในพื้นที่เหล่านั้น ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบพัทลุง

เช่นเดียวกันพื้นที่ปลายน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนชาวประมงชายฝั่งมีการประกอบอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักและรายได้หลักในการเลี้ยงครอบครัวก็ไม่แตกต่างจากพื้นที่ต้นน้ำ และกลางน้ำ คือการรวมตัวของชุมชนเป็นกิจกรรมต่าง เพื่อหาแนวร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อรักษาฐานทรัพยากรให้เป็นแหล่งทำมาหากิน มีรูปแบบและวิธีการที่มุ่งเน้นในการฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรชายฝั่ง โดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วผสมผสานคิดออกแบบในวิธีการที่ทันสมัยและมีการสั่งสมประสบการณ์จากปฏิบัติการมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เกือบ 20 ปี จนกลายเป็นองค์ความรู้ของคนในชุมชน และมีการขยายผลนำรูปแบบปฏิบัติการเหล่านั้นไปดำเนินการต่อในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรโดยการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ของชุมชนที่ใช้หัวใจของกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดความรักหวงแหนในกิจกรรมที่ร่วมกันปฏิบัติการ การทำธนาคารสัตว์น้ำโดยชุมชน ที่ชุมชนใช้ภูมิปัญญาของตนเองในการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าริมเลที่ไทรหาดจากพายุและกระแสน้ำเพื่อให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน การออกกลอุบายให้มีการระดมทุนไว้ซื้อหาพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยในเขตอนุรักษ์ในรูปแบบกองทุนฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การวางรูปแบบกฎกติกาข้อตกลงของชุมชนในการช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลอนุรักษ์หน้าบ้าน โดยผ่านหลักการใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ม. 66 ม. 67 การทดลองทำธุรกิจโดยชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเองเพื่อลดการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางในรูปแบบแพชุมชนจากประสบการณ์ผ่านกระบวนการ ปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องยาวนานเหล่านี้เป็นชุดประสบการณ์เพราะองค์ความรู้ที่มีค่าของคนในชุมชนที่ควรค่าในการบันทึกและเผยแพร่ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังในชุมชนและทั่วไปได้รับรู้ และนำไปปฏิบัติการต่อ จึงเป็นที่มาซึ่งความคิดหาคนในชุมชนให้บรรจุไว้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” เกาะหมากศึกษา จึงเป็นชุดที่รวบรวมความรู้วิถี อัตลักษณ์ การดำเนินกิจกรรม กระบวนการขั้นตอนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการมีส่วนร่วมปกป้องฐานอาหาร ให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารถึงชั่วลูกชั่วหลาน และได้มีการยอมรับและเกิดการขยายผลในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งพื้นที่ป่าต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ที่ใช้รูปแบบของการปฏิบัติการของชุมชนผ่านหลักสูตรท้องถิ่นในการนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ถ่ายทอดบทเรียนการปฏิบัติการมาอย่างต่อเนื่องจนยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่

ในขณะเดียวกัน จากการพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยประสบการณ์ทำงาน จนขยับเป็นเครือข่ายเกลือเขาเกลือนาเกลือ (เครือข่ายชุมชนคนรักกลุ่มน้ำ จ.พัทลุง) ตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบันนี้ โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การร่วมกันปกป้องพื้นที่ผลิตอาหารและรักษาฐานทรัพยากรของภายใต้

วิถีวัฒนธรรมของคน กลุ่มน้ำ เขา ป่า นา เล และมีกิจกรรมพบปะแลกเปลี่ยน ประสบการณ์และ
 ธรรมะเผยแพร่ปีละ 1 ครั้ง

หลักสูตรท้องถิ่น “เกาะหมากศึกษา” จึงเป็นรูปแบบหรือเครื่องมือของชุมชนปลายน้ำที่
 รวบรวมชุดประสบการณ์ และองค์ความรู้ในการร่วมอนุรักษ์ ป่าพุทธรักษาชายฝั่ง เพื่อสร้างความ
 มั่นคงทางด้านอาหาร รายได้ และวิถีวัฒนธรรมชาวประมง นำไปแลกเปลี่ยนและเชื่อมร้อยเครือข่าย
 ให้เกิดพลังของการขับเคลื่อนของชุมชน จากต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ และยังนำไปสู่การยกระดับ
 การนำชุดประสบการณ์แต่ละพื้นที่นำไปปรับใช้ในชุมชนพื้นที่โซนแต่ละนิเวศน์ จนเกิดเป็นแหล่ง
 เรียนรู้ของชุมชน ที่เต็มไปด้วยชุดประสบการณ์ผ่านการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเครือข่ายที่
 เข้มแข็งจนถึงปัจจุบันในนาม “เครือข่ายชุมชนอนุรักษ์ลุ่มน้ำ จ.พัทลุง

การพัฒนาหลักสูตร จึงให้ความสำคัญในส่วนของท้องถิ่นอย่างมาก โดยได้ระบุไว้อย่างชัดเจน
 ทั้งในหลักการ แนวการดำเนินการตามหลักสูตร และแนวทางของการปรับปรุงหลักสูตร ให้
 บุคลากรในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร การให้ความสำคัญของท้องถิ่น
 เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรอย่างชัดเจนจะเป็นก้าวที่สำคัญก้าวหนึ่งของวงการศึกษา ในการ
 กระจายความรับผิดชอบระดับที่เป็นรากฐานของการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น
 ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้มาเป็นเวลานาน และมีความต้องการที่จะสนอง
 หลักการดังกล่าว ประเทศไทยก็จะมีประชากรส่วนใหญ่อที่มีการศึกษา มีชีวิตที่มีคุณภาพ พอจะ
 ช่วยกันพัฒนาประเทศให้ก้าวไปทัดเทียมกับนานาประเทศ

กลุ่มบุคลากรทางการศึกษา ชุมชนในท้องถิ่น องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในตำบลเกาะ
 หมาก ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วม จึงร่วมกันจัดทำหลักสูตร
 ท้องถิ่นขึ้นมา โดยใช้ชื่อว่า “เกาะหมากศึกษา” ซึ่งยึดหลักสูตรจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา
 ศาสนาและวัฒนธรรม

เป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนในตำบลเกาะหมากมีความรักท้องถิ่นของตน
 เรียนรู้และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม หลักสูตรกลุ่มสาระท้องถิ่น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา
 ความสำเร็จอีกส่วนหนึ่งอยู่ที่การนำเอกสารฉบับนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็ม
 รูปแบบ ผสมผสานกับเทคนิคและกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย สาระการเรียนรู้ สื่อแหล่งการ
 เรียนรู้ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่นและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

กระบวนการทำงานได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งชุมชนคณะครู และองค์กรต่างๆ ที่มี
 ส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรด้วยความมานะ อุตสาหะ มุ่งมั่นในการมาร่วมประชุม จัดทำ
 หลักสูตรท้องถิ่น และทำงานกันหลายครั้ง ใช้เวลาร่วมเกือบ 1 ปีกว่าๆ และในที่สุดจึงสำเร็จเป็น

หลักสูตรท้องถิ่นตำบลเกาะหมาก ที่ครอบคลุมเนื้อหาต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของเกาะหมาก ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ความเชื่อ บุคคลสำคัญ สถานที่สำคัญขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนตำบลเกาะหมาก เกิดความรู้ความเข้าใจสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในเกาะหมาก มีความภาคภูมิใจ รัก และผูกพันกับท้องถิ่นของตน ร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องทุกมิติของคนในชุมชนต่อไป

1.2.3 ทะเลสาบสามน้ำ มหัศจรรย์แห่งลุ่มน้ำทะเลสาบ

คณิดา ศรีประสม ,สายฝน แสงหิรัญทองประเสริฐ 2553

การไหลของน้ำจากป่าต้นน้ำและคลองสายต่างๆ สู่ทะเลสาบทำให้เกิดปัญหาการท่วมขังนาน เพราะไม่มีคลองเชื่อมเลนอก – เลใน ที่เป็นเส้นทางระบายน้ำตามธรรมชาติดังเช่น แต่ก่อน จะมีเฉพาะปากทะเลสาบที่หัวเขาแดงทางเดียวเท่านั้น ซึ่งก็ถูกเปลี่ยนแปลงโดยการสร้างท่าเรือตรงบริเวณปากทะเลสาบอีก ทำให้การระบายน้ำจากทะเลสาบในช่วงฤดูฝนของทุกปีมีปัญหาระบายน้ำได้น้อย โดยตั้งแต่หลังจากการสร้างเขื่อนหินกับคลื่นกันทรายซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของท่าเรือ น้ำลึกจะเกิดปัญหาน้ำท่วมขังนานตั้งแต่นั้นมา ทั้งที่โดยแท้จริงแล้วในฤดูฝนของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ จะเกิดน้ำท่วมเกือบทุกปีแต่ท่วมไม่นานเพียงประมาณ 3-5 วัน แต่ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา น้ำชุมชนริมทะเลสาบกลับถูกน้ำท่วมขังเป็นเดือน

ในพื้นที่ทะเลสาบตอนล่าง จะพบกับภาวะน้ำจืดยาวนานกว่าที่เคยมีมา ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำด้วยประการหนึ่ง คือ การขุดคลองระบายน้ำเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมของเมืองหาดใหญ่ ทำให้น้ำจืดจากคลองระบายน้ำทั้งหมดไหลลงสู่ทะเลสาบอย่างรวดเร็วแทนที่จะค่อยๆ ไหลดังแต่ก่อน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นมากมายจนกลายเป็นวิกฤตของทะเลสาบไม่ว่าจะเป็นปัญหาลดลงของชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ ปัญหาหาทะเลสาบตื้นเขิน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง ปัญหาป่าพรุ ป่าชายเลน ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย ฯลฯ ซึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้มีการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษาหรือเวทีของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จนกระทั่งมีแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ แผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบเกิดขึ้นมากมาย แต่แผนงานโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ตอบ โจทย์ปัญหาที่เกิดจากระบบการไหลเวียน

ของน้ำในทะเลสาบ ทั้งๆ ที่ในเวทีระดมความคิดเห็นเหล่านั้นกลุ่มน้ำทะเลสาบต่างสะท้อนว่า ต้นเหตุปัญหาหลักที่ทำให้ไม่สามารถแก้วิกฤติได้ คือปัญหาระบบการไหลเวียนของน้ำที่ถูกทำลาย โดยโครงการพัฒนาของรัฐในอดีตที่มุ่งหวังแต่การพัฒนาเศรษฐกิจโดยภาพรวม แต่ลืมไปว่าจะกระทบกับวิถีชีวิตของคนกลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างไร ทำลายระบบนิเวศน์ทะเลสาบอย่างไร ระบบการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบเป็นเรื่องใหญ่ ที่ควรจะได้นำไปเป็นประเด็นหลัก เพื่อที่จะได้แก้ปัญหาได้ตรงจุดโดยที่ไม่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก และแก้ปัญหาแบบเหินขาดไปเหินมา หากทำให้ทะเลสาบมีระบบการไหลเวียนดีเช่นในอดีต เป็นทะเลสาบสามน้ำ การฟื้นตัวของพันธุ์สัตว์น้ำก็จะกลับมาเอง โดยที่ไม่ต้องให้ กรมประมงเพาะพันธุ์กึ่ง พันธุ์ปลา ปล่อยลงทะเลสาบอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงการขุดลอกทะเลสาบก็ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมหาศาล เพียงแต่ทำให้น้ำไหลเวียนทะเลสาบก็จะขุดลอกด้วยตัวของมันเอง อีกทั้งคนริมทะเลสาบก็ไม่ต้องผจญกับปัญหาน้ำท่วมขังนานและซ้ำซากอีกต่อไป ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับแบบแผนการทำมาหากิจของคนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของน้ำ น้ำเป็นตัวกำหนดกิจกรรมในอาชีพว่าควรทำอะไร ในช่วงเวลาใด เป็นการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่ไปเปลี่ยนแปลงธรรมชาติสอดคล้องกับตนเอง คนกับธรรมชาติจึงพึ่งพิงกัน อยู่ร่วมกันได้

องค์ความรู้ และประสบการณ์ของผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบที่สะท้อนความนึกคิดและปัญหาต้องการเห็นทะเลสาบสามน้ำ โดยต้องมีระบบการไหลเวียนของน้ำที่สามารถแก้ปัญหาหลักของทะเลสาบได้ การเชื่อมโยงของต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ที่สำคัญต้องอาศัยความกล้าของภาครัฐให้มีความเข้าใจต่อระบบนิเวศน์สามน้ำของทะเลสาบ กล้าที่จะตัดสินใจเพื่อฟื้นฟูทะเลสาบให้เป็นทะเลสาบสามน้ำอย่างที่คาดหวัง นั่นหมายถึงการอยู่ดีกินดีของพี่น้องชาวลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างยั่งยืน

1.2.4 “ประกายไฟ...ในช่องพื้น” เขตอนุรักษ์ฯเพียงแค่นานหนึ่ง (แพรวไพโล พันธุ์รัตน์, 2551)

เพราะความพิเศษของระบบสามน้ำในทะเลสาบสงขลาก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่รอบทะเลสาบ ทำให้ผู้คนเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่หลายรูปแบบ ผลพวงที่ตามมาจากการพัฒนา คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรเป็นอย่างมาก ทั้งปัญหาน้ำเน่าเสีย ความตื้นเขินของทะเลสาบ อันมีสาเหตุมาจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ทั้งการปิดปากกระวะ การสร้างท่าเรือน้ำลึกและเขื่อนกั้นคลื่นบริเวณปากทะเลสาบ การปล่อยน้ำทิ้งจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมและสารเคมีจากการทำเกษตรกรรมบนพื้นที่ต้นน้ำ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้สัตว์น้ำในทะเลสาบลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นเหมือนฝันร้ายของชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบ ที่ดำรงชีวิตโดยใช้ทรัพยากรในทะเลสาบเป็นหลัก กุ้ง ปลา และสัตว์น้ำเริ่มหาได้ยากขึ้นทุกวัน บางคนหันหลังให้กับการทำประมงโดยไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

แต่ก็ยังมียางคนที่ยังคงยึดอาชีพประมงอยู่ และเริ่มปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงในแบบทำลายล้างมากขึ้น

“ชุมชนบ้านช่องฟืน” หมู่บ้านที่อยู่ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนหนึ่งที่รับรู้ถึงปัญหา และได้รับผลกระทบเช่นกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมง และเล็งเห็นว่าการหันหลังให้กับอาชีพประมง และการทำประมงแบบทำลายล้างไม่ใช่การแก้ปัญหา ยิ่งจะทำให้ทะเลสาบถูกทำลายมากยิ่งขึ้น หากได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคงไม่ทันการณ์ ถึงเวลาที่จะต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แม้จะเป็นเพียงการบรรเทาปัญหาให้ลดน้อยลงก็ตาม จึงร่วมกันคิดหาหนทางในการแก้ปัญหา และมีมติตรงกันคือ “การจัดทำเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน” เป็นเขตทดลองที่ช่วยกันทำขึ้น การดำเนินการในช่วงนั้นยังเป็นเพียงแค่กลุ่มเล็กๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ได้ให้ความร่วมมือ และเห็นความสำคัญมากนัก การดำเนินงานจึงไม่ต่อเนื่อง การฟื้นฟูทะเลสาบด้วยการทำเขตทดลองจึงเงียบหายไป

ด้วยการลองผิดลองถูกทำให้เกิดรูปแบบเขตอนุรักษ์ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ คือ เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำบ้านช่องฟืน โดยใช้สวัสดิการของกลุ่มออมทรัพย์ในกานสนับสนุนกิจกรรมของเขตฯ ทั้งการซ่อมแซมเขต และการซื้อสัตว์น้ำมาปล่อยโดยเพิ่มกฎระเบียบ และข้อบังคับที่เข้มงวดขึ้น ซึ่งได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นอย่างดี ทำให้สามารถเห็นผลที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน คือสัตว์น้ำเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทั้งสัตว์น้ำธรรมชาติ และสัตว์น้ำจากการปล่อย รายได้ของชาวประมงดีขึ้น แต่เขตอนุรักษ์เป็นเพียงแค่เขตนานหนึ่งที่จะช่วยดูแลการป่วยของทะเลสาบสงขลาเท่านั้น ทะเลสาบสงขลาต้องการยาอีกหลายขนานที่จะช่วยรักษาโรคแห่งความเสื่อมโทรม และต้องได้รับความร่วมมือในการรักษาจากผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

1.2.5 คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2545)

“ชีวิต” ของทะเลสาบ คือ “ชีวิต” ของคน

“ทะเลสาบ” เป็นตัวแทนของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นสายใยเชื่อมโยงผู้คนที่ได้อาศัยพึ่งพิง เลี้ยงชีวิต ก่อตัวเป็นชุมชนกระจายไปทั่วจนมาถึงปัจจุบัน

คนในชุมชนรอบทะเลสาบตั้งแต่อดีต มิได้มีอาชีพด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ เช่นเป็นชาวนา ชาวประมงหรือทำนาเกลือ ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้ว แต่คนในชุมชนต่างๆ มีการทำมาหากินที่หลากหลายซึ่งล้วนแต่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษต่อๆ กันมาอย่างยาวนานไม่ได้ถูกกำหนด ไม่ได้ถูกบีบคั้นให้เป็น “ว้างงาน” เหมือนกับปัจจุบันนี้

ถึงแม้ว่ามีอาชีพที่ต่างกัน อยู่ชุมชนเดียวกัน อยู่ใน “ย่านน้ำ” เดียวกัน มีความเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แลกเปลี่ยนสิ่งของ การขอแรงกัน การร่วมประเพณีชักพระ การร่วมพิธีสวดขวัญข้าว การผูกเถลยี่ เรื่องเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นทำให้ชุมชนรอบทะเลสาบมีชีวิตชีวา มีวัฒนธรรมเฉพาะที่เฉพาะถิ่นที่มีร่องรอยให้เหลืออยู่บ้างสำหรับคนรุ่นใหม่ได้เห็นแต่ชุมชนรอบทะเลสาบที่หลากหลายนี้ ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มน้ำร่วมกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งได้มีการปรับตัว การพัฒนาระบบการผลิต จนกระทั่งการผลิตหรือการทำอาชีพดังกล่าวเริ่มมีปัญหาในตัวเอง และเริ่มส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสังคมรอบข้าง และกำลังขยายออกไป จนกลายเป็นผลกระทบที่สังคมส่วนรวมระดับประเทศจะต้องรับภาระดังกล่าว

ถึงแม้ว่าชุมชนแต่ละกลุ่มจะมีอาชีพที่ต่างกัน แต่ล้วนต้องประสบกับปัญหาเดียวกัน ดังนั้น เมื่อที่พึ่งพิงของชุมชนคือ “ทะเลสาบ” เสื่อมโทรม หมดศักยภาพที่จะสร้าง “ชีวิต” ของชุมชนในกลุ่มน้ำนี้อีกต่อไป

ได้ “ทะเลสาบ” เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งที่เป็นเครื่องมือของ “ทุน” ที่ถูกตัดทอนให้ได้กำไรมากที่สุดเท่าที่จะตัดทอนได้

เมื่อถึงตอนนี้ทะเลสาบก็ไม่มี “ชีวิต” ที่จะเอื้อให้ “ชีวิต” ของชุมชนในกลุ่มน้ำได้พึ่งพาอาศัยเหมือนดังแต่กาลก่อนอีกต่อไป

1.2.6 สิทธิชุมชน กับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน

กรณี : ชุมชนบ้านช่องฟืน ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง (เบญจวรรณ เฟื่องหนู, 2555)

กลไกความร่วมมือในการประกาศตัวตนของคนในชุมชนในการเข้าถึงและใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรที่เป็นธรรมและยั่งยืนของชุมชนบ้านช่องฟืน

ณ วันนี้บ้านชุมชนบ้านช่องฟืน มีการรวมตัวเกิดกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป แต่มีเป้าหมาย หัวใจเดียวกัน “การอยู่รอดของชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและรุกคืบของสังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม” นั่นหมายถึง ทรัพยากรต้องมีความอุดมสมบูรณ์ ในทะเลมีกุ้ง ปลาให้จับอย่างตลอดยาวนานจนถึงลูกหลาน ฉะนั้น การร่วมกันออกแบบ หาวิธีการในการฟื้นฟูทะเลสาบหน้าบ้านช่องฟืน จึงมีความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มคน โดยผ่านกลไกการทำงานของกลุ่มต่างๆ ได้แก่

1. กลุ่มที่ดำเนินงานด้านกองทุน สวัสดิการชุมชน

1.1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน ก่อตั้งเมื่อ มิถุนายน 2534 ปัจจุบันมีสมาชิก 932 คน เงินฝากสะสม 11,098,242 บาท

1.2 กลุ่มสตรีเพื่อการพัฒนาบ้านช่องพิน ก่อตั้งเมื่อปี 2553 จำนวนสมาชิกแรกก่อตั้ง 65 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 315 คน เงินหมุนเวียน จำนวน 1,907,721 บาท

1.3 กลุ่มกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัยอาชีพประมงยั่งยืน ก่อตั้งเมื่อปี 2553 มีจำนวนสมาชิก 95 คน ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียน 955,964 บาท

2. กลุ่มที่ดำเนินงานด้านเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่

2.1 กลุ่มแปปลาชุมชนบ้านช่องพิน ก่อตั้งเมื่อปี 2553 มีจำนวนสมาชิก 95 คน ปัจจุบันมีเงินสมาชิกลงทุน 10,500 บาท

2.2 กลุ่มรับซื้อน้ำยาง ก่อตั้งเมื่อปี 2549 ปัจจุบันมีสมาชิก 126 คน สมาชิกลงทุน 202 หุ้น เงินลงทุนจำนวน 101,000 บาท

3. กลุ่มที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร ได้แก่

3.1 กลุ่มประมงอาสา ซึ่งเป็นผู้มีจิตอาสา และถูกคัดเลือกจากคนในชุมชน มีหน้าที่ในการตรวจตราดูแลเขตคอนุรักษ์ จำนวน 17 คน

3.2 กลุ่มเยาวชนรักษ์ทะเลสาบ ก่อตั้งเมื่อปี 2549 เป็นกลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ต.เกาะหมาก และมีการเรียน การสอนในโรงเรียนพื้นที่ ต.เกาะหมาก 8 โรงเรียน และในตำบลปากพะยูน ในนามของ “เครือข่ายเยาวชนต้นกล้า” อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ซึ่งเป็นการสืบทอด สร้าง คนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความตระหนักและทำหน้าที่ในการมีส่วนร่วมฟื้นฟู ทะเลสาบ ปัจจุบันมี สมาชิก 63 คน

3.3 สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง (เดิมชื่อชมรมชาวประมงอำเภอปากพะยูน ก่อตั้งเมื่อปี 2536) และยกระดับจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในนาม สมาคมฯ เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2551 ซึ่งสมาชิกเครือข่ายที่ทำประมงในพื้นที่ เขตตำบลเกาะหมาก และพื้นที่ใกล้เคียง เขตอำเภอปากพะยูนจังหวัดพัทลุง

จะเห็นว่าการดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของบ้านช่องพิน มีกลุ่มที่หลากหลาย แต่มีเป้าหมายเดียวกัน โดยใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก ในการคิดหารูปแบบการขับเคลื่อนของกิจกรรม โดยมีกลุ่มองค์กรที่เข้าไปหนุนเสริม ทำงานร่วมในปัจจุบัน มีทั้งภาครัฐท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก มูลนิธิซิเมนต์ไทย (ช่วยเหลือในการฟื้นฟูผู้ประสบภัยพิบัติ ปี 2554) สมาคมรักษ์ทะเลไทย ศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทาง

ทะเลและชายฝั่งที่ 4 จ.สงขลา กรมทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จ.สงขลา กรมประมง โดยมีบทบาทหน้าที่ในการร่วมขับเคลื่อน หนุนเสริมการทำการกิจกรรมที่จะนำไปสู่เป้าหมายโดยชุมชนเป็นตัวตั้ง ในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน หรือ วิธีการทำงานที่นำไปสู่ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวเลพัฒนาระดับการทำงานของกลุ่ม กิจกรรมและแกนนำ พร้อมทั้งสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดถึงการขยายผลในพื้นที่ใกล้เคียง

ผลจากการดำเนินการดังกล่าว ยังเป็นจุดเชื่อมโยงที่สำคัญที่ทำให้องค์กรส่วนท้องถิ่นและ ส่วนราชการ ตลอดถึง สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยทั้งในและนอกพื้นที่ให้ความสนใจ และเข้ามา มีส่วนร่วมในการหนุนเสริม การทำงานทั้งในรูปแบบ การร่วมวางแผนและหนุนเสริมกิจกรรมและ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลทางวิชาการ และการสร้างความร่วมมือที่จะนำไปสู่การทำข้อตกลงร่วมกับ ท้องถิ่น “ข้อบัญญัติท้องถิ่น” ในพื้นที่ของตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

ผลที่เกิดขึ้นดังกล่าว เป็นตัวชี้วัดที่ยืนยันได้ว่า การที่คนในชุมชนบ้านช่องฟืน ร่วมคิด วางแผนออกแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทะเลสาบ โดยทำเป็นเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน เป็นการสร้าง “ทางเลือก ทางรอด” ของคนในชุมชนบ้านช่องฟืนและหมู่บ้านใกล้เคียงได้จริง

1.3 วัตถุประสงค์

- 1.3.1 เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบของคนชุมชนบ้านช่องฟืนและมิติความสัมพันธ์ ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 1.3.2 เพื่อนำข้อมูลที่ได้ออกมาหาแนวทางแก้ปัญหาความความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและปัญหา ความสัมพันธ์ของคน

1.4 คำถามวิจัย

1.4.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรของชุมชนเป็นอย่างไร อะไรคือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง

1.4.2 ชุมชนได้เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้ทรัพยากรและการสร้างระบบการจัดการ ทรัพยากรที่เหมาะสมอย่างไร เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร อะไรคือเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง ผลของ การเคลื่อนไหวเป็นอย่างไร

1.5 ขอบเขตการศึกษา

- เชิงพื้นที่

1.5.1 บ้านช่องฟืน ม.2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

- เชิงประเด็น

1.5.2 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนช่องฟืน

1.5.3 บทเรียนที่ผ่านมาของกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบ้านช่องฟืน

1.6 เชิงกลุ่มเป้าหมาย

1.6.1 ชาวประมงในชุมชนบ้านช่องฟืน

1.6.2 กลุ่มประมงอาสา

1.6.3 ผู้อาวุโส /ปราชญ์ชาวบ้าน

1.6.4 ผู้นำศาสนา/ผู้นำท้องถิ่น/ท้องถิ่น

1.6.5 หน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องในชุมชน ข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ

1.6.6 สถาบันการศึกษา

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- เชิงเนื้อหา

1.7.1 เกิดกระบวนการเรียนรู้/องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาด้านวิถีชีวิตชุมชนบ้านช่องฟืนที่เชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

1.7.2 ได้แนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนและทะเลสาบที่จะนำไปสู่อาชีพประมงที่ยั่งยืน

- เชิงพัฒนา

1.7.3 เกิดความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งเพื่อความยั่งยืน

บทที่ 2

บททวนเอกสารและงานวิจัย

เอกสารงานวิจัยที่จะบททวนต่อไปนี้จะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงระบบรวมและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลาและสร้างผลกระทบต่อวิถีการพึ่งพิงทะเลของคนรอบทะเลสาบ

2.1 การเปลี่ยนแปลงระบบโดยรวมและผลกระทบที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศเฉพาะคือ เป็นทะเลสาบสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ตามช่วงฤดูกาล ทำให้ทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์มีพันธุ์สัตว์น้ำถึง 700 ชนิด เพราะระบบนิเวศของทะเลสาบ มีช่องทางการไหลเวียนเข้าออกของน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย 2 ทาง คือ บานป่ากระวะ อำเภอร่อนนุช จังหวัดสงขลา และปากอ่าวบริเวณหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทำให้สัตว์น้ำจากอ่าวไทยเข้ามาอาศัยพักใจและเจริญเติบโตในทะเลสาบ ส่งผลให้ทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดขึ้นอยู่ช่วงฤดูกาล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ทางกรมชลประทานได้มีโครงการในการสร้างคันกั้นน้ำ ซึ่งเป็นลักษณะเป็นประตูปิด – เปิด ในบริเวณบ้านระวะ อำเภอร่อนนุช จังหวัดสงขลา ซึ่งป่ากระวะ เป็นสายคลองที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย ซึ่งอยู่ในทะเลสาบตอนบน การก่อสร้างดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของทะเลสาบที่ไม่เหมือนเดิม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการลดลงของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาทั้ง 169 ชุมชน 38,000 ครัวเรือน (สมาพันธ์ชาวประมงสงขลา, 2553)

ในปี 2528 ได้มีการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลา บริเวณหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การก่อสร้างดังกล่าวเป็นการปิดกั้นทางเดินของน้ำ จากทะเลสาบสู่อ่าวไทย ส่งผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ การไหลเวียนของกระแสน้ำรวมถึงชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่มาจากทะเลอ่าวไทยที่จะเข้ามาเจริญเติบโตเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับทะเลสาบ ส่งผลให้สัตว์น้ำมีปริมาณลดลงเหลือเพียง 450 ชนิดเท่านั้น (ไพโรจน์ ศิริมนตราภรณ์ และคณะ, 2542)

ต่อมาในปี 2546 ได้มีการสร้างแนวเขื่อนหินกันคลื่นความยาวที่ยื่นออกไปในทะเล 450 เมตร ด้านทิศเหนือของท่าเรือน้ำลึก ซึ่งการก่อสร้างดังกล่าวเป็นการกีดขวางของกระแสน้ำที่ไหลเข้าออกจากทะเลสาบสู่อ่าวไทย ซึ่งเหลือเพียงช่องทางเดียว ส่งผลให้ปากคลองแคบลง กระแสน้ำที่ไหลเขี้ยวทิศทางกระแสน้ำร่องน้ำเปลี่ยน ยิ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไป

ด้วย ทำให้สัตว์น้ำลดลงและการทำมาหากินของชาวประมงรอบทะเลสาบและยังมีปัญหาอื่นๆ ตามมา คือ น้ำขึ้นลงน้อย น้ำท่วมขังเป็นเวลายาวนานมากขึ้น 2-3 เดือน การตกตะกอนทับถมไม่สามารถระบายออกได้ทางอ่าวไทยส่งผลให้ทะเลสาบตื้นเขิน รวมถึงการสะสมน้ำเสียจากแหล่งต่างๆ ที่ไหลลงสู่ทะเลสาบทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ซึ่งส่งผลต่อวงจรชีวิตของสัตว์น้ำเปลี่ยนแปลงไป และบางชนิดหายในช่วงฤดูการ

คณิดา ศรีประสม และสายฝน แสงหิรัญทองประเสริฐ(2553) ได้เขียนไว้ว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นมากมายจนกลายเป็นวิกฤตของทะเลสาบไม่ว่าจะเป็นปัญหาดลดลงของชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ ปัญหาหาทะเลสาบตื้นเขิน ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง ปัญหาป่าพรุ ป่าชายเลน ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย ฯลฯ ซึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้มีการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษาหรือเวทีของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จนกระทั่งมีแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ แผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบเกิดขึ้นมากมาย แต่แผนงานโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ตอบโจทย์ปัญหาที่เกิดจากระบบการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบ ทั้งๆ ที่ในเวทีระดมความคิดเห็นเหล่านั้นคนลุ่มน้ำทะเลสาบต่างสะท้อนว่า ต้นเหตุปัญหาหลักที่ทำให้ไม่สามารถแก้วิกฤติได้ คือปัญหาระบบการไหลเวียนของน้ำที่ถูกทำลาย โดยโครงการพัฒนาของรัฐในอดีตที่มุ่งหวังแต่การพัฒนาเศรษฐกิจโดยภาพรวม แต่ลืมไปว่าจะกระทบกับวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างไร ทำลายระบบนิเวศทะเลสาบอย่างไร ระบบการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบเป็นเรื่องใหญ่ ที่ควรจะได้นำไปเป็นประเด็นหลัก เพื่อที่จะได้แก้ปัญหาได้ตรงจุดโดยที่ไม่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก และแก้ปัญหาแบบเฉียดไปเฉียดมา หากทำให้ทะเลสาบมีระบบการไหลเวียนดีเช่นในอดีต เป็นทะเลสาบสามน้ำ การฟื้นตัวของพันธุ์สัตว์น้ำก็จะกลับมาเอง โดยที่ไม่ต้องให้ กรมประมงเพาะพันธุ์กุ้ง พันธุ์ปลา ปล่อยลงทะเลสาบอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงการขุดลอกทะเลสาบก็ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมหาศาล เพียงแต่ทำให้น้ำไหลเวียนทะเลสาบก็จะขุดลอกด้วยตัวของมันเอง อีกทั้งคนริมทะเลสาบก็ไม่ต้องผจญกับปัญหาน้ำท่วมขังนานและซ้ำซากอีกต่อไป ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับแบบแผนการทำมาหากินของคนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของน้ำ น้ำเป็นตัวกำหนดกิจกรรมในอาชีพว่าควรทำอะไรในช่วงเวลาใด เป็นการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ไม่ไปเปลี่ยนแปลงธรรมชาติสอดคล้องกับตนเอง คนกับธรรมชาติจึงพึ่งพิงกัน อยู่ร่วมกันได้

ทางออกของชาวประมงในทะเลสาบจึงมีหลายรูปแบบ บางคนหันหลังให้กับการทำประมง โดยไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม แต่ก็ยังมีบางคนที่ยังคงยึดอาชีพประมงอยู่ และเริ่มปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงในแบบทำลายล้างมากขึ้น (แพรวฟีโล ฟันธูรัตน์, 2551)

2.2 ความสัมพันธ์ของผู้คนกับการพึ่งพิงทะเลสาบ

นฤทธิ ดวงสุวรรณ (2545) ได้เขียนความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบ เรื่อง “ชีวิต” ของทะเลสาบ คือ “ชีวิต” ของคน ว่า “ทะเลสาบ” เป็นตัวแทนของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นสายใยเชื่อมโยงผู้คนที่ได้อาศัย พึ่งพิง เลี้ยงชีวิต ก่อตัวเป็นชุมชนกระจายไปทั่วจนมาถึงปัจจุบัน

คนในชุมชนรอบทะเลสาบตั้งแต่อดีต มิได้มีอาชีพด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เป็นชาวนา ชาวประมงหรือทำนาเกลือ เป็นชาวสวน ทำมาค้าขาย คนในชุมชนต่างๆ มีการทำมาหากินที่หลากหลายซึ่งล้วนแต่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษต่อๆ กันมาอย่างยาวนานไม่ได้ถูกกำหนดไม่ได้ถูกบีบคั้นให้เป็น “โรงงาน” เหมือนกับปัจจุบันนี้

ถึงแม้ว่ามีอาชีพที่ต่างกัน อยู่ชุมชนเดียวกัน อยู่ใน “ย่านน้ำ” เดียวกัน มีความเกี่ยวเนื่องกันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แลกเปลี่ยนสิ่งของ การขอแรงกัน การร่วมประเพณีชักพระ การร่วมพิธีสวดขวัญข้าว การผูกเกลอ เรื่องเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นทำให้ชุมชนรอบทะเลสาบมีชีวิตชีวา มีวัฒนธรรมเฉพาะที่เฉพาะถิ่นที่มีร่องรอยให้เหลืออยู่บ้างสำหรับคนรุ่นใหม่ได้เห็นแต่ชุมชนรอบทะเลสาบที่หลากหลายนี้ ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติของกลุ่มน้ำร่วมกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งได้มีการปรับตัว การพัฒนาระบบการผลิต จนกระทั่งการผลิตหรือการทำอาชีพดังกล่าวเริ่มมีปัญหาในตัวเอง และเริ่มส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมสังคมรอบข้าง และกำลังขยายออกไปจนกลายเป็นผลกระทบที่สังคมส่วนรวมระดับประเทศจะต้องรับภาระดังกล่าว

ถึงแม้ว่าชุมชนแต่ละกลุ่มจะมีอาชีพที่ต่างกัน แต่ล้วนต้องประสบกับปัญหาเดียวกัน ดังนั้นเมื่อที่พึ่งพิงของชุมชนคือ “ทะเลสาบ” เสื่อมโทรม หมดศักยภาพที่จะสร้าง “ชีวิต” ของชุมชนในกลุ่มน้ำนี้อีกต่อไป

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพัฒนา-ทรัพยากร-กลุ่มคนรอบๆทะเลสาบ ได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ด้านการประกอบอาชีพ และมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทั้งด้านวิถีอาชีพ และปรับความสัมพันธ์ของกลุ่มคน

บทที่ 3

วิธีที่ใช้ในการทำวิจัย

โครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับบทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของบ้านช่องพินดำบตเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง” มีวิธีการในการศึกษาร่วมกับสมาชิกในชุมชนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาว่าคนในชุมชนมีความรู้สึกอย่างไรกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ที่ผ่านมจนถึงปัจจุบัน และเพื่อหาวิธีการในการให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักร่วมในการดูแลและจัดการทรัพยากร โดยข้อมูลจากประเด็นหลักในการศึกษาที่ให้ความสำคัญของกระบวนการได้มาซึ่งข้อมูล โดยใช้กระบวนการในการศึกษาดังนี้

3.1 กิจกรรมประชุมทีมวิจัย

โดยส่วนใหญ่การประชุมทีมร่วมกันกับพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการ เพื่อชี้แจงการทำงานร่วมกัน เพื่อเตรียมประเด็นในการทำวิจัยร่วมกันเพื่อวางแผนการทำวิจัย การออกแบบการเก็บข้อมูลเพื่อหาหรือแก้ปัญหาการเก็บข้อมูล ตลอดจนการวางแผนเปิดและปิดโครงการ การร่วมเขียนรายงานรวมทั้งการชี้แจงด้านค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น โดยใช้รูปแบบเวทีหารือ มีการประชุมเป็นทางการเดือนละครั้งเป็นอย่างน้อย แต่มีการหารือแบบไม่เป็นทางการเป็นระยะๆ ผลการประชุมทีมทำให้สมาชิกได้รู้ความเคลื่อนไหวของกิจกรรม ได้เข้าใจได้ร่วมวางแผนในกิจกรรมที่จะทำอย่างเป็นขั้นตอน ทำให้เกิดการทำงานเป็นทีมและเกิดการเรียนรู้ในการทำงานอย่างเป็นระบบ ตลอดโครงการมีการประชุมทีมมากกว่า 20 ครั้ง

ประชุมทีมวิจัยเดือนละ 1 ครั้งเพื่อทำความเข้าใจการดำเนินงานและขับเคลื่อนโครงการ

3.2 กิจกรรมวันเปิดโครงการ

วันที่ 26 กันยายน 2560 ณ โรงเรียนบ้านช่องฟืน เวลา 13.00 – 15.00 น. ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยนักวิจัย ที่ปรึกษา พี่เลี้ยง ครูโรงเรียนบ้านช่องฟืน ตัวแทนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก และชาวบ้านบ้านช่องฟืนและบ้านท่าวา ปลัดอาวุโสอำเภอปากพะยูนยะมาเป็นประธานในการเปิดโครงการ โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 50 คน เนื้อหาเน้นทำความเข้าใจบอกว่าทำไมต้องทำโครงการนี้ เป้าหมายวัตถุประสงค์ของทีมวิจัย บอกที่มาของแหล่งทุน แนะนำสมาชิกทำงานชุมชนได้ตั้งคำถามแลกเปลี่ยนว่างานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชื่อมโยงกับสิ่งใดบ้างในพื้นที่ รวมทั้งงานที่ทำมาแล้วในชุมชน เครื่องมือประเมิน และผลความคืบหน้าของการบังคับใช้กฎหมาย เขตอนุรักษ์และกติกาข้อตกลงในการดูแลตรวจตราในการปฏิบัติร่วมกับชุมชน การวางแผนในการฟื้นฟูเขตอนุรักษ์บ้านช่องฟืน

นักวิจัยชี้แจงเรื่องความคาดหวังว่าในกระบวนการวิจัยจะเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการร่วมทบทวนสิ่งที่ทำมาอย่างเป็นระบบ น่าจะช่วยให้ชุมชนได้เรียนรู้ มีความเข้าใจในการอนุรักษ์และให้ความสำคัญมากขึ้น รวมทั้งการขอความร่วมมือให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านช่องฟืน หรือผู้เข้าร่วมว่าจะร่วมกัน ทำอย่างไรให้หมู่บ้านอื่นมาหันมาร่วมมือกับคนช่องฟืนในการทำเขตอนุรักษ์ ส่วนพี่เลี้ยงคาดหวังกับทีมวิจัยว่าเงินทุนที่ได้มาจะเป็นน้ำมันหล่อลื่นในการบริหารจัดการและยกระดับการทำงานในพื้นที่

เวทีเปิดโครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนกับ
บทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง บ้านช่องฟืน ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง”

3.3 เวทีออกแบบวางแผนทางการศึกษา

นักวิจัยร่วมกับพี่เลี้ยงได้ออกแบบประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โดยได้หารือว่าน่าจะศึกษาย้อนไปประมาณ 100 - 150 ปี เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่จะอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ ขาดหลักฐานที่บันทึกไว้ และเนื่องจากชุมชนได้เน้นในเรื่องการจัดการทรัพยากรเป็นส่วนใหญ่เลยต้องเปลี่ยนชื่อโครงการมาเป็น “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชนกับบทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของบ้านช่องฟืน” จนโครงการผ่านการอนุมัติและเมื่อศึกษาก็นั้นการสัมภาษณ์พูดคุยแลกเปลี่ยน การพูดคุยนั้นบางครั้งต้องไปซ้ำ ถามครั้งเดียวไม่หมด ไม่จบ นักวิจัยสัมภาษณ์ไม่ครบต้องกลับไปใหม่ การออกแบบแผนทางการศึกษาจึงได้มีการทำซ้ำๆ หลายครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลชัดเจน ครบถ้วน เมื่อวางแผนคำถามแล้ว จึงมากำหนดกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาข้อมูล เช่น ช่วงวัย 7 -20 ปี มีจำนวน 50 คน ช่วงวัย 21 -40 ปี มีจำนวน 29 คน ช่วงวัย 41- 60 ปี มีจำนวน 71 คน ช่วงวัย 61 – 80 ปี มีจำนวน 40 ปี และช่วงวัย 81 ปีขึ้นไป มีจำนวน 10 คน

นอกจากนั้น ทีมวิจัยได้สอบถามความรู้สึกของชุมชนที่มีกับพื้นที่ เช่น ความรู้สึกที่มีต่อการทำมาหากิน ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน ความรู้สึกที่มีต่อทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน (เช่น มากขึ้น/น้อยลง/พอ/ไม่พอ) ความรู้สึกที่มีต่อการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ความรู้สึกต่อญาติพี่น้อง ความรู้สึกต่อผู้ปกครองหมู่บ้าน ความรู้สึกต่อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า ระบบการจัดการขยะ สุนัขไม่มีเจ้าของ ความรู้สึกที่มีต่อปัญหา

เสพติดที่ระบาค ความรู้สึกที่มีต่อปัญหาใจรผู้ร้ายความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความรู้สึกที่มีต่อกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน เช่น ออมทรัพย์ แปรรูป อนุรักษ์ น้ำยาง แพลลา อาชีพ เป็นต้น ความรู้สึกที่มีต่อแกนนำอนุรักษ์ แกนนำชุมชนภูมิไจจะไรบ้างที่เป็นคนช่องฟืน อยากเห็นบ้านช่องฟืนเป็นอย่างไรในอนาคต

เมื่อจะเริ่มเก็บข้อมูลได้ทำความเข้าใจถึงวิธีการเก็บข้อมูลในเบื้องต้น เช่น ต้องกำหนดว่าใครสัมภาษณ์ ใครจะช่วยจดบันทึก ไม่ควรแปลภาษาที่เขาพูด เขาพูดอย่างไรก็เขียนอย่างนั้น ถ้าให้ใครใช้เครื่องบันทึกเสียง แต่คนให้สัมภาษณ์อาจจะให้ข้อมูลไม่ครบและไม่กล้าพูดพาดพิงถึงใคร แต่ถ้าไปหลายคนจะได้หลายคำถามและได้คำตอบมากขึ้น ไม่ควรสัมภาษณ์เกิน 2 ชั่วโมง และควรไปสัมภาษณ์ให้ถูกช่วงอายุคน เช่น ผู้สูงอายุควรไปช่วงเช้า วัยรุ่นอาจจะไปช่วงบ่าย ไม่ควรถือโผยหรือแบบสอบถามในขณะที่พูดคุย เพราะจะทำให้เกิดความกังวลและบรรยากาศไม่เป็นไปตามธรรมชาติ วิธีการเก็บข้อมูล จะถามตัวต่อตัวหรือถามแบบกลุ่มก็ได้ในประเด็นคำถามที่ได้ตั้งไว้ ควรบันทึกชื่อ นามสกุลผู้ให้ข้อมูล อายุ บ้านเลขที่ วันที่สัมภาษณ์ การทำมาหากินเป็นอย่างไร

หลังจากนั้นจึงทำแบบสอบถาม โดยประเด็นคำถาม13ข้อ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยมีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 200 คนซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย เยาวชน วัยทำงาน ผู้สูงอายุในแบบสอบถามที่มีกลุ่มเป้าหมายครอบคลุมกับสมาชิกและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนทั้งส่วนของ ผู้ถาม เป็นทีมวิจัยและอาสาสมัครไปสอบถามให้ได้มาซึ่งข้อมูลและส่วนของ ผู้ตอบ (แบ่งตามช่วงวัย โดยแบ่งเป็น 5ช่วง คือช่วงอายุ 7-20 ปี ,21-40 ปี,41-60ปี ,61-80ปี ,80ปีขึ้นไป)รวมทั้งกลุ่มนักเรียนแบ่งเป็น 2 ช่วง (ช่วง ป.1 –ป. 3 และ ป.4 –ป. 6)โดยในกลุ่มเด็กนักเรียนจะไม่ใช้การสัมภาษณ์ แต่มีข้อตกลงให้ประสานกับผู้อำนวยการโรงเรียนว่าให้เด็กทำกิจกรรมในช่วงวันเด็กปี 2561 โดยประกวดเรียงความ หัวข้อ “อยากเห็นทะเลบ้านฉันเป็นอย่างไร” ครูในโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือก และมีรางวัลให้กับผู้ชนะทั้งหมด 2 ระดับ คือช่วงชั้นที่ 1 (ป.1- ป. 3)สื่อด้วยการวาดภาพ และ ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4- ป. 6) เขียนเรียงความ

เวทีออกแบบวางแผนทางการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล

3.4 กิจกรรมการเก็บข้อมูล

ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลหลายประเด็นเพื่อให้ครอบคลุมกับคำถามวิจัย กรณีความเปลี่ยนแปลง การพึ่งพาการใช้ทรัพยากรของชุมชนช่องฟืน ความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็นช่วงอายุ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น เมื่อเก็บข้อมูลมาสังเคราะห์ พบว่าปัญหาการเก็บข้อมูลในหลายๆด้าน เช่น ปัญหาเรื่องสายตามองที่ไม่ค่อยชัดเวลาอ่าน หรือเขียนทำให้เขียนช้า ปัญหาในการเขียน การสะกดคำไม่ค่อยถูกต้องทำให้เขียนช้า การอธิบายความหรือแปลความหมายของคำถามในบางข้อให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ไม่ค่อยจะถูก ส่งผลให้สรุปใจความไม่ชัดเจน การจับประเด็นไม่ชัดส่งผลให้คำตอบที่ได้ไม่ค่อยตรงคำถาม เมื่อพบปัญหาแล้วจึงมาปรับโดยนำข้อมูลมาช่วยบันทึกในเวที คุยกันหลายๆครั้ง จนข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์มารวบรวมวิเคราะห์เพื่อหาข้อมูลและสรุปข้อคิดเห็นในการเก็บข้อมูล

ข้อคิดเห็น สรุปการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายที่เก็บจำนวน 200 คน ที่มีอาชีพหลากหลาย คือ ประมง 22 คน ทำสวน 25 คน ทำสวน + ประมง 32 คน รับจ้าง 33 คน ค้าขาย 12 คน นักเรียน นักศึกษา 51 คน ผู้สูงอายุ 16 คน ครู 5 คน รับซื้อของเก่า 1 คน ว่างงาน 1 คน ผู้ค้าโอกาส 1 คน หมออนามัย 1 คน

บรรยากาศการเก็บข้อมูล

3.5 กิจกรรมถอดบทเรียนการทำงานชุมชน

ทีมวิจัยได้ประชุมคณะทำงาน เพื่อร่วมกันทบทวนการทำกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนช่องฟืน ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ซึ่งมีข้อมูลพอสรุปได้ว่า มีการทำงานร่วมกันมานานกว่า 28 ปี ในหลายกิจกรรม เช่น การทำเขตอนุรักษ์ การร่วมออกกฎกติกาชุมชนกับเขตอนุรักษ์ การทำหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมากศึกษา การพยายามผลักดันในเกิดงานวิจัยผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์สวัสดิการบ้านช่องฟืน เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2534 สมาชิก 176 คน เงินฝากสะสมเดือนแรก 5,800 บาท จนถึงปัจจุบัน ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2561 สมาชิก 932 คน เงินทุนหมุนเวียน 11,098,242 ล้านบาท รวมทั้งออมทรัพย์เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านช่องฟืน มีจำนวน 108 คน มีเงินฝากสะสม 521,774 บาท นอกจากนั้นยังได้มีการจัดทำหนังสือเพื่อให้เห็นถึงการเชื่อมโยงเครือข่าย เกลตเขา เกลตนา เกลตเล ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดพัทลุง ชื่อว่า “เรื่องเล่าคน 3 เกลต” ต่อมาได้ร่วมกันจัดทำข้อมูลองค์ความรู้เพื่อให้เห็นกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรสู่การทำอาชีพ ประมงอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาคนในชุมชนขึ้นมาเป็นแกนนำผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น ฝึกอบรม ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เข้าร่วมสัมมนาในเวทีวิชาการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง

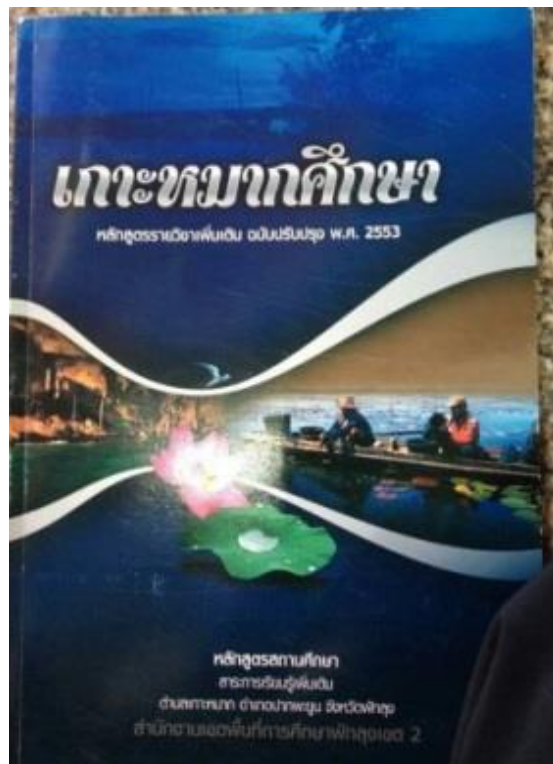
การเข้าร่วมเวทีกำหนดนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งและสิ่งแวดล้อม ผ่านการปฏิบัติการจริง เช่น การวางแผนเขตอนุรักษ์ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าชายเลน นอกจากนี้ยังมีการทำวิจัยโดยการสนับสนุนจากหลายๆแหล่งทุน เช่น จากสมาคมรักษ์ทะเลไทย และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ(สปสช.) เพื่อศึกษาข้อมูลฐานทรัพยากรและระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพประมงชุมชนบ้านช่องฟีน โดยมีข้อมูลเกี่ยวกับทิศทางลมที่เกี่ยวข้องการกับทำมาหากินในพื้นที่นี้เวทียานช่องฟีนเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างฤดูกาลจับสัตว์น้ำกับทิศทางลมที่มีความสอดคล้องกับชุมชน เพื่อนำข้อมูลไปวางแผนในการฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน โดยมุ่งหวังที่จะให้คนในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิกของสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อำเภอลำปำพะยูง

การศึกษาการรุกรับปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในชุมชนช่องฟีนกับภาวะโลกร้อน เป็นงานวิจัยที่สนับสนุน โดย สหภาพยุโรป หรือ EU ที่ให้งบประมาณต่อเนื่อง ชุมชนได้ให้ข้อมูลร่วมกับโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้เพื่อจัดทำหนังสือ “ประกายไฟในช่องฟีน” ร่วมกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยจัดทำหนังสือ “สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม” และ ร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมทำหนังสือเผยแพร่ “เมนูอาหารลุ่มน้ำ” ฯลฯ

ดังนั้นการถอดบทเรียนในทุกประเด็นถือเป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมต่อกิจกรรม ต้องใช้เวลานาน หลายครั้ง เพื่อทบทวนร่วมกัน

การจัดการให้เกิดกองทุนการเงินชุมชน โดยการทำกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน

การจัดทำหนังสือเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงาน

3.6 กิจกรรมการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกพื้นที่

ทีมวิจัยได้ไปศึกษาดูงาน 2 ครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และนำข้อมูลมาปรับใช้ในการทำงานในพื้นที่ ครั้งที่ 1 บ้านน้ำราบ อ.กันตัง จ.ตรัง วันที่ 22-23 มกราคม 2561 และครั้งที่ 2 ที่บ้านบ่อเจ็ดลูก อ.ละงู จังหวัดสตูล วันที่ 30-31 กรกฎาคม 2561

ครั้งที่ 1 การศึกษาดูงานครั้งนี้เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านทรัพยากรในพื้นที่เครือข่ายประมงนอกพื้นที่ซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวน 23 คน ประกอบด้วยคณะทำงานวิจัย และผู้สนใจเครือข่ายชาวประมงบ้านแหลมไก่อู ม.8 ต.ฝาละมี อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง เนื้อหาที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และนำข้อมูลมาปรับใช้ในการทำงานในพื้นที่ บ้านน้ำราบ อ.กันตัง จ.ตรัง เนื่องจาก 1) มีการจัดการทรัพยากรเช่นเดียวกับบ้านช่องฟีน แต่เป็นพื้นที่ 4 หมู่บ้าน 3 ตำบล 3 อำเภอ แต่ปัญหาของพื้นที่มีมากกว่าบ้านช่องฟีนในหลายๆด้าน เช่น เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย มีการใช้เรือปั่นไฟ อวนรุน นายทุนเจ้าของเรือประมงขนาดใหญ่ล่าเขตอนุรักษ์ ชุมชนมีการแก้ปัญหาโดยการจัดตั้งกลุ่มประมงอาสาหรืออาสาสมัครประมง 4 ทั้งหมดหมู่บ้านหรือเรียกว่า เขตเล 4 บ้าน 2) การจัดการป่าชายเลนกับทรัพยากรพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นการฟื้นฟูทะเลให้สมบูรณ์จัดการโดยชุมชน 3) ไม่เพียงทรัพยากรในทะเล แต่ชุมชนนี้ยังมีการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพืชน้ำ เช่น ปู ปลา หมึก ม้าน้ำ หญ้าทะเล 4) เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์บริหารคนเพื่อมาร่วมรักษาทะเล พบว่า มองเห็นช่องทางในการฟื้นฟูทรัพยากรโดยชุมชน เกิดกำลังใจในการทำงาน เพราะปัญหาในพื้นที่บ้านช่องฟีน น้อยกว่าพื้นที่ศึกษาดูงาน และมีทีมงานที่หลากหลายทั้งหญิงชาย ประสบการณ์ทำงานที่มีความตั้งใจสูงเช่นเดียวกับชุมชนบ้านน้ำราบ

ศึกษาดูงานที่บ้านน้ำราบ จ.ตรัง

ครั้งที่ 2 ดูงานเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านบ่อเจ็ดลูก และร้านคนจับปลา บ้านปากการา อำเภอละงู สมาชิกชุมชนช่องฟืน ชุมชนบ้านแหลมไก่อู้ ทั้งหมด 30 คน ดูการคำนวณต้นทุน การจัดทำบัญชีการซื้อขายสินค้า การติดต่อลูกค้า การจัดส่งสินค้า การบริหารจัดการกลุ่ม การจ้างคน การปันผล พบว่าแพปลา มีสินค้าหลากหลายตลอดปี ปริมาณมากเป็นสินค้าที่มาจากทะเลอันดามัน มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ เช่น ปลาอินทรีเค็ม ปลาหวาน มีเงินทุนหมุนเวียนรับสมาชิกปีละครั้ง แต่ก็มีคนอยากเข้ามาเป็นสมาชิกจำนวนมากในทุกปีโดยการลงหุ้น จำนวนหุ้นละ 100 บาท คนละไม่เกิน 100 หุ้น มีการปันผลตามหุ้น ต่างกับบ้านช่องฟืนที่มีปริมาณสัตว์น้ำน้อยและชนิดไม่หลากหลาย นอกจากนี้ชนิดของสัตว์น้ำยังไม่เป็นที่นิยมของตลาดภายนอก เช่น ปลานูตรี ปลาหัวไม้้ง ปลาตุ๊กทะเล เป็นต้น เมื่อดูช่องทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์บ้านช่องฟืนจึงควรแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่สามารถกินได้เลย เช่น ปลานูตรีทอดสมุนไพร ปลาตุ๊กทะเลผัดเผ็ด ปลาหัว

ไม้ตากแห้ง เป็นต้น ส่วนการดูงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เห็นการรวมกลุ่มทำ โฮมสเตย์ ลงหุ้นสร้างโฮมสเตย์ประมาณ 8 หลัง บนพื้นที่ให้เช่า เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปก็มีสถานที่ท่องเที่ยวรองรับต่อเนื่อง เช่น ปราสาทหินพันยอด สันหลังมังกร รวมทั้งกิจกรรมตกปลา ควบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่บ่อเจ็ดลูก สนับสนุนให้คนในชุมชนปลูกผักขายให้กับโฮมสเตย์ เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เมื่อกลับจากงานทีมวิจัยได้ประชุมร่วมกันปรับรูปแบบท่องเที่ยวให้เข้ากับชุมชน และศึกษาภาพท่องเที่ยวที่ต้นทุนน้อยกว่า คือปรับปรุงบ้าน รวมทั้งบริเวณให้สะอาด หรือต่อเติมบางส่วน เพิ่มห้องน้ำที่เป็นสัดส่วนให้กับนักท่องเที่ยว คิดรูปแบบการท่องเที่ยวครบวงจร เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วให้ได้เรียนรู้ในหลายๆแบบ ได้ทั้งความรู้ และสามารถดึงเงินออกจากกระเป๋านักท่องเที่ยวได้ ควิธีการทำประมง ได้วัตถุดิบก็มาช่วยกันปรุง หลังจากมีการเตรียมการช่วงหนึ่งก็มีกลุ่มดูงานเข้ามาจึงถือโอกาสทดลอง พบว่าผู้ที่เข้ามาประทับใจเรื่องอาหารที่สด อร่อย แต่ทีมก็อยากเพิ่มเส้นทางท่องเที่ยวสถานที่ใกล้ๆชุมชน เช่น นั่งแพไปเกาะสี เกาะห้า เกาะกระ เกาะراب(ที่เคยเป็นพื้นที่ทำนา) โดยการเชื่อมโยงกับเจ้าของที่นาปัจจุบัน

ศึกษาดูงานที่ร้านคนจับปลา จ.สตูล

ศึกษาดูงานที่บ้านบ่อเจ็ด จ.สตูล

3.7 วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงาน

ในขั้นตอนการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงาน ทีมวิจัยได้คุยกันหลายครั้งทั้งประชุมทีม คุยส่วนตัวกับพี่เลี้ยง รวมทั้งร่วมเขียนในเวทีโดยไล่หัวข้อและประเด็นการศึกษา และวางรูปแบบการเขียนรายงาน โดยการร่วมกันกำหนดหัวข้อในจัดทำรายงาน ให้ตามวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย เขียน บริบทชุมชนและงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ลักษณะพื้นที่ / ที่ตั้ง/ประชากร / อาณาเขต/อาชีพหลัก/การปกครอง/ภูมิศาสตร์/วัฒนธรรม/ศาสนา/โรงเรียน แบ่งยุคแต่ละยุคให้ชัดเจน เป็นประเด็นที่กำหนดยากเนื่องจากชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงกำหนดด้วยวิธีการทำมาหากินเป็นเกณฑ์

วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำรายงาน

3.8 เวทีปิดโครงการ

เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2562 เริ่มเวที 11.00 น. ผู้เข้าร่วม 60 คน เป็นชาวบ้านบ้านช่องฟืน นักวิชาการและทีมพี่เลี้ยง โดยผู้ใหญ่บ้านได้บอกเล่าวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีปิดโครงการ และได้ทบทวนข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัย ว่าในช่วงเกือบ 100 ปี ของชุมชนช่องฟืนนั้นมีการใช้ทรัพยากรหรือพึ่งพาทรัพยากรเปลี่ยนแปลงตามความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีในชุมชน ความจำเป็นในการใช้ และเงื่อนไขความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ คือในช่วงแรกนั้น ผู้คนในบ้านช่องฟืนจะทำอาชีพเผาปูน โดยเอาฟืนใส่ลำเรือไปหมกหินที่เกาะกระ เมื่อหินแตกก็ขนหินลงเรือนำมาใส่เตาเผาที่บ้านช่องฟืน แต่อาชีพนี้ก็อยู่ได้ไม่นานเนื่องจากปูนซีเมนต์มาตีตลาด ทำให้ปูนเผาของชาวบ้านช่องฟืนราคาตกต่ำ ในที่สุดก็ เริ่มหันหน้าหาทะเล ทำอาชีพประมง เครื่องมือที่ใช้ในช่วงนั้นคือ ขยกขอ ทอดแหกุ้งห้วมัน(กุ้งตะะ) ผู้คนในชุมชนช่องฟืนใช้เรือแจว เรือพาย ออกหาปลา ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ราคาถูก จึงจำเป็นต้องสร้างฐานความมั่นคงทางด้าน

อาหารในครัวเรือน โดยการนำสัตว์น้ำมาทำการแปรรูปหรือเป็นการถนอมอาหารไว้กินช่วงมรสุม เช่น กุ้งย่าง ปลาแห้ง กุ้งแห้ง ปลาแห้ง กุ้งต้ม น้ำพริก กุ้งส้ม ปลาต้ม เป็นต้น

การทำนาเกาะราบ โดยใช้เรือใบที่มีอยู่ในชุมชนจำนวน 3 ลำ ไปช่วยกันทำนา เพื่อนำข้าวสารมากินในครัวเรือน ที่เหลือก็ขาย ต่อมาคนในช่องฟืนมีการรับจ้างเก็บข้าวในพื้นที่ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และค่าตอบแทนจะแลกเป็นข้าวแทนเงิน การเดินทางในช่วงนั้นจะใช้เรือแจว โดยใช้เวลา 3 วัน 2 คืน ในการเดินทาง ยามว่างจากทำนาก็จะกลับมาตัด ไม้ฟืนนำไปขายที่ทุ่งจังหวัดสงขลา โดยใช้เรือติดเครื่องยนต์ 10 แรงม้าและมีเรือแจวผูกพวงประมาณ 3-7 ลำ จะขายแบบเหมาลำ ลำละ 80-120 บาท เงินที่ได้มาก็จะไปซื้อขนม ข้าวเหนียวกวน น้ำตาลโตนด น้ำตาลแว่น เป็นต้น

เหตุผลที่ได้ทำงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนช่องฟืน เพราะอยากรู้ว่าบ้านช่องฟืนเกิดเมื่อไหร่ ทำไมถึงชื่อช่องฟืน หลังจากนั้นได้มีเวทีประชุมเกี่ยวกับการทำงานวิจัยเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเราไม่ทำลูกหลานเราจะไม่รู้ความเป็นมาของชุมชนเราว่าเป็นมาอย่างไร ไม่สามารถเล่าประวัติของชุมชนและจะไม่มีภาคภูมิใจในบ้านเกิดของเราเอง นอกจากนี้ยังสามารถทำให้หมู่บ้านของเรา มีความรักสามัคคี รู้จักพึ่งตนเองได้อีกด้วย และที่ได้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร เพราะการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องของการใช้ทรัพยากรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงต้องการให้เราเล่าเท่าที่เรารู้พอจำความได้ว่ามีพัฒนาการเกี่ยวกับการทำประมงอย่างไร ความสมบูรณ์จากการใช้ทรัพยากรมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ในการเปลี่ยนแปลงตรงนั้นเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องเราอย่างไร เชื่อมโยงกันอย่างไร ใช้กันแบบไหน ตรงนี้ก็ต้องคุยกันให้ชัด เพราะทุกคนได้เห็นแล้วว่า ถ้าทะเลเราไม่มีกุ้งปลาให้จับความเป็นอยู่ของพวกเราจะลำบาก เพราะระบบนิเวศในทะเลมีการเปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องทำกิจกรรมหลายๆอย่างเพื่อให้พวกเราสามารถอยู่ได้ และการทำงานวิจัยครั้งนี้ก็ทำให้พวกเราทราบว่าพวกเราได้อะไรไปบ้างที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ทะเล เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นฐานทางด้านการเงิน การทำเขตอนุรักษ์เพื่อเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน เป็นต้น วิถีชีวิตของคนช่องฟืนในอดีตนอกจากจะทำประมงแล้วยังมีการทำนาเป็นอาชีพหลักอีกด้วย แต่ที่ได้เลิกทำนาเพราะฟ้าฝนไม่อำนวย และชุมชนเองก็เริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น

โดยการทำงานด้านอนุรักษ์นั้นเราได้ทำแบบคิดไป ทำไป ปรับไป เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนได้มากที่สุด และเพื่อให้อาชีพประมงนั้นยังยืนสามารถหากุ้ง ปลาได้ถึงลูก ถึงหลาน นอกจากนี้การที่เราบอกว่าเรามีรายได้จากการหากุ้ง ปลา ได้มากน้อยเท่าไรนั้นเป็นเพียงคำบอกเล่า แขนงจึงต้องการให้คำบอกเล่านั้นออกมาเป็นข้อมูลเพื่อนำมาเป็นงานวิจัย นอกจากนี้เราจะช่วยเหลือดูแลกันอย่างไรให้ทะเลมีกุ้ง ปลา ไว้กินตลอดถึง

ลูกหลาน จากทะเลเราที่สมบูรณ์พอหากินได้จะทำอย่างไรให้มีสมบูรณ์มากกว่านี้ และจะทำอย่างไรที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มเสริมรายได้กับเราให้มีรายได้เพิ่มและที่สำคัญให้ทุกคนมีรายได้เพิ่ม เราจะร่วมกันทำอย่างไรในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการที่เราทำผลิตภัณฑ์ในนามของกลุ่ม จะต้องมีการลงหุ้น การจัดสรรผลกำไร การแปรรูป ภายใต้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนร้านคนจับปลา จากที่เราเคยทำเรื่องของกุ้งหวาน กุ้งแห้ง กุ้งส้ม สุดท้ายตอนนี้กลายเป็นแปรรูปเป็น ๑๐ ผลิตภัณฑ์สินค้า O-TOP นวัตกรรมจากที่พวกเราทำเรื่องเชตอุนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ที่ทำให้เราสามารถจับสัตว์น้ำได้มากจนสามารถนำสัตว์น้ำมาแปรรูปได้หลายๆ ชนิด

เวทีปิดโครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับ
บทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง บ้านช่องฟีน ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง”

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากร

บริบททั่วไป

ชุมชนบ้านช่องฟืนตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ห่างจากตัวจังหวัดพัทลุงประมาณ 80 กิโลเมตร ทิศเหนือ ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา ทิศตะวันออก ติดต่อหมู่ที่ 5 บ้านปากบางนาคราช หมู่ที่ 11 บ้านเกาะหมากเมืองใหม่ ทิศตะวันตก ติดต่อทะเลสาบสงขลา และ ทิศใต้ ติดต่อหมู่ที่ 1 บ้านท่าวา พื้นที่กายภาพเป็นพื้นที่สูงลาดต่ำลงสู่ทะเลสาบ และมีพื้นที่ราบลุ่ม ป่าพรุ ป่าเสม็ด การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของราษฎรตั้งอยู่ริมทะเลสาบ พื้นที่เหมาะสำหรับทำสวนยางพารา มีประชากรทั้งหมด 1,003 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทำสวนยางพารา และรับจ้าง 44 ร้อยละ 70 ของคนในชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม และอีกร้อยละ 30 นับถือศาสนาพุทธ ชุมชนบ้านช่องฟืนมีมัสยิด 2 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 1 แห่ง หน่วยพิทักษ์ป่า 1 แห่ง

ส่วนลักษณะภูมิอากาศแบ่งเป็น 2 ช่วงฤดูกาล คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน สภาพอากาศจะร้อนขึ้น ในช่วงฤดูฝนจะได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ช่วงที่มีฝนตกน้อยจะอยู่ระหว่างเดือนมกราคม – เมษายน และช่วงที่ฝนตกหนักมากที่สุดระหว่างเดือนตุลาคม – ธันวาคมของทุกปี

ชุมชนช่องฟืนมีอายุมากกว่า 100 ปี จากหลักฐานทำเนียบผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 จนถึงปัจจุบันจำนวน 6 คน โดยคนแรก ชื่อนายหนูกัน พรณราย รับตำแหน่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 – พ.ศ. 2474 และคนล่าสุด ชื่อนายศราวุธ ชูชื่น รับตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2559

โดยลักษณะการเกิดชุมชนเกิดจากชาวบ้านค่อยๆทยอยเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพื่อทำมาหากิน กลุ่มคนส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มคนหนีคดีมาตั้งบ้านเรือน เช่น นายหนูกัน พรณราย หนีคดีมาจากบ้านตะเคี๊ยะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา โดยมากัน 2 คนพี่น้อง น้องชายไปปักหลักที่บ้านเกาะหมาก นายรอด รอดรวีร์น มาจากบ้านบ้านศาลาเม็ง อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เป็นคนมุสลิม เข้ามาเผยแพร่ศาสนา จนได้แต่งงานกับคนในพื้นที่ นายเหมีย ขุนล่า มาจากเกาะหมาก มาเพื่อทำมาหากิน

เช่น เผาปูน ขายพื้น นายนุ่ม ชาตรี เป็นคนบ้านปากบางนาคราช ย้ายมาตั้งบ้านเรือนอยู่ช่องพื้นเพื่อทำเตาเผาปูนขาว

ด้านการสัญจร ในช่วงแรกของการตั้งชุมชน ชาวบ้านใช้เส้นทางเรือสัญจรระหว่างชุมชนระหว่างอำเภอ และระหว่างจังหวัด โดยใช้เรือแจวสัญจรระหว่างชุมชน ชุมชนใกล้เคียง และตัวอำเภอปากพะยูน โดยการแจวเรืออ้อมเกาะหมาก ไปลงที่หน้าท่าตลาดปากพะยูน ต่อมาเริ่มมีเรือหางยาวรับจ้างเพื่อข้ามเกาะหมากกับตลาดปากพะยูน ทำให้คนที่มารถจักรยานยนต์มักจะนำรถจักรยานยนต์จากชุมชนไปขึ้นเรือหางยาว โดยนำรถจักรยานยนต์ขึ้นเรือหางยาวข้ามฝั่ง ไปลงเรือที่บ้านท่าดินซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในบ้านท่าแล้วไปขึ้นฝั่งที่ตลาดปากพะยูน ต่อมาเมื่อมีแพขนานยนต์ข้ามฝั่งชาวบ้านจึงมีความสะดวกมากขึ้นในการข้ามฝั่งไปมาระหว่างชุมชนกับตลาดปากพะยูน และเมื่อ มิถุนายน พ.ศ. 2539 ได้มีโครงการสร้างสะพานคอนกรีตข้ามฝั่งจากตัวปากพะยูนมาเกาะหมาก ทำให้การเดินทางระหว่างชุมชนกับตัวอำเภอและสถานที่อื่นๆ สะดวกขึ้นมาก

ชุมชนช่องพื้น มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาอย่างมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและความต้องการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและการเดินทาง โดยตั้งแต่มีการตั้งชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากร ดังนี้

1. การใช้ทรัพยากร

แบ่งเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรตามช่วงเวลาที่สำคัญ ดังนี้

1.1 การเผาปูน (ช่วง พ.ศ.2444 - พ.ศ. 2512) เป็นช่วงของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในทะเลสาบช่วงแรกของการตั้งชุมชนช่องพื้น การเผาปูนก็เพื่อทำปูนขาวเป็นวัสดุากก่อสร้างบ้านเรือน และปูนกินหมาก แหล่งหินปูนอยู่ที่เกาะกระเป็นหนึ่งในหมู่เกาะสี่-เกาะห้า อยู่ในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง ซึ่งเป็นเกาะขนาดเล็ก ใช้เวลาเดิน 15 นาทีก็เดินรอบเกาะ เนื่องจากเป็นเกาะที่มีหินปูนจำนวนมาก ห่างจากชุมชนช่องพื้นราวๆ 3 กิโลเมตร

การเผาปูนทำโดย เผาหินที่เกาะกระจนแตกเป็นก้อนขนาดที่สามารถขนด้วยแรงคนได้ แล้วขนขึ้นเรือไปเผาที่เตาเผาที่บ้านช่องพื้น เนื่องจากที่เกาะกระไม่มีพื้นที่พอที่จะทำเตาเผา จำเป็นต้องขนมาเผาที่ชุมชนช่องพื้น ซึ่งมีเตาเผาทั้งหมด 7 เตา เป็นของนายนุ่ม ชาตรี มี 2 เตา นายสว่าง ชาตรี 2 เตา มี 2 เตา บ้านนายไข่ ชูชื่น นายวุ่น เกื้อทองสัน นายเข็บ ชูแก้ว เตาเผาทั้งหมดอยู่บ้านบ่อทิ้งท่าทอนในชุมชนบ้านช่องพื้น ส่วนครัวเรือนใดที่ไม่มีเตาเผาปูนก็จะเช่าเตาเผา ราคาค่า

เช่า 50 บาท ต่อครั้ง และถ้าครอบครัวที่ไม่เช่าเตาเผาปูนก็จะมีอาชีพรับจ้างขนหินจากเกาะกระมา เเผาที่บ้านช่องฟืน เป็นแรงงานรับจ้างหาฟืนส่งเข้าเตาเผา และขนปูนที่เผาเสร็จแล้วออกจากเตาเผาลงเรือไปขายต่อไป

1.1.1 การจัดการ

ด้านแหล่งหินปูน เนื่องจากเกาะกระเป็นเกาะหินปูนขนาดเล็ก ไม่มีเจ้าของ การไปเผาหินปูนจึงไม่มีการจับจองพื้นที่ ใครสะดวก ชอบ พอใจเห็นว่าลักษณะหินสวยก็เลือกบริเวณเผาได้ตามใจชอบ แต่ถ้ามีการเผาหินตรงไหนแล้วก็จะทำในบริเวณนั้นต่อเนื่อง เป็นที่รับรู้ของผู้เข้ามาใหม่ ผู้ที่ไปเผาหินบนเกาะกระเป็นอาชีพ มาจาก 3 ชุมชนบนเกาะหมาก คือ ชุมชนชนช่องฟืน ชุมชนบ้านปากบางนาคราช และชุมชนแหลมกรวด

ด้านแรงงาน เนื่องจากอาชีพเผาปูนเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานทุกขั้นตอน ช่วงเวลาการเผาหินปูนที่เกาะกระนั้นแต่ละครั้งกินเวลานานถึง 3 เดือน บางคนก็ไปอยู่ที่เกาะเลย เเผาหินปูนเสร็จก็จะกลับบ้านที่เดียว แต่บางคน 6-7 วันกลับมาบ้านครั้งหนึ่ง เพื่อมาเอาข้าวสารก็กลับไปอีก จำเป็นต้องใช้ทั้งแรงงานของคนในครัวเรือนและแรงงานเพื่อนบ้าน ใช้ทั้งการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบ “ซอมมือ” หรือ “ลงแขก” ถ้าครอบครัวใดเผาปูนก่อนครัวอื่นจะมาช่วยซอมมือ และเมื่อถึงคราวตัวเองก็จะช่วย การพึ่งพาแรงงาน เริ่มจากตัดไม้ฟืนให้ได้จำนวนมาก แล้วช่วยขนลงเรือลงขนาดเล็กไปยังเกาะกระ จากนั้นก็ช่วยขนไม้ฟืนขึ้นจากเรือไปยังที่เผาหิน เมื่อเผาหินจนแตกเป็นก้อนก็จะช่วยกันขนลงเรือเรือจากเกาะกระ เมื่อถึงหมู่บ้านก็ขนหินจากเรือเตาเผา โดยใช้เวลาเผาแต่ละครั้ง 3 วัน 2 คืนตลอดเวลาที่เผาจะต้องสูบไฟให้แดง คอยดูจนกว่าปูนเปลี่ยนจากสีแดงเป็นสีขาวแสดงว่าสุกเป็นผงปูนแล้ว และรอจนหายร้อนจึงใส่กระสอบเพื่อนำไปขาย และเมื่อหินปูนสุกแล้วก็ขนจากเตาเผาใส่ถังโลหะและขนลงเรือเพื่อไปขาย โดยใช้ไม้กระดานรองพื้น แล้ววางตับจากรองไว้จากนั้นปูเลื่ออีกชั้น จึงใส่ปูนลงไป เมื่อใส่เต็มลำเรือแล้วก็ปิดด้วยแขง ดังนั้นฤดูกาลการไปเผาหินที่เกาะกระจึงเป็นการทำพร้อมๆ กันหลายครัว

1.1.2 แหล่งขาย/ตลาด

ปูนขาวชาวบ้านจะช่วยกันบรรทุกใส่เรือไปกันหลายๆ ลำไปขายที่ตลาดบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ไปครั้ง 2-3 คืน ราคา กิโลกรัมละ 30 สตางค์ โดย

อาชีพเผาปูนค่อยๆ ลดลงในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เนื่องจากหลายสาเหตุ คือ มีกระแสจากหน่วยงานราชการห้ามเผาปูนที่เกาะกระเพราะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เริ่ม

มีสินค้าปูนซีเมนต์จากโรงงานเข้ามาทดแทนสินค้าของชาวบ้าน ทั้งใช้สะดวกและราคาถูก รวมทั้งรายได้ประมัตดีกว่า มีสินค้าทดแทน การขนส่งต้องไปส่งถึง บ่อขังจังหวัดชลาโดยเรือแจวและชักใบ ใช้เวลานาน ต้องไปที่หลายลำหลายคร้ว ราคาต่ำ ทำให้อาชีพเผาปูนค่อยๆ เลิกทำไปราวปี พ.ศ. 2500

1.2 อาชีพขายฟืน (ช่วงตั้งชุมชน- พ.ศ. 2515)

ด้วยสภาพภูมิประเทศของชุมชนบ้านช่องฟืนเป็นพื้นที่ลาดเอียงเป็นเนินสูงเชิงควนคู่ที่ราบชายฝั่งทะเล ทำให้มีป่าพรุแหล่งใหญ่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะเขตรอยต่อระหว่างบ้านปากบางกับบ้านช่องฟืน ในแถบนี้มีไม้โกกง แสม เสม็ด ไม้ฝาด ลำพู กอ หัวครก(มะม่วงหิมพานต์) สักป่า สะตอ ตะเคียน เคี่ยม นอกจากนี้ยังมีไม้ที่ขึ้นตามเนินควน เป็นไม้ป่าอีกจำนวนมาก เรียกว่าเป็นพื้นที่ 2 ระบบนิเวศ ที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์พรรณไม้หลากหลายชนิด

การใช้ประโยชน์จากไม้ฟืนจึงมีหลายด้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากช่วงแรกนำไปเผาปูน และอีกส่วนเป็นไม้ฟืนขาย และทำกันมากในช่วงที่ไม่มีการเผาปูน หรือช่วงหน้าน้ำ เดือนพฤศจิกายน ธันวาคม และ มกราคม ของทุกๆปี โดยใช้เครื่องมือหลักๆแค่สามอย่างคือ ขวาน เลื่อย ชัก และมีดพร้า จึงสามารถนำเรือเข้าไปตัดไม้ฟืนในป่าพรุได้ เกือบทุกคร้วเรือนจึงตัดฟืนเพื่อนำไปขาย 1) เป็นไม้ฟืนที่ใช้ในการเผาปูน 2) ขายเป็นร้ว เรียกว่าไม้เมตร ไม้ว่า ไม้ 2 วา หรือไม้สอกตามที่ถูกค้าสั่ง อีกประเภทเรียกว่า “ฟืนสอก” ใช้ทำไม้ฟืนหุงต้ม ตัดขนาดเท่าๆ กันใช้ซ้อสอ กัด เมื่อได้จำนวนมากพอแล้วก็จะรวบรวมใส่เรือหางยาวไปขาย ในการขนส่งมีเรือแม่ทัพลาก 1 ลำที่เป็นเรือยนต์ ลากเรือพ่วงที่ไม่มีเครื่องยนต์ 3-5 ลำ ออกจากบ้านช่องฟืนในตอนหัวรุ่งไปถึงตลาดคูขุดราว 8 นาฬิกา ไปกลับใช้เวลา 1 วัน เมื่อขากลับก็ซื้อน้ำส้ม น้ำตาลโตนด ข้าวคูกลับมา

การตลาด ช่วงก่อนปี 2520 ชุมชนได้นำไม้ฟืนใส่เรือยนต์ไปขายให้กับชาวคูขุด อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เพื่อเป็นเชื้อเพลิงสำหรับต้มหรือเคี่ยวน้ำตาลโตนด รวมทั้งเป็นไม้ที่ใช้ทำร้วบ้านและคอกหมู แต่หลังจากนั้นอาชีพประมงเข้ามาแทน และมีการส่งเสริมให้ทำสวนยางสงเคราะห์ รวมทั้งพื้นที่ตัดฟืนส่วนใหญ่อยู่ในเขตอนุรักษ์ การตัดไม้ฟืนในเวลาต่อมาจึงเหลือเพียงบางคร้วเรือน เป็นการตัดฟืนเพื่อนำมาเผาเป็นถ่านหุงต้มขาย หรือเอามาอย่างกึ่ง อย่างปลา และขายถ่านในหมู่บ้านใกล้เคียง ปัจจุบันยังมีชาวบ้านช่องฟืนบางรายยึดการเผาถ่านเป็นอาชีพเสริม

1.3 การทำนา (ช่วงตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน จนถึง พ.ศ.2530)

การทำนาเป็นอีกหนึ่งอาชีพหลักที่สำคัญของคนช่องฟืนใช้ช่วงเวลาสลับกับการเผาปูน โดยพื้นที่ทำนามี 2 แห่ง คือในบ้านช่องฟืน และเกาะราบ ซึ่งเป็นเกาะในทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ทำนาที่เป็นพื้นที่ระหว่างพรุกับควนบนเกาะหมาก ถูกจับจองโดยกลุ่มคนแรกๆ คือ นายนุ่ม ชาตรี นายไข่ ชูชื่น โต๊ะหมั่น ขุนดำ นายหิม รอดรวยริน นายลุย พรรณราย นายพลัด ชูชื่น เข้ามาจับจอง โดยการถางซุยพื้นที่ บุคตอไม้ และถางทำข้าวไร่ ค่อยๆถากที่ และขยายพื้นที่ออกมา ขยายจากหมู่ 2 บ้านช่องฟืนจนถึง หมู่ 11 เกาะหมาก และหมู่ 5 บ้านปากบางนาคราช ในช่วงแรกเป็นการทำนาไว้กิน ช่วยกันลงแรงเพื่อจับจองที่นาปลูกข้าวให้มีไว้กินในครัวเรือน และเมื่อข้าวเริ่มมีราคาแพงขึ้น คนที่ทำอาชีพเผาปูนเริ่มน้อยลง

การทำนาเมื่อก่อนจะใช้แรงงานวัวไถนาเป็นส่วนใหญ่แต่เมื่อจำนวนประชากรมีมากขึ้น ที่ดินที่นาเริ่มมีการจับจอง การทำเพื่อไว้กินเป็นหลักก็เปลี่ยนมาทำไว้ขายเป็นหลัก บางคนที่ไม่มيناเป็นของตนเองก็ต้องไปเกี่ยวข้าวจ้างที่ทุ่งสงวน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมีนาคมของทุกปี ซึ่งจะไปกันยกครอบครัว การไปเกี่ยวข้าวดังกล่าวเป็นการออกแรงไปช่วยในการเกี่ยวข้าวเมื่อเกี่ยวเสร็จเจ้าของนาจะปันข้าวแทนการจ้าง ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันทั่วไปในสมัยนั้นเมื่อหมดช่วงทำนาก็จะกลับมาอยู่บ้านหมุนเวียนสลับกันในแต่ละปี

ในช่วงเวลาเดียวกันที่ถากถางที่เกาะราบ ห่างจากชุมชนช่องฟืนไม่เกิน 4 กิโลเมตรหรือใช้เรือหางยาวไม่เกิน 20 นาที เป็นเกาะที่อยู่กลางทะเลสาบ เป็นที่ราบ เนื้อที่ประมาณ 1000 ไร่ การเริ่มจับจองที่เกาะราบด้วยคนช่องฟืนไปทำประมงที่ใกล้ๆเกาะราบ เห็นว่าน้ำจืดมีรอบเกาะ และเห็นว่าพื้นที่เหมาะสมก็ใช้วิธีถากซุยจับจอง ใครเข้าไปก่อนก็เลือกทำเลที่เหมาะสมแก่การทำนา กลุ่มคนที่บุกเบิกทำนาในช่วงแรกจึงเป็นคนกลุ่มเดียวกับที่ทำบนเกาะหมาก เมื่อเสร็จสิ้นฤดูนา ก็ปลูกแตงโม แตงกวา มะพร้าว ชาวบ้านบางครอบครัวไปอยู่ที่เกาะติดต่อกันหลายเดือน ที่อยู่อาศัยก็ทำนาไว้พักเลี้ยงวัวไว้ไถนา จากที่จับจองก็กลายเป็นที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์

เมื่อราคาข้าวสูงขึ้น คนจะเอาจริงเอาจังกับการทำนา จะหยุดทำประมง และให้เวลากับการทำนามากขึ้น ทั้งทำนาในที่นาตนเอง และเป็นแรงงานรับจ้างไปทำนาต่างพื้นที่ เช่น นั่งเรือยนต์โดยสารขนาดใหญ่ไปเกี่ยวข้าวจ้างที่ทุ่งระโนด จังหวัดสงขลา หรือเกี่ยวข้าวจ้างที่อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ในทุกปีก่อนที่จะถึงฤดูทำนาที่ชุมชนจะต้องไปรับจ้างเกี่ยวข้าวตามที่ต่างๆ ไปอยู่แต่ละครั้งประมาณ 1-2 สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับจำนวนที่นาและคนรับจ้างไป การลงเก็บข้าวเริ่มตั้งแต่นั้น

ขึ้นจนถึงตะวันลับขอบฟ้า เมื่อหมดช่วงทำนาก็จะกลับมาทำอาชีพประมง ซึ่งสลับหมุนเวียนตามรอบฤดูกาลของคนในชุมชนช่องฟืน โดยส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่ไปรับจ้างเก็บข้าว

จนถึงประมาณปี พ.ศ.2532 ในช่วงนั้นมีการทำนาทุ่งรอบทะเลสาบจำนวนมากทำให้น้ำเสียเกิดขึ้นรอบทะเลสาบ ประกอบกับต้นทุนสูง ข้าวราคาตกต่ำ ประกอบกับราคาข้าวตกต่ำ ข้าวสารหาซื้อสะดวก ชาวบ้านช่องฟืนก็ได้เลิกทำนาทั้งที่เกาะราบและที่ชุมชนช่องฟืน ที่ดินส่วนใหญ่บนเกาะราบจึงถูกเปลี่ยนมือโดยการขายต่อให้กับนายทุนต่างพื้นที่ ส่วนที่ดินนาในชุมชนช่องฟืนก็เปลี่ยนเป็นสวนปาล์มและสวนยาง และหันมาพึ่งพาอาชีพประมง ทำสวนยางเป็นหลัก และบางส่วนกลายเป็นนาไร่

1.4 การทำประมงชายฝั่ง

การประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านช่องฟืนได้เริ่มขึ้นพร้อมๆกับการเผาปูน เพียงแต่ว่าในช่วงแรกนั้นการทำประมงเป็นเพื่อยังชีพ ไม่ได้เป็นอาชีพหลัก แต่เมื่อชุมชนชาวบ้านช่องฟืนได้เลิกอาชีพเผาปูน หาฟืน ไปในช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 เพราะสินค้าปูนขาวถูกทดแทนด้วยปูนซีเมนต์จากโรงงาน ปูนขาวราคาถูก ค่าแรงงานราคาแพงและมีหลายขั้นตอน ส่วนไม้ฟืนถูกแทนที่ด้วยก๊าซหุงต้ม และพื้นที่หาฟืนก็เป็นพื้นที่ป่าในเขตอนุรักษ์ ส่วนการทำนาก็ค่อยๆเลิกไป เพราะข้าวราคาตกต่ำ แต่สินค้าประมงมีราคาสูงขึ้น ตลาดรับซื้อเข้าถึงพื้นที่ ชาวบ้านจึงหันมาทำประมงเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านเร่งเพิ่มเครื่องมือประมงที่จับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ใช้เวลาน้อยลง จนจำนวนผู้ประกอบอาชีพประมงในชุมชนช่องฟืนมีมากขึ้น พัฒนาการของการทำประมง ของชุมชนช่องฟืนแบ่งเป็นยุค ได้ดังนี้

1.4.1 ยุคที่ 1 ช่วงก่อน พ.ศ. 2512

เป็นยุคของการตั้งชุมชน จนถึง ปี พ.ศ. 2513 ทรัพยากรชายทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ไม่มีราคา จึงไม่มีใครที่ทำประมงเป็นอาชีพ มีแต่เพียงเป็นรายได้เสริมยามว่างจากการทำนา เผาปูน และหาฟืน นอกจากนั้นก็แปรรูปทำกุ้งหวานไปแลกกับข้าวเปลือก ข้าวสาร และน้ำตาลโตนด จากอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในช่วงนี้เล่ากันว่าสัตว์น้ำ เช่น กุ้งหัวมัน กุ้งหัวแข็ง แม่กุ้ง มีจำนวนมาก ตัวใหญ่ ปลามีหลากหลายชนิด เช่น ปลาละบัง ปลากระบอก ปลาจืด ปลากด ปลา

พรม ปลาบู่ ปลากระทิง มีเป็นจำนวนมากและตัวใหญ่ ใช้ไฟจี้ได้ล่อก็สามารถจับมือเปล่าได้ หรือนั่งเรือไปบริเวณชายฝั่งก็จับกุ้งได้เต็มลำเรือ

1) การจัดการ

การจัดการเพื่อทำประมงในช่วงแรกนั้นเป็นการจัดการพื้นที่ทำกินในทะเล เป็นการจับจองพื้นที่ในทะเล ผู้มาก่อนจะได้จับจองก่อน แต่เป็นการจับจองบนหลักเกณฑ์ที่มีอยู่เดิมของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา

โดยพื้นที่จับจองถูกออกแบบไว้ว่า ถ้าเป็นแถวที่เลียบชายฝั่ง เรียกว่า “แถว” มีความยาวประมาณ 200 วา แต่ละแถวจะเว้นเส้นทางเดินเรือกว้างประมาณ 3-5 เมตร แบ่งแนวแถวไว้ที่จุดเริ่มต้นเขตคือตำแหน่งโรงเรียนบ้านช่องพื้นและสิ้นสุดเขตที่บ้านแหลมหลา แต่ละแถวจะมีช่องที่เป็นส่วนต่อลงไปในทะเล แบ่งเป็นช่อง ๆ ละ 150 เมตร ในแต่ละแถวจะมีประมาณไม่เกิน 6 ช่อง รวมระยะทางลงทะเลไม่เกิน 900 เมตร โดยใครมาก่อนก็ได้จองก่อน คนที่มาหลังก็ได้พื้นที่ ถัดไปตามความยาวแนวฝั่ง แล้วเมื่อหมดริมฝั่งแล้วก็ไปจองช่องถัดไปในทะเล อย่างไรก็ตามชาวบ้านบางคนไม่ได้เลือกจับจองให้หมดไปแนวแถว หรือช่องที่วางไว้ แต่ละเลือกจับจองในเขตที่ดูแล้วว่าจะเป็นแหล่งที่ปลาชุมชุม แล้วจึงตั้งร้านหรือตั้งที่ยกยอไว้ ผู้ที่ดูและเบียดการจับจองคือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ที่จับจองจะได้ไปจับจองเพื่อเป็นการยืนยันสิทธิทำกิน และจะต้องจ่ายค่าอาชญาบัตร หรือใบอนุญาตในการทำประมง(เสียค่าใช้น้ำ) ปีละ 20 บาท ต่อ 1 ช่อง ให้กับเจ้าหน้าที่ของกรมประมง หน่วยของการจับจองต่อหน่วยเรียกว่า “ช่องร้าน” โดยหนึ่งคนจับจองหลายช่องร้านก็ได้ แต่ในยุคนี้พบว่าจับจองไม่มาก จากการศึกษาพบว่าในยุคนี้มีผู้คนที่เข้าจับจองช่องร้านมีดังนี้

แถวที่ 1 นางขวิด รอดรวยริน

แถวที่ 2 นายแหละ มัธยม

แถวที่ 3 นางหลง มัธยม

แถวที่ 4 นายแดง มัธยม

แถวที่ 5 นางอำ พรรณราย

แถวที่ 6 นายหิม รอดรวยริน

แถวที่ 7 นายหุด แหละหมั่น

แถวที่ 8 นายหมั่น ขุนล่ำ(ช่องเนียน)

แถวที่ 9 นายสว่าง ชาติรี

แถวที่ 10 นายเหมียว ขุนล่ำ

แถวที่ 11 นายหิม รอดรวรสิน

แถวที่ 12 นายเส้น ขุนล่ำ

แถวที่ 13 นายเหมียว พรหมมา

แถวที่ 14 นายเหลิง พานิช

แถวที่ 15 นายลั่น ไม่ทราบนามสกุล

แถวที่ 16 นายช้อย ชูชื่น

เมื่อได้ช่องร้านมาแล้ว จะมีการทำสัญลักษณ์การแบ่งเขตของแต่ละช่องร้าน โดยส่วนใหญ่จะนำไม้มาปักเป็นขี้้งเพื่อแสดงอาณาเขต เท่าที่สืบรู้จะไม่มีการล่าเขตทำมาหากิน เพราะสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์และไม่มีราคา แต่จะมีการจับจองช่องทำประมงซ้ำในพื้นที่ว่าง หรือซ้ำ เพราะมีการเปลี่ยนเจ้าของและเป็นมรดกตกทอดสู่ลูกหลาน และบางเจ้าซื้อต่อจากผู้ขายในราคาไม่ก็ ร้อยบาท

อย่างไรก็ตามเจ้าของพื้นที่ที่อยู่ริมฝั่งจะได้เปรียบในการทำประมง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เครื่องมือประมงมากกว่าช่องประมงถัดไป ใช้เพียงเรือแจวออกไปก็หาปลาได้ ใช้เวลาน้อย และสัตว์น้ำมักจะชุกชุมในริมฝั่ง โดยเฉพาะเดือนมีนาคม – พฤษภาคม และช่วง ตุลาคม – ธันวาคม จะมีปลาชุกชุม รวมทั้งในช่วงมรสุมลมทะเลจะแรง เรือไม่สามารถออกไปได้ ทำให้ออกไปไม่ได้ ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนมือพื้นที่หากิน(ช่องร้าน) ราคาต่อหน่วยจะต่างกันมาก โดยริมฝั่ง ราคาจะสูงกว่าลึกลงไปทะเล

ในช่วงนี้ไม่พบว่ามีการหากินล่าเขตจากหมู่บ้านใกล้เคียง เพราะชุมชนแถบนี้ก็มี การจัดการพื้นที่หากินในทะเลเช่นเดียวกันกับบ้านช่องฟืน รวมทั้งสัตว์น้ำมีความอุดมสมบูรณ์และ ไม่มีราคา

2) เครื่องมือประมง เครื่องมือประมงที่ใช้ในยุคนี้ มีดังนี้

แหกุ้งหัวมัน ความยาว 7 – 9 สอก อวนในลอนขนาดตา 2.8 – 3 เซนติเมตร ปักพุ่ม ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายแล้วใช้ปลายข้าวสารหว่านลงไป เวลาทอดแหให้ดึงพุ่มไม้ ออกแล้วทอดแห

แหกุ้งก้ามกราม ความยาว 7 – 9 สอก อวนในลอน ขนาดตา 3.5 – 3.8 เซนติเมตร ปักพุ่ม ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายแล้วใช้ปลายข้าวสารหว่านลงไป เวลาทอดแหให้ดึงพุ่มไม้ ออกแล้วทอดแห หรืออีกวิธีคือการขุดหลุมโคลนแล้วใช้กามมะพร้าวปักให้เป็นร่มเงาเพื่อให้กุ้งก้ามกรามเข้าไปอยู่

ยอ เป็นเครื่องมือประมงไว้จับกุ้งหัวมัน และปลา มี 2 แบบคือ ยอที่เดินยกกับมือ เป็นยอขนาดเล็กกว้างยาวประมาณ 1x 1 เมตร ใช้ไม้ไผ่ผ่า คัดเข้าหากันเป็น 4 มุม ใช้วนด้าย ขนาดตา 3 ซม. และมีไม้ไผ่ดันคาคเป็นคานใช้ยก อีกแบบคือ ยอขนาดใหญ่ หรือ ยอยักษ์ ใช้ไม้ไผ่ ทั้งต้นเป็นค้ำยาวคาคเข้าหากันเป็น 4 มุม ใช้วนด้ายขนาด 3 ซม. และมีคันที่ต่อจากยอ เรียกว่า มอ จะมียารักยอไว้เพื่อตั้งคันยอและไว้เหยียบยกให้ยอขึ้นมา เวลาจมนยอจะปล่อยไม้มอเพื่อให้ ยอจมลงไปในทะเล เมื่อมีกุ้งหรือปลาติดในยอจะใช้สวิงตักอีกที ส่วนมากจะยกเวลาประมาณ 18.00 – 19.00 น. วันไหนที่ลมพัดดีกระแสน้ำไหลเวียนดี สามารถยกได้ทั้งคืน เมื่อได้ปลาได้แล้ว ก็เอาไปขายที่ กว้านบ้านจีนซึ่งเป็นที่รับซื้อสัตว์น้ำของชาวประมง

3) **ตลาด แหล่งรับซื้อ** ช่วงนี้สินค้าประมงราคาถูก กุ้งก้ามกรามที่หักก้ามแล้วขาย กิโลกรัมละ 3 บาท แต่แม่ค้าที่รับซื้อจำนวนจำกัดเพราะมีปริมาณมาก ชาวบ้านจะนำสัตว์น้ำขึ้นเรือ แจวอ้อมเกาะหมากไปขายที่กว้านบ้านจีนในตลาดปากพะยูน นอกจากนั้นจะทำสินค้ากุ้งหวาน แลกเปลี่ยนกับข้าวสารแลกที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา การทำประมงจึงไม่ได้เป็นรายได้หลัก ของครอบครัว

1.4.2 ยุคที่ 2 เร่งจับสัตว์น้ำ (พ.ศ. 2513 – พ.ศ.2533)

เมื่ออาชีพเผาปูนและตัดฟันถูกทดแทนด้วยทรัพยากรอื่น อาชีพประมงของชุมชนช่องฟืน จึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว พร้อมด้วยสถานการณ์ที่สัตว์น้ำเริ่มมีราคาสูงขึ้น เช่น กุ้งหัวมันจากที่ไม่มี ราคาหรือกิโลกรัมละ ไม่เกิน 3 บาท และยังไม่มีการซื้อก็เพิ่มเป็นกิโลกรัมละ 40-70 บาท กุ้ง หัวแข็งจากที่ขายไม่ได้ก็เพิ่มเป็น กิโลกรัมละ 15 บาท ปลาชี่ตั้งจากราคากิโลกรัมละ ไม่ถึง 20 บาท ก็เพิ่มเป็นร้อย (แล้วแต่นา) ชาวบ้านจึงยึดอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก ประกอบกับในช่วงแรกๆที่ หันมาประกอบอาชีพประมงนั้นทรัพยากรในทะเลสาบยังมีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อหลายครอบครัว

ได้เปลี่ยนมาประกอบอาชีพทำประมงจึงได้เริ่มหาเครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น ในช่วงนี้จึงมีการเปลี่ยนจากเรือแจวมาสร้างเรือที่มีเครื่องยนต์ หรือ เรือเครื่องหางยาว เครื่องยนต์ขนาด 10 –16 แรงม้า เพื่อออกไปหากุ้ง ปลาได้ไกลขึ้น และเน้นเพื่อการขาย ให้ เวลาในการทำประมงมากขึ้น เริ่มจากออกไปทะเล 16.00 น. แล้วไปกู้ 06.00 น. ในวันถัดไป เมื่อได้ปลามาแล้วก็ช่วยกันแกะออกจากอวนหรือเครื่องมือ แล้วนำไปขาย ถือว่าใช้เวลากับการทำประมงทั้งวัน

1) การจัดการประมง

ในช่วงนี้ผู้ที่ทำประมงในช่องฟืนมีจำนวนมากขึ้น ราคาสินค้าประมงเพิ่มขึ้น ทำให้มีการเพิ่มช่องร้านลงในทะเลมากขึ้นจาก 6 ช่องร้านต่อหนึ่งแถว เพิ่มถึง 13 ช่องร้าน บางแถวยื่นไปถึงร่องน้ำเดินเรือ แต่ในช่วงนี้เป็นการจัดการกันเองในชุมชน เนื่องจากการยกเลิกกฎหมายเก็บค่าอาชญาบัตรในทะเลแล้ว เจ้าหน้าที่ของกรมประมงไม่ได้เข้ามาเก็บค่าอาชญาบัตร

แต่ปัญหาที่พบในช่วงนี้คือการรुक้าเข้ามาในเขตทำกินของชาวประมงช่องฟืนจากชาวบ้านที่ทำประมงในเขตหมู่บ้านอื่น เนื่องจากราคาสัตว์น้ำสูงขึ้น ชาวประมงจากชุมชนอื่นๆ มาวางกีดบริเวณช่องร้านของชุมชนช่องฟืน และล้อมกระทุ้งน้ำเพื่อให้ปลาติดอวน มีผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวประมงบ้านช่องฟืน ชาวบ้านทำได้แต่เพียงนั่งดู ไม่สามารถไล่ไปได้เพราะไม่รู้ถึงสิทธิของตนเอง

การล้อมกระทุ้งน้ำยังมีผลทำให้สัตว์น้ำไม่เข้าในเขตช่องร้าน ทำให้ได้สัตว์น้ำลดลงในเขตช่องร้านลดลง ชาวประมงของชุมชนช่องฟืนจึงได้ขยายเขตไปชุมชนอื่น และไปทำประมงไกลขึ้น ยิ่งในช่วงที่มีน้ำเค็มหนุน เช่น ช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ หากินริมชายฝั่งเพราะมีกุ้งหิวมัน พอเดือนมีนาคม น้ำเค็มเริ่มหนุนทำให้ปลาบางชนิด เช่น ปลาพรหม ปลากด ปลาจี๊ดง ปลาโสด ปลากะพงที่หนีน้ำเค็มไปทางเกาะใหญ่ คนทำประมงต้องเปลี่ยนหากินตามทิศทางปลาอพยพ ไปถึงเกาะทำเหียง ที่บ้านเกาะโคบ โดยเรือหางยาว ไปกลับ เริ่มออกประมาณ 14 .00 น.กลับ ช่วงเช้าของอีกวัน แต่ถ้าเป็นกุ้งหิวมันก็หากินอยู่ในพื้นที่ ชาวประมงบางครอบครัวจะใช้เวลาทำประมงเพิ่มขึ้น การทำประมงจะต้องไปไกลขึ้น ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้น การทำประมงของชุมชนช่องฟืนในช่วงนี้จึงเรียกว่า “ที่ไหนที่มีปลาที่นั่นจะมีชาวประมง”

2) เครื่องมือประมง

เครื่องมือประมงที่ใช้ในพื้นที่บ้านช่องพิน ที่พบมากคือ **เครื่องมือพื้นบ้าน** เช่น คอกไม้ไผ่หรือโม๊ะระ แห เทียว ขอ รามแม่กึ่ง เครื่องมือดังกล่าวชาวบ้านจะทำขึ้นเองด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และไม่ได้เป็นเครื่องมือหากินแบบล้างผลาญ แต่ก็พบว่าในบางช่วงของการทำประมงจะพบเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย เช่น เครื่องช็อตปลา มีชาวบ้านบางคนลักลอบนำมาใช้ในพื้นที่ แต่เมื่อมีกฎหมายบังคับใช้ก็ได้เลิกใช้ไป รายละเอียดเครื่องมือประมงที่พบในบ้านช่องพิน มีดังนี้

โม๊ะระ เป็นเครื่องมือจับกุ้งหัวมัน กุ้งหัวแข็ง ใช้ไม้ไผ่สี่สูกแก่เหลาเป็นซี่ๆ แล้วมากรองกับหวาย/ย่านลำเท็ง/เชือกเอ็น มาวางถักทอให้เป็นผืนกว้าง 3 เมตร สูง 3 เมตร มีปีก 2 ข้าง มีขาทรายตรงกลาง ใช้ไม้ปักเป็นหลักแล้วผูกด้วยเชือกอวดและกาบมะพร้าว แล้วจึงทำคอกเพื่อให้กุ้งปลาเข้าไป ในคอก ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด หรือตะเกียงไขเป็ด ล่อกุ้ง ปลา ให้เข้าคอก จากนั้น จึงใช้สวิงตักส่วนมากจะเป็นเครื่องมือประจำที่ และนำไม้ไผ่มาขัดล้างประมาณ 10 วันต่อ ครั้ง โม๊ะระเลิกใช้ไปประมาณ พ.ศ.2530 เพราะไม่มีไม้ไผ่สี่สูก หวาย และย่านลำเท็ง เนื่องจากป่าถูกถางปลูกยางพารา และคนที่ทำโม๊ะระเป็นและชำนาญก็เสียชีวิต และยังเป็นเครื่องมือต้องล้างบ่อย ทำให้สิ้นเปลืองเวลา

เทียว มีเครื่องมือ 2 อย่างที่ต้องใช้ประกอบกัน คือ ตุ่มและก้านเทียวความสูง 1.8 เมตร โดยเหลาไม้ไผ่สี่สูกแก่ขนาดนี้วก้อยทำเงี่ยงที่โคน แล้วเอาลูกโหนด(ลูกตาลโตนด) สุกเจาะรูตรงกลางนำไปใส่ไม้ไผ่ ปักเรียงให้ห่างกันเสาะประมาณ 7-8 เมตร วางดักกุ้งที่น้ำสูงไม่เกิน 1 เมตร โดยคนที่ดักกุ้งจะเดินเอาตุ่มครอบซึ่งเทียว เมื่อได้ยินเสียงกุ้งกระทบกับซี่ตุ่ม และเอามือล้วง

รามแม่กึ่ง เป็นเครื่องมือประมงที่ไว้จับแม่กึ่ง วัสดุทำจากสาขป่าน (คือเชือกที่ทำจากเปลือกปอ) ผูกกับตะปูขนาด 2 นิ้ว ใช้มะพร้าวหั่นเป็นชิ้นๆ สี่เหลี่ยมขนาด 2.5 นิ้วสำหรับเป็นเหยื่อล่อ ใช้ตะเกียงโหละไปมา เมื่อแม่กึ่งมากินเหยื่อจึงใช้สวิงตัก ความยาวของสาขป่านประมาณ 800 เมตร

อวนลอยกุ้งหัวมัน ขนาดตาอวน 3.2 เซนติเมตร ยาว 18 วาต่อผืน ลึก 75 เซนติเมตร

อวนลอยปลา ขนาดตาอวน 5-6 ซม. ครีวละไม่เกิน 10-15 ผืน

ในช่วงนี้มีเครื่องมือประมงบางประเภท เช่น อวนล้อมจับ และ เครื่องช็อตปลา โพงพาง ได้แพร่หลายในทะเลสาบสงขลา เพื่อเน้นการจับให้ได้ปริมาณมาก แต่เป็นเครื่องมือทำลายล้าง และยังไมถือว่าเป็นการผิดกฎหมาย มีชาวบ้านในชุมชนช่องพินประมาณ 5-6 ราย ชุมชนใกล้เคียงรวมถึงชาวประมงในอำเภอบางแก้วที่มาจับสัตว์น้ำบริเวณที่เกาะกระ เกาะสี่ เกาะห้า ซึ่งอยู่ใกล้ชุมชนช่องพินที่ใช้เครื่องมืออวนล้อมจับ พบมากใน พ.ศ. 2515 – 2518 อวนล้อมมีความยาวประมาณ 2,000 เมตรต่อหนึ่งวง ใช้เรือหางยาว 3 ลำเพื่อวางล้อมอวน ใช้แรงงาน 10 – 15 คน ขนาดตาอวนบริเวณ

ปากอวน ประมาณ 4 – 5 ซม. หางของอวนใช้วนตาถึงขนาด 1.5 – 1.8 ซม. ทำให้สัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ปี พ.ศ.2518 ทางหน่วยงานประมงได้ออกกฎหมายบังคับให้ยกเลิกการใช้ หลังจากนั้นก็ไม่พบอีกเลย

เครื่องมือช้อนปลา โดยใช้เครื่องปั่นไฟ ไล่ไปในเรือ ใช้สายไฟแช่งน้ำ ปลาจะช็อก เมื่อปลาลอยขึ้นมาก็ใช้สวิงตักขึ้นเรือ ปลาเล็กปลาใหญ่จะตายหมด ส่วนปลาที่ไม่ตายและไม่ได้ตักขึ้นมาเชื่อว่าไม่สามารถจะขยายพันธุ์ได้ เพราะเป็นหมัน การช้อนปลาพบมากในปี 2516 และเลิกใช้เมื่อปี 2517 เพราะเจ้าหน้าที่ประมงได้มาทำการจับกุม ยึดเครื่องมือพร้อมเรือและคนที่จับ

โพงพาง จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ บอกว่ายังมีอีกเครื่องมือหนึ่งคือ โพงพาง(เครื่องจับสัตว์น้ำขนาดใหญ่และตาถี่ๆ กันไม่มีช่องสำหรับให้สัตว์น้ำลอดผ่านได้ ทำให้สัตว์น้ำขนาดเล็กและที่ยังไม่โตเต็มที่ก็ถูกจับมาด้วย คนมักนิยมนำโพงพางไปวางดักสัตว์น้ำบริเวณร่องน้ำคลองปากพะยูน คลองแหลมทอง คลองท่าเตียน ซึ่งปลาและสัตว์น้ำต่างๆ ที่ลงมายังปากคลองจะเข้าติดโพงพางหมด ตอนหลังก็ได้มีการยกเลิก

การวางยาเบื่อ เพื่อจับปลาให้ได้ปริมาณมาก วิธีการคือ จะวางอวนล้อมในบริเวณกว้าง เมื่อวางอวนแล้วจึงเอายาเบื่อปล่อยลงในน้ำในบริเวณที่ล้อมอวนไว้ ไม่เกิน 10 นาทีปลาจะเริ่มหนีไปติดอวน แต่ก็มีปลาจำนวนมากไม่ติดอวนและตายลอยน้ำ

ด้านการจัดการการทำประมง เป็นการจัดการแรงงานในครัวเรือน ไม่มีขอบเขตการจับสัตว์น้ำ ใครไปถึงก่อนก็ได้หาปลาก่อน ใครที่มีภูมิปัญญาเช่นรู้ว่าฤดูกาลใดมีสัตว์น้ำชนิดใดอุดมสมบูรณ์ หรือแหล่งที่สัตว์น้ำชุมชุมอยู่ตรงไหนก็จะไปที่ตรงนั้น และเป็นคนได้เปรียบคนอื่น

3) ตลาดรับซื้อปลา

เนื่องจากมีสะพานข้ามจากตัวอำเภอปากพะยูนเข้าสู่เกาะหมาก ทำให้แม่ค้าจากตลาดปากพะยูนเข้ามารับซื้อปลาถึงชุมชน และยังมีชาวบ้านในชุมชนช่องฟืนทำแปปลาจับซื้อปลาชาวประมง ทำให้ครอบครัวที่ทำอาชีพประมงเพิ่มขึ้นจาก 15 ครัวเรือนในก่อนหน้านี้เพิ่มเป็น 75 ครัวเรือน เมื่อสินค้าประมงมีราคาสูงขึ้นประกอบกับอาชีพอื่นไม่ได้สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชาวบ้านช่องฟืนจึงหันมาพึ่งพาทะเลสาบมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ดูแลทรัพยากรในทะเลสาบ นอกจากนั้นยังมีการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีล้างผลาญดังที่กล่าวมานี้เป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การลดลงของสัตว์น้ำอย่างรวดเร็ว ทำให้รายได้ลดลง ชาวประมงส่วนใหญ่จำเป็นต้องเปลี่ยนอาชีพไปทำงานก่อสร้าง และโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานถลุงมือ โรงงานแปรรูปยางพาราในจังหวัดสงขลา บางรายเริ่มปลูกสวนยางเพราะมีแนวโน้มราคาสูงขึ้น

1.4.3 ยุคที่ 3 การทำประมงแบบมิกติกา (2534 - ปัจจุบัน)

ในยุคนี้ชาวบ้านช่องฟืนมีอาชีพประมงเป็นหลักเพราะการทำประมงสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว จาก 75 ครัวของยุคที่ 2 เพิ่มขึ้น 114 ครัว มีเรือ 127 ลำเนื่องจากสินค้าจากการประมงมีราคาสูงขึ้น

ต่อเนื่องจากช่วงก่อนหน้านี้ มีการใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น ไซนั่ง ไซนอน อวนลอย จำนวนมากเพราะทำให้จับสัตว์น้ำได้มากขึ้น มีผลทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดลดปริมาณอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อรายได้ของชาวประมงบ้านช่องฟืนอย่างเห็นชัดเจน จากวันละ หลายร้อยบาทเหลือเพียงร้อยกว่าบาท บางครั้งก็ไม่คุ้มค่าน้ำมัน ถือว่าเป็นช่วงวิกฤติของชุมชนช่องฟืน ปี พ.ศ.2534 เจ้าหน้าที่ของ “โครงการแลได้” ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรหนึ่ง นำโดยนายไสว หนูยก ได้เข้ามาให้คำแนะนำ ชวนชาวบ้านพื้นทะเล มาช่วยตั้งข้อสังเกตให้คนเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรสัตว์น้ำ ชวนชาวบ้านมาร่วมคิดหาทางออกในการฟื้นฟูทะเลสาบ คุยกับคนที่ทำอาชีพประมง ประมาณ 10 คน และร่วมคุยปัญหาต่อเนื่องมาเรื่อยๆ บางครั้งก็ชวนไปประชุมข้างนอก ร่วมกับนักวิชาการจนคนเหล่านี้กลายเป็นแกนนำ ประเด็นที่คุยต่อเนื่องนั้นส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการทำเขตอนุรักษ์เป็นตัวขับเคลื่อนในการฟื้นฟูทะเลสาบ รวมทั้งยกเลิกเครื่องมือประมงทำลายล้าง จนมีคนจำนวนหนึ่งเห็นด้วย และเริ่มทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชน

เมื่อเกิดแกนนำขึ้นในชุมชนแล้วได้มีการรณรงค์ฟื้นฟูทะเลหน้าบ้านอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2534 - ปัจจุบัน เกิดระเบียบ กฎกติกาข้อตกลงต่างๆ หลายอย่าง เช่น ห้ามถีบรูปลามิหลัง หรือปลาคุกทะเล เนื่องจากปลามิหลังจะอยู่ในรูช่วงเจริญพันธุ์ การถีบรูเพื่อจับปลามิหลังทำให้พ่อพันธุ์แม่พันธุ์หมดไป

การวางกติกาห้ามวางอวนทุกชนิดในบริเวณเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำห่างจากชายฝั่งไม่เกิน 250 เมตรเพราะเป็นเขตอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แต่พบปัญหาว่าปลาจิ้มฟันจิ้งเป็นปลาราคาสูงมักจะอาศัยอยู่ในเขตนี้ ก็จำเป็นต้องยอมให้จับ เพราะอวนที่จับปลาจิ้มฟันเขี่ยบนผิวน้ำไม่ได้สร้างผลกระทบกับสัตว์ชนิดอื่นๆ

การปรับกติกาแบบแข็งบ้าง ยืดหยุ่นบ้างเรียกว่าอะลุ่มอล่วย ได้สร้างการยอมรับของคนในชุมชนมากขึ้น เกิดการยินยอมให้ความร่วมมือ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่กำหนดเครื่องมือทำมาหากิน แต่ยังมีกิจกรรมเสริมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ปลุกป่าริมทะเล เป็นต้น พบว่ากุ้ง ปลา หลายชนิดเพิ่มขึ้น เช่น กุ้งหัวมัน

กุ้งหัวแข็ง แม่กุ้งก้ามกราม ปลามิหลัง(ปลาดุกทะเล) ปลาตะปิ้ง ปลานุตรี ปลาหัวโหม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาขี้ตัง(ปลาตะกรับ) ปลากระบอก ปลากะพงหิน เช่นบางช่วงที่มีสาหร่ายหนาม ปลากะพงหินชอบกิน ก็มีเพิ่มขึ้น) การที่มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวประมงจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น ในบางช่วงที่เป็นฤดูกาลของสัตว์น้ำชาวบ้านจะมีรายได้มาก แต่อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำ ก็ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพอยู่ดี เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นมาก

1) การจัดการ

ในช่วงนี้ช่องร้านที่มีการจับจองมาตั้งแต่เริ่มทำประมงยังคงอยู่ และมีเจ้าของทุกช่องร้าน เจ้าของมีการเปลี่ยนมือทั้งโดยการสืบทอด และการขายต่อ โดยราคาขายขึ้นอยู่กับทำเล บางช่องร้านราคาสูงถึง 30,000 บาท แต่บางช่องร้านราคาประมาณ 8000 บาท แต่การจัดการในปัจจุบัน โดยการทำเขตและอนุรักษ์ทำให้ในบางช่วงของปีจะมีกติกาห้ามใช้วิธีการทำประมงที่ผิดกฎหมาย หรือห้ามเครื่องมือบางชนิดเพื่อให้สัตว์น้ำได้มีโอกาสวางไข่ เมื่อปี พ.ศ. 2548 ได้มีประกาศมเรือ่งการทำมากันในบริเวณเขต โดยเจ้าของช่องร้านมีการอนุญาตให้ทำเขต เนื่องจากเจ้าของช่องร้านได้ผลประโยชน์จากการทำเขตอนุรักษ์ เช่นในช่วงฤดูกาลจับสัตว์น้ำ จะจับได้มากกว่าปกติ ตัวใหญ่ได้แก่

2) เครื่องมือประมง

ชาวประมงจะเปลี่ยนเครื่องยนต์ประมงจากเรือเครื่องยนต์ขนาดใหญ่ น้ำหนักมาก ไม่สะดวกในการยกหาม กลายเป็นเรือที่มีเครื่องยนต์ขนาดเล็กแต่กำลังเท่าเดิม สิ้นเปลืองน้ำมันน้อย ขนาดเครื่องยนต์ 5 -13 แรงม้า ขนาดเรือความยาว 10.5 – 13 เมตร กว้าง 1-1.20 เมตร ถือว่าเครื่องมือมีความทันสมัยมากขึ้น เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่พบในชุมชนและมีให้เห็นโดยทั่วไป ได้แก่

ไซตุ้มไม้ไผ่ เริ่มใช้ พ.ศ.2531 – 2555 ใช้ไม้ไผ่ 1 ½ นิ้วตาปู 2 นิ้ว ใช้ตาอวน 1.8 – 2.0 ซม.

ใช้ปีก 2 ข้าง และขาทราย ในการดักจับสัตว์น้ำ ปีกและขาทรายตาอวน 3 ซม.

ปีพ.ศ. 2556 ปัจจุบัน ได้เปลี่ยนจากไม้ไผ่มาทำเป็นท่อ PVC 4 หุน ใช้ตาอวน 1.6 – 1.8 ซม. เป็นไซนอน ใช้ปีก 2 ข้างและขาทรายในการดักจับสัตว์น้ำ ปีกและขาทรายตาอวน 3 ซม.

ไซดักแม่กุ้ง ปากไซเส้นผ่าศูนย์กลาง 60 ซม. ยาว 1.2 เมตร ใช้ตาอวนหุ้มไซ 4 ซม.

ใช้ปีก 2 ข้าง และขาทรายตาอวน 7 ซม.

ไขปลาตุกทะเลหรือไขลุ่ม ปากไขเส้นผ่านศูนย์กลาง 30 ซม. ยาว 90 ซม. ใช้ตาอวนหุ้ม

4 ซม.

อวนลอยปลา 5-6 ซม. เพิ่มขึ้นจาก ไม่เกิน 10-15 ฟัน เป็น 30-50 ฟัน

อวนลอยกุ้งหัวมัน 3.2 ซม. เพิ่มจากครีวละ 3 เป็น 20 ฟัน

จำนวนเครื่องมือสัมพัทธ์กับการมีเงินมากก็ลงมาก อย่างไรก็ตามเครื่องมือประมงพื้นบ้านหายไประยะหนึ่ง เนื่องจากต้องใช้เวลามาก ได้มั่งไม่ได้มั่ง เช่น เทียว ขอ และเปลี่ยนตะเกียงแก๊สเป็นไฟแบตเตอรี่

แม้ว่าชุมชนได้มีการยกเลิกเครื่องมือทำลายล้างแล้ว แต่ ในปี 2556 พบว่ายังมีไขหนอน ไขพับ หรือไอโง่ ซึ่งเป็นเครื่องมือทำลายล้างชาวบ้านได้นำมาขายเป็นจำนวนมากในพื้นที่บ้านช่อง ฟิน เนื่องจากไม่รู้ว่าเป็นผิดกฎหมาย ในช่วงนั้นจึงมีการจับสัตว์น้ำขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก และได้มีการประกาศยกเลิกการใช้ปี 2558- 2559 แต่ยังมีบางชาวประมงบางคนยังแอบใช้เครื่องมือดังกล่าว จับสัตว์น้ำในพื้นที่บ้านช่องฟินและชุมชนใกล้เคียง

3) ตลาดรับซื้อปลา

มีแม่ค้ารับซื้อ กุ้ง ปลา ให้กับแพชุมชน คนในหมู่บ้าน นอกหมู่บ้าน และที่ตลาดปากพะยูน

จะเห็นได้ว่าในยุคที่ 3 คนในชุมชนช่องฟินหันมาพึ่งพาทรัพยากรทะเลจำนวนมากขึ้น มีการใช้เครื่องมือทันสมัย เพราะสัตว์น้ำดังกล่าวมีราคาสูง แต่การพึ่งพิงยังอยู่บนพื้นฐานการดูแลอย่างมีส่วนร่วม มีสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรทางทะเล แต่อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขของทะเลสาบสงขลาที่มีขนาดใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอ หลายจังหวัด การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การก่อสร้างขนาดใหญ่ – เล็ก ปัญหาการใช้ยาฆ่าแมลง การฉีดยาฆ่าหญ้า การปล่อยน้ำเสียลงในทะเลสาบ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ชนิดและประเภทการใช้เครื่องมือประมง ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่รอบของทะเลสาบสงขลา ย่อมส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงปริมาณและชนิดของสัตว์น้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงบ้านช่องฟิน ซึ่งทีมวิจัยได้ชวนกันวิเคราะห์สาเหตุบางประการที่สำคัญ ดังนี้

เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงปริมาณและชนิดสัตว์น้ำบริเวณบ้านช่องฟิน

จากการศึกษา ทีมวิจัยพบว่า นอกจากเงื่อนไขการทำประมงในพื้นที่ชุมชนช่องฟิน เช่น ตลาดเข้าถึงชุมชนเพราะมีการทำสะพานเชื่อมระหว่างตลาดปากพะยูนกับเกาะหมาก ทำให้เกิดการค้าขายสะดวกขึ้น สินค้าได้ราคามากขึ้น การมีอาชีพทางเลือกลดลง เหลือเพียงการทำประมง และการตัดยาง ประชากรชุมชนช่องฟินเพิ่มขึ้นและมีจำนวนมากที่ยึดอาชีพทำประมง อย่างไรก็ตาม

ตามด้วยเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของทะเลสาบสงขลาในระบบรวม ซึ่งเป็นระบบใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอ หลายจังหวัด ก็ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณและชนิดของสัตว์น้ำ เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น การก่อสร้างขนาดใหญ่ – เล็ก ปัญหาการใช้ยาฆ่าแมลง การฉีดยาฆ่าหญ้า ปริมาณน้ำ การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ ชนิดและประเภทการใช้เครื่องมือประมง ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่รายรอบของทะเลสาบสงขลา ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงปริมาณและชนิดของสัตว์น้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และย่อมกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงบ้านช่องพื้น ซึ่งทีมวิจัยได้ชวนกันวิเคราะห์สาเหตุบางประการที่สำคัญ ดังนี้

1. การก่อสร้างที่กระทบกับชายฝั่ง

การก่อสร้างขนาดใหญ่ที่เกี่ยวพันกับทะเลสาบสงขลาได้ส่งผลกระทบต่อทะเลหน้าบ้านช่องพื้น คือ การปิดคลองปากกระวะ และการสร้างท่าเรือน้ำลึกบริเวณปากแม่น้ำสงขลา มีผลกระทบดังนี้

จากคุณสมบัติของทะเลสาบที่มีระบบนิเวศเฉพาะคือ เป็นทะเลสาบสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ตามช่วงฤดูกาล ทำให้ทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์มีพันธุ์สัตว์น้ำถึง 700 ชนิด เพราะระบบนิเวศของทะเลสาบ มีช่องทางการไหลเวียนเข้าออกของน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย 2 ทาง คือ บานปากกระวะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และปากอ่าวบริเวณหัวเขาแดง อำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา ทำให้สัตว์น้ำจากอ่าวไทยเข้ามาอาศัยแหวะพักไข่และเจริญเติบโตในทะเลสาบ ส่งผลให้ทะเลสาบมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิดขึ้นอยู่กัช่วงฤดูกาล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ทางกรมชลประทานได้มีโครงการในการสร้างคันกันน้ำ ซึ่งเป็นลักษณะเป็นประตูปิด – เปิด ในบริเวณบ้านระวะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งปากกระวะ เป็นสายคลองที่เชื่อมต่อระหว่างทะเลสาบกับอ่าวไทย ซึ่งอยู่ในทะเลสาบตอนบน การก่อสร้างดังกล่าวส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของทะเลสาบที่ไม่เหมือนเดิม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและการลดลงของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลาทั้ง 169 ชุมชน 38,000 ครัวเรือน (โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา; จากทำเรื่อน้ำลึกถึงคนทะเลสาบ, 2549)

ต่อมาในปี 2528 ได้มีการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลิกสงขลา บริเวณหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา การก่อสร้างดังกล่าวเป็นการปิดกั้นทางเดินของน้ำ จากทะเลสาบสู่อ่าวไทย ส่งผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ การไหลเวียนของกระแสน้ำรวมถึงชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ ที่มาจากทะเลอ่าวไทยที่จะเข้ามาเจริญเติบโตเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับทะเลสาบ ส่งผลให้สัตว์น้ำมีปริมาณลดลงเหลือเพียง 450 ชนิดเท่านั้น (ไพโรจน์ ศิริมนตราภรณ์ และคณะ, 2542)

ต่อมาในปี 2546 ได้มีการสร้างแนวเขื่อนหินกันคลื่น ความยาว 450 เมตร ด้านทิศเหนือของทำเรื่อน้ำลิก ซึ่งการก่อสร้างดังกล่าวเป็นการกีดขวางของกระแสน้ำที่ไหลเข้าออกจากทะเลสาบสู่อ่าวไทย ซึ่งเหลือเพียงช่องทางเดียว ส่งผลให้ปากคลองแคบลง กระแสน้ำที่ไหลเชี่ยวทิศทางกระแสน้ำ ร่องน้ำเปลี่ยน ยิ่งส่งผลต่อระบบนิเวศน์ของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทำให้สัตว์น้ำลดลงและการทำมาหากินของชาวประมงรอบทะเลสาบและยังมีปัญหาอื่นๆตามมา คือ น้ำขึ้นลงน้อย น้ำท่วมยังเป็นเวลายาวนานมากขึ้น 2-3 เดือน การตกตะกอนทับถมไม่สามารถระบายออกได้ทางอ่าวไทยส่งผลให้ทะเลสาบตื้นเขิน รวมถึงการสะสมน้ำเสียจากแหล่งต่างๆที่ไหลลงสู่ทะเลสาบทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ซึ่งส่งผลต่อวงจรชีวิตของสัตว์น้ำเปลี่ยนแปลงไป และบางชนิดหายในช่วงฤดูกาล

จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบของระบบนิเวศน์แบบองค์รวม ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้เป็นฐานทรัพยากรในการดำรงชีวิตของชาวประมงรอบทะเลสาบรวมถึงชุมชนบ้านช่องฟืนที่อยู่ในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ตอนกลางก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน

1.1 การปิดปากกระวะ

1.1.1 สถานการณ์ก่อนปิดคลองปากกระวะ ทะเลสาบสงขลา กับฝั่งอ่าวไทยแหล่งน้ำสามารถไหลเข้าไหลออกได้ทั้ง 2 ทาง คือ 1.ทางทิศเหนือ เข้าทางปากกระวะ อำเภอระโนด จ.สงขลา 2. ทางทิศใต้จะเข้าทางปากแม่น้ำสงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง ทำให้น้ำที่ขึ้นจากเกาะยอไหลเวียนผ่านทะเลสาบตอนกลางซึ่งจะผ่านชุมชนช่องฟืนด้วย การไหลเช่นนี้มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ ของพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ เช่น กุ้ง ปู ปลา และสัตว์น้ำอื่นๆรวมทั้งพืชน้ำ เพราะส่วนใหญ่น้ำในวัยอ่อนสามารถเข้ามาได้ทั้ง 2 ทาง บางชนิดสามารถเจริญเติบโตได้ดีในทะเลสาบ และ

มาขยายพันธุ์ต่อไปในพื้นที่ เช่น กุ้งหัวมัน ปลากระบอก ปลาขี้ตัง กุ้งหางแดง กุ้งลายเสือ กุ้งกุลาดำ ฯลฯ และเมื่อสัตว์น้ำพวกนี้เจริญเติบโตเต็มที่ก็จะกลับไปขยายพันธุ์ต่อไปในฝั่งอ่าวไทย

พันธุ์ปลาที่พบได้ในทะเลสาบสงขลา ก่อนปิดปากกระวะ เช่น จะพบปลาขนาด 2-4 ตัวต่อกิโลกรัมเป็นจำนวนมาก เช่น ปลาพรหม ปลาหลุมพุก ปลากระทิง ปลาควาย ปลาโคบมัน ปลาโคบมันหูดำ ปลากระดี่ลิง ปูดำ ปลาคู่ม ปลาขี้ตังราฟา และยังมีปลาขนาดใหญ่ที่มีน้ำหนักตัวมากกว่า 10 กิโลกรัม อยู่มากเช่นกัน โดยเฉพาะ ปลากระเบนน้ำจืด ปลากระพงขาว เป็นต้น

1.1.2 สถานการณ์หลังปิดคลองปากกระวะ กระแสน้ำเค็มและการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลาจะไหลลงสู่อ่าวไทยเพียงทางเดียว คือ ที่ไหลจากปากแม่น้ำสงขลา ต.หัวเขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา การที่เหลือทางน้ำเพียงทางเดียว ได้มีผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำที่เข้ามาในพื้นที่ชุมชนรอบๆ ทะเลสาบรวมถึงชุมชนบ้านช่องฟีนกล่าวคือ ช่วงหน้าฝนน้ำท่วมนานเพราะทางระบายถูกปิด มีตะกอนสะสมทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน ที่เห็นได้ชัดคือ ตำแหน่งเกาะกระกับเกาะยายโสก่อนที่จะปิดปากกระวะน้ำลึกท่วมหัว แต่หลังจากปิดประมาณ 15 ปี คนสามารถเดินได้ข้ามไปมาระหว่างเกาะ ทางเดินเรือเดิมทั้งกว้างและลึกเป็นทางเรือด่วน (เรือบรรทุกขนาด 10 ตัน) เรือโดยสารข้ามฝั่งระโนด - ลำปำ-ปากพะยูน - สงขลา ปัจจุบันคนลงไปเดินได้

เมื่อน้ำตื้นขึ้นทำให้น้ำเค็มเข้าทางทะเลน้อยไม่ได้ มีผลต่อการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วของพืชน้ำเช่น ผักตบชวา กง สาย(สาหร่าย) จอก แหน ทำให้น้ำทะเลน้อยไม่ไหลเวียน และเมื่อน้ำหลากทำให้พืชน้ำไหลมาตามน้ำไหลไปทางอ่าวไทย(ทางทิศใต้ของทะเลสาบ) มีผลกระทบกับเครื่องมือประมง เมื่อเข้าหน้าช่วงหน้าแล้งถ้าน้ำเค็มเข้ามากจะทบให้ผักพวกนี้ตาย และน้ำจะเสีย มีผลต่อสัตว์น้ำในพื้นที่โดยตรง

การที่ปิดคลองปากกระวะนอกจากเร่งให้น้ำตื้นเร็วขึ้นและ ยังมีผลต่อปริมาณและขนาดสัตว์น้ำคือ สัตว์น้ำที่เคยเข้าจากปากกระวะไม่สามารถเข้ามาทะเลสาบ(ตอนทะเลน้อย) ได้ เช่น ปลาพรหมหัวหมื่น ปลาคู่ม ปลาหลุมพุก ในฤดูน้ำหลากปลาพวกนี้จะลงไปทะเลน้อยมาก แต่พอน้ำแห้ง(ตั้งแต่เดือน เมษายน-จนถึงช่วงน้ำเค็มเข้าอีกครั้ง) จะย้ายจากทะเลน้อยมาในทะเลสาบ ปัจจุบันไม่พบปลาทั้ง 3 ชนิดนี้อีกแล้ว

1.2 การสร้างท่าเรือน้ำลึก

เริ่มขุดปี พ.ศ. 2528 เสร็จสิ้นเมื่อ 2531 เป็นการขุดเพื่อก่อสร้างท่าเรือน้ำลึก และมีการสร้างคันกันคลื่น ที่หาดทรายแก้ว จ.สงขลา

2.2.1 ผลกระทบที่เกิดจากการขุดท่าเรือน้ำลึก ที่ชุมชนรอบทะเลสาบได้รับ 1) ก่อนการขุดท่าเรือ ในช่วงมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (ราวเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม) น้ำเค็มที่ขึ้นจากอ่าวไทยเข้าสู่ทะเลสาบจะไหลเร็ว และจะถึงบ้านช่องฟืนเร็ว ในช่วงนี้จะมีสัตว์น้ำวัยอ่อนจำนวนมากเข้ามาในทะเลสาบ เช่น กุ้งหัวแข็ง ปูดำ กุ้งหัวมัน ปลากระบอก ปลากะพง ปลาชี่ตัง ปลากด ปลาชี่ตังราพา ปลาควาย ปลาวัว ปลาทราย ปลานุรุษ ปลาทองเทียว ปลาหน่วยเชื้อ ปลามังกร ปลาทิง ปลาฉลามหนู ฯลฯ จะเข้ามาเติบโตในทะเลสาบ ทำให้ทะเลสาบสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำจำนวนมาก และจะออกกลับในช่วงน้ำหลาก (ประมาณ มกราคม) 2) การขุดท่าเรือน้ำลึกมีผลต่อการลดลงของความเร็วของกระแสน้ำ กล่าวคือ ก่อนขุดน้ำจะไหล เข้า-ออกเร็ว ตามกระแสน้ำขึ้น-ลงของอ่าวไทย แต่พอขุดร่องน้ำ เชื้อหินแนวกันคลื่นขนาดใหญ่ได้มาขวางทิศทางน้ำ กระแสน้ำไหลเปลี่ยนทิศเข้าสู่ทะเลสาบช้า สัตว์น้ำจะเข้ามาได้น้อย เพราะบริเวณที่เป็นทางน้ำลึก น้ำจะไหลเชี่ยวและไหลแรง สัตว์น้ำวัยอ่อนไม่สามารถฝ่ากระแสน้ำเข้ามาในทะเลสาบได้ (สัตว์น้ำวัยอ่อนจะลัดเลาะตามริมตลิ่งเข้ามา) เป็นปัญหาที่กระทบต่อชาวประมงในทะเลสาบ เพราะไม่มีสัตว์น้ำเข้ามา

สิ่งที่น่าสนใจอย่างมาก คือช่วงระหว่างของการขุดท่าเรือน้ำลึก มีปรากฏการณ์ที่ชุมชนยังจำได้ถึงวันนี้ คือช่วงนั้นมีสัตว์น้ำจำนวนมากจากทะเลอ่าวไทยเข้ามาในทะเลสาบ เป็นสัตว์น้ำที่ไม่เคยพบในทะเลสาบสงขลาในยามปกติ เช่น กุ้งหางแดง หมึกคางคก ปลาข้างเหลือง ปูม้า การจับกุ้งหางแดงได้ปริมาณมากเป็น 50 – 100 กิโลกรัม ปรากฏการณ์ครั้งนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการขุดท่าเรือท่าเรือน้ำลึกมีผลกระทบต่อชาวประมงในทะเลสาบอย่างแท้จริง

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างไม่ว่าจะขนาดใหญ่หรือเล็ก รวมถึงการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวประมงในชุมชนรอบทะเลสาบ และชาวประมงในชุมชนช่องฟืนในหลายด้าน เช่น สัตว์น้ำลดน้อยลงทั้งชนิดและปริมาณ เกิดการตกตะกอนในทะเลสาบมากขึ้นทำให้ทะเลตื้นเขิน เกิดภาวะน้ำในทะเลสาบเสียในบางฤดูกาล เช่น

ในหน้าแล้ง ควรจะมีน้ำทะเลนอกเข้ามาหนุน แต่เมื่อน้ำเข้ามาไม่ได้ทำให้น้ำที่มีเดิมไม่ได้ถ่ายเททำให้วัชพืชเพิ่มมากขึ้น ช่วงหน้าฝนน้ำจะท่วมนานมากกว่าปกติ กระแสการไหลเวียนของน้ำไม่เหมือนเดิมส่งผลต่อฤดูกาลของสัตว์น้ำผิดปกติ

2. น้ำเสียและสารเคมีจากอุตสาหกรรมและครัวเรือน

แหล่งที่มา เกิดมาจากโรงงานอุตสาหกรรมรอบทะเลสาบ การทำนาเกลือ ทำสวนยาง สวนปาล์ม และการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ตลอดจนการปล่อยน้ำเสียจากครัวเรือนลงสู่ทะเลสาบ ส่วนของนาเกลือ ที่ทำกันมากคือ พื้นที่ บ้านแหลมทองทาง บางพลอง บ้านท่าเนียน เกาะยวน ต.เกาะนงคัม บ้านบางม่วง ปากเปรี้ยว หัวแหลม ต.ผาละมี หาดไขเต่า ต.นาปะขอ บ้านปากบางนาคราช บ้านเกาะหมาก ท่าวา บ้านช่องฟืน ยาวไปถึงแหลมไก่อู๊ โรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงานที่มาจากโรงงานน้ำยางที่ป่าบอน โรงงานแปรรูปเนื้อไก่ น้ำจะถูกปล่อยในช่วงฝนตกหนัก น้ำคลอง *ฟาร์มปศุสัตว์* เช่น ฟาร์มหมู ฟาร์มไก่ ฟาร์มแพะ มีกระจายรอบทะเลสาบสงขลา สารเคมีจากสวนยาง สวนปาล์ม ในปัจจุบันมีการใช้ปริมาณมากและกระจายรอบทะเลสาบสงขลา และน้ำจากครัวเรือนชุมชนทั่วไปที่ไหลลงทะเล และชุมชนรอบทะเลสาบ ได้ก่อให้เกิด **ผลกระทบด้านต่างๆ** คือ น้ำเสียที่ลงสู่ทะเลสาบมีผลโดยตรงต่อการเจริญเติบโตของตะไคร่น้ำ สาหร่ายน้ำจืด และสาหร่ายน้ำเค็ม เมื่อสาหร่ายตาย ก็เน่าเปื่อย เหม็น ทำให้ปลา และกุ้งตาย ตัวอย่างปี พ.ศ. 2560 เป็นช่วงหน้าแล้ง น้ำในทะเลสาบลดลง และน้ำจากสายคลองที่ไหลลงสู่ทะเลสาบ พบว่า ปลาหัวโหม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาจิ้มชดายลอยเกลื่อนเป็นแพ บริเวณหน้าหมู่บ้านช่องฟืน ทำให้น้ำมีกลิ่นเหม็น และคัน น้ำมีลักษณะหนืดเมื่อกล้ายเป้งมัน

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่เป็นฐานของการพึ่งพิงของชุมชนช่องฟืน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง โดยได้ปรับไปตามฐานอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน แต่การพึ่งพิงฐานทรัพยากรทางทะเลสาบสงขลาของชุมชนช่องฟืนที่สามารถสร้างรายได้อย่างมั่นคงนั้นถูกกระทบด้วยปัญหาความไม่อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ได้สร้างผลกระทบทั้งชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำ ทะเลเสื่อมโทรม ชุมชนช่องฟืนจึงพยายามหาทางออกร่วมกันในการจัดการทรัพยากร ซึ่งได้ทำมาหลายสิบปี รายละเอียดจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 5

การเคลื่อนไหวแก้ปัญหาของชุมชน

จากการศึกษาเพื่อทบทวนและถอดบทเรียนการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชนช่องฟืน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 เป็นต้นมา ด้วยการทบทวนเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องตลอดถึงการใช้เวทีในการร่วม ทบทวน การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม พบว่าชุมชนช่องฟืนได้ร่วมกัน เคลื่อนไหวแก้ปัญหาพอสรูปกิจกรรมหลักได้ดังนี้

5.1 กิจกรรมที่ทำ

- ปี 2533   พุดคุยเรื่องการทำเขตอนุรักษ์
- ปี 2534   จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟืน
- ปี 2536   จัดตั้งชมรมประมงอำเภอปากพะยูน
- ปี 2536   จัดตั้งกลุ่มประมงอาสา
- ปี 2538   ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ใน พื้นที่อ่าวท่ายาง บ้านเกาะหมาก บ้านเกาะโคบ และอ่าวบางเตง
- ปี 2548   จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกาะหมากศึกษาและจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ชุมชน โดยมีกติกาสอดคล้องชุมชน
- ปี 2551   เกิดสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
- ปี 2553   เกิดกลุ่มกองทุนเครื่องมือประมง
- ปี 2559   ปรับปรุงกติกาสอดคล้องชุมชน ว่าด้วยเรื่องข้อตกลงการอนุรักษ์พื้นที่ “เขตอนุรักษ์”
- ปี 2560-2561   จัดตั้งโรงแปรรูปสัตว์น้ำในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนร้านคนจับปลา ทะเลสาบ จ.พัทลุง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและเศรษฐกิจรายได้ของคนในชุมชน โดยแยกการ เคลื่อนไหวเป็นกลยุทธ์ด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. กลยุทธ์การปกป้องพื้นที่ประมง

เป็นกลยุทธ์ที่เน้นเรื่องกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ชุมชน เพราะตระหนักว่าเป็น สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรตนเองตามรัฐธรรมนูญปี 2540 ที่มีมาตรการกำหนดอย่างชัดเจนใน การรับรองสิทธิชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยมีการปฏิบัติการอย่างมีรูปธรรม ชัดเจนและมีกลไกขับเคลื่อนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวของชุมชนช่องฟืน ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งขยายผลไปในชุมชนใกล้เคียง

ในการดำเนินการดังกล่าว เริ่มต้นจากชุมชนร่วมกำหนดพื้นที่เขตเลหน้าบ้าน และมีกติกาข้อตกลงร่วมกันซึ่งกติกาดังกล่าวได้ผ่านมติที่ประชุมหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีอาสาสมัครจากชุมชนทำหน้าที่ในการตรวจตราดูแลเขต ในขณะที่เดียวกันกติกาดังกล่าวมีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม โดยผ่านมติการประชุมในหมู่บ้าน พบว่าช่วงแรกมีการกำหนดเขตอนุรักษ์เรียกว่า เขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ นับจากตลิ่งออกไป 500 เมตร ห้ามทำการประมงทุกชนิด ยกเว้นถูดึงห้วยมันและอวนลอยจัมพื้นจระเข้ ต่อมาได้ขยายเขตเพิ่มเป็น 1,000 เมตร เป็นเขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ โดยห้ามวางอวนขนาดตาอวนต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ห้ามถีบรูปلاميหลัง ห้ามดักไซกุ้งนา ฯลฯ โดยมาตรการบทลงโทษผู้กระทำความผิดคือ ครั้งแรก ตักเตือน ครั้งที่สองริบเครื่องมือและนำเครื่องมือไปประมูล โดยนำเงินที่ประมูลมาเป็นกองทุนใช้ในการตรวจตราดูแลเขตอนุรักษ์ ครั้งที่สามแจ้งความดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งวิธีการดังกล่าวมีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยใช้เวทีประชุมประจำปีของหมู่บ้านปีละ 1 ครั้ง หรือตามความเหมาะสม เมื่อลำดับเหตุการณ์เคลื่อนไหวเพื่อสร้างกระบวนการชุมชน เรียงลำดับเหตุการณ์ได้ดังนี้

เมื่อปี 2533 เมืองค์การพัฒนาเอกชน (โครงการแลได้) ลงมาพูดคุยกับแกนนำรุ่นแรก นำโดย นายมูสอ ขุนล่า นายจิระ ชูช่วย นายสรชัย ขุนล่า นายอุตัน แผลหิม นายมูฮัมหมัด ขุนล่า นายสมปอง ชูแก้ว ผู้ใหญ่บ้านกะหริ่ม ขุนล่า นัดพูดคุยถึงความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ ปัญหาทะเลตื้นเขิน สัตว์น้ำหายากมากขึ้น หลายครัวเรือต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ฝักลูกไว้กับปู่ย่าตายาย ร่วมพูดคุยกันหลายครั้ง พาแกนนำไปดูงานบ้าง จนหลายคนเข้าใจและเห็นด้วยกับการฟื้นฟู จึงทดลองทำเขตอนุรักษ์ในปี พ.ศ. 2536 โดยเริ่มต้นจากใช้ไม้กระดานที่มีในชุมชนเก็บๆ มาปักเป็นแนวเขตทดลอง ตั้งกลุ่มประมงอาสาขึ้นมาช่วยเหลือ ผลที่เกิดขึ้น คือ ปลาอยู่อาศัยที่แนวเขตมากขึ้น เข้าปีที่สองถึงสาม เมื่อปลามากขึ้นชาวบ้านก็มาหาปลาที่แนวเขต บุกรุกในเขต แกนนำที่มีก็ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ ชาวบ้านก็ไม่เข้าใจว่าทำไมต้องมีแนวเขต เพราะเคยหากินได้ทั้งทะเล เมื่อเห็นว่ามีปัญหาเพราะคนไม่เข้าใจ จึงหยุดทำไปเกือบ 2 ปี เมื่อไม่ได้ทำก็เห็นว่าปลาหมดอีก จึงได้ชักชวนกันมาพูดคุยอีกครั้ง ชาวบ้านบางคนมาหาแกนนำในตอนนั้นว่าอยากให้ร่วมกันทำเขตอีก

ในปี 2541 เกิดความเสื่อมโทรมของทะเลสาบ ปัญหาทะเลตื้นเขิน สัตว์น้ำหายากมากขึ้น หลายครัวเรือต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่อาชีพรประมงเริ่มลดน้อยลง จึงเป็นที่มาของการทำเขตอนุรักษ์อีกครั้งหนึ่งด้วยการปักแนวเขตโดยใช้ไม้ไผ่เป็นเสา นำไม้กระดานมาทาสีข้อความบอกพื้นที่เขตอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการทดลองทำระยะทาง 500 เมตรจากริมฝั่ง เป็น “เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ” เพียงอย่างเดียวจนได้ผลทำให้ปลาหัวมั้ง ปลาหัวอ่อน เริ่มมีเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านไม่ต้องออกไปหา กินไกล

ปี 2548 ทะเลเริ่มดีขึ้นเรื่อยๆจนชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มพื้นที่เขตอนุรักษ์จาก 500 เมตร เป็น 1,000 เมตร ยังเป็นเขตห้ามล้อมกระตังน้ำเหมือนเดิม แต่เพิ่มพื้นที่เขตอนุรักษ์ที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง แบ่งเป็น 2 ชั้น ชั้นที่ 1 เขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระตังน้ำ

ปี 2551 กลุ่มชาวประมงยังไม่เป็นที่ยอมรับและเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการถูกต้องตามกฎหมาย จึง จดทะเบียน องค์การชาวประมง “สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน” ที่เป็นองค์กรนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีคณะกรรมการจำนวน 13 คน

จนในปี 2552 กุ้งปลามีให้จับเพิ่มมากขึ้น มีรายได้จากการทำประมงเพิ่มจากขึ้นจากวันไม่ถึง 300 เป็นวัน 500-1,000 บาท ทำให้ชาวบ้านต้องการเพิ่มพื้นที่เขตอนุรักษ์ จึงได้มีการเพิ่มเขตขึ้นใน จากฝั่งออกไปในทะเล 250 เมตร เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชนร่วมกันกำหนดกติกา ข้อตกลงชุมชนขึ้นมา คือ ในเขตห้ามล้อมกระตังน้ำ ห้ามถีบรูปลามิหลัง ห้ามยิงลูกดอก ห้ามดักไซ กุ้งนา ส่วนการจำกัดตาอวนไม่ค่อยกวัดขันเท่าที่ควร ไม่ให้วางต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นบางฤดูกาล เช่น ปลาชี่เกะ กุ้งหัวมัน อนุญาตให้วางอวนได้เพราะเป็นสัตว์น้ำขนาดเล็กใช้วนตาใหญ่ไม่ติด ส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับกติกาที่ตั้งขึ้น สามารถบอกกล่าวชาวบ้านที่เข้ามาลglom ล้อมกระตังน้ำได้ และให้ผู้ใหญ่บ้านนำกติกานี้ไปประชาสัมพันธ์กับผู้ใหญ่บ้านในชุมชนใกล้เคียง ได้รับทราบทั่วกันโดยผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอำเภอปากพะยูน แต่ถึงอย่างไรก็ยังมีลักลอมล้อมกระตังน้ำอยู่บ้างเล็กน้อย

ต่อมา หลายๆหน่วยงานเห็นความสำคัญและยอมรับในเรื่องการทำเขตอนุรักษ์จึงให้การสนับสนุน ทั้งในส่วนหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น สมาคมรักษ์ทะเลไทยที่ได้หนุนเสริมการทำงานในเรื่องของงบประมาณ บุคลากร จนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีสถาบันวิชาการและหน่วยงาน เช่น สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดสงขลา (เก๊าเส็ง) ประมงจังหวัด กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ได้เข้ามาสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่องเขต ป้าย พันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยให้อย่างน้อยปีละ 2-3 ครั้ง ประมงจังหวัดสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากมีการตั้งงบประมาณปีละ 2 ครั้ง ปล่อยทั้งตำบลมีชาวบ้านในชุมชนช่องฟืนพูดว่า “สภาพตำบลที่สนับสนุนงบประมาณปล่อยสัตว์น้ำ เพราะเห็นผลที่เกิดขึ้นไปจากบ้านช่องฟืน มีส่วนเห็นด้วยไปจากบ้านช่องฟืนที่ทาง องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้ตั้งงบประมาณ แต่ก่อนไม่เห็นอะไรบ้านเราทำได้ผล ที่อื่นสัตว์น้ำหายากแต่บ้านเรามีตลอดทุกฤดูกาล ชาวบ้านพอหลังๆ เห็นด้วยเป็นส่วนมาก จนถึงปัจจุบันเรื่องเขตเขาให้ความสำคัญมาก ช่วยกันดูแล มีคนที่ละเมียดบ้าง มีอุปสรรคบ้าง ประมงอาสาเมื่อก่อนมี 12 คน ปัจจุบันมี 20 กว่าคน ชาวบ้านก็เหมือนกับประมงอาสา บางคนพอเห็นเรือบุกรุกเขาออกไปไล่เองไม่ต้องตามประมงอาสา บางทีเขาไปวางกีดพบพวกละเมียดเขาก็ไปไล่คนที่ละเมียดในเขตเอง จากคนบางคนที่ไม่สนใจเลยจนกระทั่งพอเห็นคนละเมียดก็ออกไปไล่

เอง เพราะคิดว่าถ้าพวกละเมิดมาในเขตเขาก็จะต้องไปทำมาหากินไกลขึ้น ไม่ใช่เราห้ามคนอื่นไม่ให้มาทำมาหากินบ้านเราแต่ให้เคารพกฎของบ้านเรา ตอนนี้คนที่ละเมิดไม่ลื้ม ไม่กระทุ้งน้ำ แต่ยังมีเรือเครื่องที่ขับเวียนให้เป็นการไล่ปลาไปติดอวน ซึ่งก็มีการห้ามว่าอย่าทำบริเวณเขต”

กลยุทธ์ทั้งหมดทำให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการใช้สิทธิของตนเองในการปกป้องทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงของการมีส่วนร่วมในการร่วมเป็นเจ้าของในการปกป้องทรัพยากรร่วมกัน จนเกิดเป็นรูปธรรมเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำที่มีให้จับตลอดทั้งปี ส่งผลต่อรายได้ของคนในชุมชนที่ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน ปฏิบัติการดังกล่าวก่อให้เกิดการยอมรับของชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยการขยายผลไปดำเนินการในพื้นที่อื่นๆ และสามารถนำรูปธรรมจากการทำกิจกรรมสู่การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการชายฝั่งบรรจุในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีตัวแทนของชุมชนเข้าไปเป็นกลไกกรรมการชุดต่างๆ เช่น กรรมการประมงระดับจังหวัด กรรมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระดับจังหวัดสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ปีพ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติประมงปีพ.ศ. 2560 ว่าด้วยหมวดองค์การประมงชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนสามารถใช้สิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชนตัวเองได้

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นด้านการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา ที่เป็นรูปธรรม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลสาบสงขลา มีการทำแนวเขตที่ชัดเจนโดยการพยายามปรับรูปแบบความเหมาะสม มีการกำหนดขนาดและชนิดเครื่องมือโดยมาจากความคิดเห็นของคนในชุมชน มีการพิจารณาการทำประมงที่ถูกกำหนดโดยชุมชนอย่างชัดเจน มีการตรวจตราเฝ้าระวังเขตอนุรักษ์โดยประมงอาสา/ชาวบ้านอย่างมีส่วนร่วม สม่่าเสมอ มีกองทุนฟื้นฟูทะเลจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เพื่อเป็นค่าน้ำมัน และค่าตอบแทนประมงอาสาและได้รับความร่วมมือจากหน่วยป้องกันและปราบปรามประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง ตลอดจนภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนานกว่า 10 ปี ด้วยหน่วยงานเห็นความสำคัญในการทำงานร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างต่อเนื่องมายาวนานกว่า 10 ปี จากสถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดสงขลา และจากความร่วมมือของสำนักงานประมงอำเภอ และประมงจังหวัดพัทลุง

ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทะเลสาบสงขลา บริเวณหน้าชุมชนช่องพื้น มีสิ่งบ่งชี้ เช่น พบว่ามีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน การสำรวจโดยทีมวิจัยเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2561 พบว่ามีความแตกต่างของการปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในเขตอนุรักษ์และนอกเขตอนุรักษ์ พบว่าบริเวณในเขตอนุรักษ์จับได้โดยการวางอวนเพียง 1 ครั้งปริมาณ 13 กิโลกรัม มีปลาหลากหลายชนิด เช่น ปลามิหลัง ปลาหัวโหม่ง ปลาหัวอ่อน ปลาแมว ปลานูตริ กุ้ง ส่วนบริเวณนอกเขตอนุรักษ์จับได้ 13 ตัว เป็นปลาเนื้ออ่อนและปลาหัวโหม่ง สิ่งบ่งชี้อีกประการคือ ในปัจจุบัน

ชาวประมงสามารถลดต้นทุนค่าน้ำมันในการออกไปทำการประมง เนื่องจากออกไปไม่ไกลก็หาปลาได้ไม่ต้องไปทำประมงไกลบ้าน ส่งผลให้คนกลับมาทำอาชีพประมงเพิ่มขึ้น (จำนวนเรือเพิ่มขึ้น) รวมทั้งชาวประมงนอกพื้นที่มักจะลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ เพราะในบริเวณเขตอนุรักษ์มีสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์

2. กลยุทธ์การออม

เป็นช่วงที่ชุมชนประสบปัญหากับการทำอาชีพประมง เนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว รายได้ลดลง ขาดเงินหมุนเวียนในการซื้ออุปกรณ์ทำประมง ขาดการออม และ เป็นหนี้สินในหมู่บ้านและแม่ค้าแปปลาจนไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้ได้ ส่งผลให้คนในชุมชนต้องละทิ้งอาชีพประมงไปทำงานข้างนอก เช่น ทำงานโรงงาน ทำงานก่อสร้าง ซึ่งไม่มีหลักประกันสวัสดิภาพความปลอดภัยและพบว่าในชุมชนมีเฉพาะผู้สูงอายุกับเด็ก เนื่องจากพ่อแม่ออกไปทำงานข้างนอก ส่งผลให้ครอบครัวเกิดความแตกแยก ไม่มีความอบอุ่นในครอบครัว

จึงได้ไปดูงานที่ หมู่บ้านศิริวงศ์ อำเภอดานสะก จ.พิจิตร นครศรีธรรมราช เป็นการดูงานด้านการออมทรัพย์ของชุมชน มีแกนนำไปทั้งตำบลเกาะหมาก ยกเว้นหมู่ที่ 1 บ้านท่าว่า ไปดูแล้วเห็นว่าเขามีความเข้มแข็งในการทำกลุ่มออมทรัพย์จึงกลับมาจัดพี่น้องในหมู่บ้านประชุมใหญ่หลายคนเห็นว่าจะทดลองทำกลุ่มออมทรัพย์ พุดคุยให้ผู้เข้าร่วมเห็นว่า “บ้านคนอื่นได้ผลบ้านเราก็น่าจะทำได้” และช่วงนั้นชาวบ้านในชุมชนมีปัญหาการเงิน ขาดเงินหมุนเวียนในการซื้ออุปกรณ์ทำประมง ขาดการออม เป็นหนี้สินในหมู่บ้าน จึงมีการทำกลุ่มออมทรัพย์และคัดเลือกกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพินจึงได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2534 โดยมีนายมูสอ ขุนล่ำ เป็นประธาน นายจิระ ชูช่วย รองประธาน นางสาวชียะ มัธยม เป็นผู้ช่วย นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย เป็นเลขา นายวันเส้น รอดรวรสิน นายสรรัช ขุนล่ำ เป็นกรรมการ ทำการทุกวันที่ 15 ของเดือน มีสมาชิกเริ่มต้นจำนวน 176 คน เงินฝากตั้งจะสะสมครั้งแรกจำนวน 5,800 บาท ใช้หุ้นละ 10 บาท คนหนึ่งไม่ต่ำกว่า 10 หุ้น

การดำเนินของกลุ่มออมทรัพย์ได้เจริญโตขึ้นเรื่อยๆ ปี พ.ศ.2538 ได้ไปร่วมตั้งกลุ่มออมทรัพย์ให้บ้านแหลมไก่อผู้ ม.8 ตำบลฝาละมี อำเภอบางปะกง จ.ฉะเชิงเทรา โดยไปช่วยเป็นที่เลี้ยงให้ระยะหนึ่งเมื่อเห็นว่าเขาสามารถทำเองได้ก็ปล่อยมือ แต่มาพบปัญหาในอีกไม่กี่ปีถัดมาว่ากรรมการกลุ่มออมทรัพย์กู้เงินเองหมด สมาชิกได้กู้น้อยหรือไม่ได้กู้เลยต้องหยุดทำการ จากนั้นจึงไปช่วยฟื้นฟูกลุ่มกันอีกครั้งในปี 2547 โดยมีสมาชิก 100 กว่าคน

พ.ศ.2539 สมาชิกออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพินได้ไปร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านเกาะหมากจำนวน 96 คนโดยสมทบเงินค่าหุ้น 2 แสนกว่าบาท ในช่วงเริ่มต้นออม

ทรัพย์บ้านเกาะหมากประสบความสำเร็จมีตัวแทนกรรมการที่ตั้งจากพื้นที่ต่างๆรวมทั้งช่องฟีน ในปี 2547 มีเงินหมุนเวียน 5 ล้านบาทบาท แต่ปี พ.ศ. 2555 พบปัญหาว่าเงินที่สมาชิกฝากและกู้ยืมไม่ได้ จนกลุ่มล้มหยุดดำเนินการมีการแจ้งความดำเนินคดีกับกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ แต่ก็ไม่สามารถเรียกเงินคืนจากสมาชิกได้

เป้าหมายของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟีน คือการพยายามทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเข้าถึงเงินทุนในการประกอบอาชีพ ซื้อเครื่องมือ ซื้ออวน ช่อมเรือ เครื่องยนต์ที่มีความจำเป็น เครื่องมือจับปลาบางชนิด เพื่อการลงทุนเครื่องมือที่ชำรุดเร็ว รวมทั้งการกู้ยืมเพื่อการผ่อนเงินยืมทุนที่แพงกว่าหลายเท่าตัว คิดดอกเบี้ยในอัตรา 1% ต่อเดือน โดยผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟีนจะได้รับสวัสดิการ ต่าง ๆ เช่น นอนโรงพยาบาล กองทุนในการเรียนหนังสือ เมื่อสิ้นปีจะมีการปันผลจากกำไรที่เกิดขึ้น 60 % เป็นค่าสวัสดิการให้สมาชิก 17% เป็นกองทุนฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา 3% เป็นกองทุนพัฒนากลุ่ม 8% เป็นกองทุนภัยพิบัติ 2% (เกิดเมื่อปี 2553 หลังจากชุมชนประสบภัยพิบัติพายุดีเปรสชัน) และ 10 % เป็นค่าตอบแทนกรรมการ ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟีนมีเงินหมุนเวียน 11,098,242 ล้านบาท มีสมาชิกที่อยู่ทั้งในและนอกหมู่บ้านจำนวน 932 คน

กลุ่มออมทรัพย์ผู้หญิงเพื่อการพัฒนาบ้านช่องฟีน ตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2553 ด้วยเหตุผลว่าต้องการสร้างระบบการทำงานขึ้นในชุมชนเพื่อให้มีการฝึกอบรม ฝึกทำงานร่วมกัน และเน้นให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาททางสังคมมากขึ้น ตนเองโดยมีกรรมการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟีนมาเป็นพี่ปรึกษาในการดำเนินกิจการดังกล่าว

กลุ่มออมทรัพย์นักเรียนบ้านช่องฟีน ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2550 ปัจจุบันมีสมาชิก 108 คน มีฝากเงินกับกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องฟีนจำนวน 521,774 บาท โดยให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้การบริหารกลุ่มออมทรัพย์ด้วยตนเอง ซึ่งมีกรรมการจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องฟีนเป็นที่ปรึกษา เป้าหมายต้องการให้เด็กรู้จักออมทรัพย์ตั้งแต่เล็กๆ ให้รู้จักระบบการฝากเงิน การทำบัญชี การดูแลเงิน และเป็นแนวทางในการสร้างผู้สืบทอดทำงานของชุมชนได้ ตอนนี้มีกรรมการเด็กจำนวน 8 คน เป็นนักเรียนประถม 5 และประถม 6

3. กลยุทธ์สร้างมูลค่าเพิ่มเสริมรายได้ให้ครอบครัว

เป็นกลยุทธ์ของการทำกิจกรรมกลุ่มไปสู่รูปแบบการบริหารเชิงเศรษฐกิจชุมชน ลดการเสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง เพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่ม มีกิจกรรมหลายอย่างดังนี้

3.1 กลุ่มน้ายาง เป็นกิจกรรมหนึ่งของบ้านช่องฟีน เนื่องจากชุมชนช่องฟีนมี 2 อาชีพ คือ อาชีพประมงและอาชีพสวนพารา ปัญหาคือการรับซื้อน้ำยางจากแม่ค้ำนั้นทำให้ชาวสวนยางเสียเปรียบ และมีความคิดเรื่องการทำธุรกิจชุมชนด้วยการระดมหุ้นและปันผลคืนสมาชิก จึงตั้งกลุ่ม

รับซื้อน้ำยางขึ้นมากในปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบัน มีกรรมการรับซื้อน้ำยางจำนวน 3 คนมีการปันผลเฉลี่ยคืน ปัจจุบันเอาเงินปันผลมาบริหารจัดการซื้อรถยนต์ 1 คัน เป็นของกลุ่มเพื่อรับซื้อน้ำยางจ้างพนักงาน 3 คน เป็นการสร้างงานให้กับคนในชุมชน 3 คน โดยไม่ต้องออกไปทำงานข้างนอก เปิดให้ลงหุ้่น หุ้่นละ 500 บาท โดยมีสวัสดิการจากกลุ่ม เช่น คนป่วยนอนโรงพยาบาล ได้คืนละ 400 บาท ซึ่งเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ชุมชนสามารถอยู่รอดได้

3.2 กลุ่มแปปลาชุมชน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2553 สถานการณ์ช่วงนั้นเป็นช่วงที่จับสัตว์น้ำได้มาก แต่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง จึงจัดตั้งแปปลาชุมชนขึ้นให้ เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการทำเขตอนุรักษ์ของชุมชน ลดการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง และเป็นการทดลองทำเรื่องธุรกิจชุมชนในเรื่องการซื้อ ขายผลผลิตสัตว์น้ำ มีการลงหุ้่นและปันผลคืนให้กับสมาชิกโดยสมาชิกมีการลงหุ้่น หุ้่นละ 100 โดยมีสมาชิกเริ่มต้นจำนวน 90 คน เงินหมุนเวียนครั้งแรก 9,000 บาท สร้างธุรกิจชุมชนที่สามารถให้คนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนในชุมชน 5 เปอร์เซ็นต์จากรายได้ใช้เป็นกองทุนฟื้นฟูทะเล อย่างไรก็ตามกิจกรรมแปปลายังดำเนินการได้ไม่เต็มที่เนื่องจากปลาและสัตว์น้ำต่างๆ มีไม่มากพอขึ้นอยู่กับฤดูกาล และสภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา

3.3 กลุ่มวิสาหกิจแปรูปสัตว์น้ำ หลังจากชุมชนได้ผ่านยุคต่างๆดังกล่าวข้างต้น พบว่าทะเลหน้าบ้านมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นสามารถจับสัตว์น้ำได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพประมง แต่ในขณะเดียวกันท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่ต้องใช้เงินในการลงทุนมากขึ้น ทำให้ต้องคิดต่อยอดพัฒนาผลผลิตที่ได้จากการจับสัตว์น้ำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นในลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ปลอดภัยและมีโภชนาการที่ดี ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคที่เป็นอาหารทะเลปลอดภัยทั้งสดและแปรรูปโดยให้ความสำคัญของการเป็นเจ้าของธุรกิจร่วมของคนในชุมชน ในนาม “วิสาหกิจชุมชนร้านคนจับปลาทะเลสาบ จ.พัทลุง” จัดทะเบียนเมื่อปี พ.ศ. 2561 ซึ่งมีนายอุสัน แหละหิม เป็นผู้จัดการ มีจำนวนสมาชิก 28 คน มีการลงหุ้่นๆละ 100 บาท คนละไม่เกิน 20 หุ้่น หรือ 2,000 บาท ซึ่งเป็นการหนุนเสริมให้ชาวประมงมีรายได้เพิ่มจากการทำธุรกิจปลอดภัยและมีโภชนาการที่ดีขึ้นทะเบียนโอท็อป จำนวน 10 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กุ้งหวาน กุ้งแก้ว กุ้งแห้ง กุ้งส้ม มันกุ้ง ปลาบูตริแล่นเนื้อตากแห้ง ปลาบูตริผ่าตากแห้ง ปลาบูตริผ่าตากแห้งทำดอกไม้ ปลาแมวผ่าตากแห้ง ปลาส้ม เครื่องแกง จากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างมูลค่าเพิ่มเสริมรายได้ให้คนในชุมชน

การที่ชุมชนโดยคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการกลุ่มต่างๆในชุมชน ได้ตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาให้มีหลากหลายกลุ่ม ทั้งฐานความยั่งยืนและความมั่นคงด้านอาหาร ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองของในหลวงรัชกาลที่ 9 ส่งผลให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น กรรมการหมู่บ้านมาเป็นส่วนหนึ่งในการทำงานอนุรักษ์ กรรมการกลุ่มออม

ทรัพย์ กลุ่มแพปลา ประมงอาสา กลุ่มน้ำยาง รวมถึงกลุ่มกิจกรรมต่างเข้ามามีบทบาทในการทำงานมากขึ้นแต่ละคนมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน เพื่อให้ชุมชนช่องฟืนมีความเข้มแข็งและสามารถจัดการตัวเองได้ในอนาคต

ผลลัพธ์

ด้านความร่วมมือและการได้รับความยอมรับ แก่นนำหลายคนทำงานด้วยความมุ่งมั่นที่จะใช้หลายวิธีการในการทำให้คนในชุมชนร่วมมือทำงานด้านอนุรักษ์ ทำด้วยความอดทนและต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้านและหน่วยงานภายนอกมากขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เช่น สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก โรงเรียนบ้านช่องฟืน สำนักงานประมงอำเภอ ประมงจังหวัด หน่วยปราบปรามประมงน้ำจืด จังหวัดพัทลุง สถาบันวิจัยและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดสงขลา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ฯลฯ มีคนจากองค์กรข้างนอกเข้ามาศึกษาดูงานอยู่ตลอด เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ ผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันทำให้มีแหล่งทุนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนในหลายด้านทั้งเพื่อส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์ ส่งเสริมให้ความรู้ด้านวิชาการ เป็นต้น ในส่วนของชาวบ้านช่องฟืนด้วยกัน กล่าวได้ว่า มากกว่า 80 % ของประชากรที่พร้อมให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ และพร้อมร่วมสนับสนุนกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

การใช้ประโยชน์และการพึ่งพิงทรัพยากรจากทะเลในปัจจุบัน เน้นการพยามแปรรูปผลผลิตจากทะเล ด้วยการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตสัตว์น้ำ โดยการประสานกับหน่วยงานต่างๆ เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอ่าวไทยตอนล่าง สำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 สงขลา สมาคมรักษ์ทะเลไทย ภายใต้สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ในขณะเดียวกันก็พยายามปรับชุมชนให้เป็นที่ท่องเที่ยวและดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน โดยโครงการ O-TOP นวัตกรรม ได้ช่วยประชาสัมพันธ์ให้มีป้ายบอกเส้นทาง เติมน้ำสถานที่พักที่ถ่ายรูป สร้างให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวทางเรือ ทางแพ ให้บริการนักท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับที่พักที่สะอาด เช่น ช่องฟืนรีสอร์ท ช่องฟืนล่องแพ สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการประกอบอาชีพประมง

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

6.1 สรุปและอภิปรายผล

โครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนกับบทเรียนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของบ้านช่องฟืน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบของชุมชนบ้านช่องฟืนและมีความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาหาแนวทางแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและปัญหาความสัมพันธ์ของชุมชน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบของชุมชนบ้านช่องฟืนและมีความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ด้านการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบของชุมชนบ้านช่องฟืน พบว่า การใช้ทรัพยากรในทะเลสาบของชุมชนช่องฟืนมีมาตั้งแต่อดีต แต่เป้าหมายในการใช้ต่างกัน กล่าวคือในช่วงแรกการใช้ทรัพยากรทะเลเน้นเพื่อยังชีพ ไม่เน้นการขาย เนื่องจากราคาไม่ได้เป็นแรงจูงใจให้ทำอาชีพประมง ต่อมาเมื่อทรัพยากรอื่นที่ชุมชนใช้ประโยชน์ถูกแทนที่ด้วยความสะดวกในการใช้ เช่น แก๊สแทนไม้ฟืน ปูนโรงงานแทนปูนเผาของชาวบ้าน รวมทั้งราคาเป็นแรงจูงใจให้คนเปลี่ยนอาชีพ บวกกับราคาสินค้าจากทะเลมีราคาสูงขึ้นทำให้คนชุมชนช่องฟืนปรับตัวเปลี่ยนอาชีพมาทำประมงและค่อยๆทิ้งฐานอาชีพเดิม หันมาพึ่งพาทรัพยากรทะเลสาบสงขลาเพื่อการดำรงชีวิต ในช่วงแรกใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านต่อมาเพื่อให้จับสัตว์น้ำได้ปริมาณมากจึงใช้เครื่องมือประมงทำลายล้างโดยไม่ยั้งคิดเนื่องจากกฎหมายก็ไม่มีมาตรการบังคับใช้อย่างจริงจังในเครื่องมือบางประเภท ส่งผลให้สัตว์น้ำลดน้อยลง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ประกอบอาชีพประมง แต่เมื่อชุมชนเริ่มมีความรู้ความตระหนักจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้วยการวิเคราะห์ร่วมกันจากตัวแทนของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ในการดูแลจัดการทรัพยากรโดยตนเองเพื่อจะให้เกิดความยั่งยืนอย่างยั่งยืนในอนาคต ชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการวางแผนกำหนดทิศทางร่วมกันอย่างชัดเจน ด้วยการเรียนรู้ ค้นหา ทดลอง ปฏิบัติการหลายๆวิธี จนเกิดรูปธรรมที่ชัดเจนและส่งผลให้คนในชุมชนเข้าใจและให้การยอมรับทั้งในและนอกชุมชนใกล้เคียง พร้อมกับการสร้างกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาในชุมชนเพื่อให้เกิดกลุ่มคนทำงานที่เห็นประโยชน์ส่วนรวมเกิดขึ้นในหลายส่วนกิจกรรม ทั้งยังกำหนดให้ทุกกิจกรรมที่ทำมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร อย่างไรก็ตามการพึ่งพาทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาของชุมชนช่องฟืนกำลังไปในทิศทางที่ต้องใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่ากับฐานทรัพยากรที่มี จึงไม่เพียงจับสัตว์น้ำในทะเลขาย แต่ได้ร่วมกันคิดนำมติดการท่องเที่ยวทางทะเลมาสร้างรายได้เสริมอีกทางให้กับ

ชุมชน คิดเรื่องการแปรรูปผลผลิตจากทะเล ถือเป็นการพึ่งพาทรัพยากรทะเลสาบในมิติใหม่ที่ยังคงให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟูเป็นฐานหลักในการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมต่างๆในรูปแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ด้านความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรทะเลสาบนั้น พบว่า ชุมชนบ้านช่องพินเติบโตด้วยสายเครือญาติที่มั่งคั่งถิ่นฐานเพียงไม่กี่ตระกูล เมื่อทีมวิจัยได้เรียนรู้ความเป็นมาของสายตระกูล ทำให้รู้สึกผูกพัน สนุกมากกว่าเดิม ได้บอกลูกบอกหลานเรื่องญาติทำให้เกิดการแบ่งปัน เกิดความรักความห่วงใย และจากประสบการณ์การทำงานในชุมชนที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตทีมวิจัยมักเริ่มต้นงานชุมชนด้วยการพูดคุยกับญาติมิตรพี่น้องก่อน ความขัดแย้งที่ผ่านมาส่วนมากก็มักจะให้ญาติพี่น้องที่คนเคารพไปคุยแก้ปัญหา ดังนั้นเมื่อพบว่าญาติพี่น้องมีมากขึ้นจึงทำให้มีโอกาสในการทำงานง่ายขึ้น การชวนมาทำกิจกรรมร่วมกันจึงง่ายขึ้นและได้รับความร่วมมือมากขึ้นในช่วงหลัง ดังปรากฏการณ์คนมาร่วมกิจกรรมมากขึ้น ในกิจกรรมการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวทีปิดโครงการที่คนเข้าร่วมจำนวนมาก ส่วนด้านการศึกษาประวัติและความเป็นมาและวิถีชีวิตการทำมาหากินของคนในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ได้รู้ว่าชุมชนเคยมีการพึ่งพากันมาก ได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านช่องพิน ในการช่วยเหลือเกื้อกูลการพึ่งพาอาศัย โดยเฉพาะด้านการทำมาหากินที่ต้องไปใช้ชีวิตร่วมกันเป็นช่วงๆ เช่น ไปทำนาที่เกาะราบ เกาะกระ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการเผาปูน การลากไม้ฟันไปขาย เป็นต้น ทำให้ได้รับรู้และมีความลึกซึ้งในสิ่งที่ไม่เคยใส่ใจมาก่อน เมื่อรู้แล้วทำให้รักชุมชนมากขึ้น เห็นความสำคัญของญาติพี่น้องมากขึ้น และอยากทำดีเพื่อบ้านเกิดของตัวเอง

เพื่อนำข้อมูลที่ได้อามาหาแนวทางแก้ปัญหาความความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและปัญหาความสัมพันธ์ของคนด้วยเป้าหมายที่ชุมชนต้องการให้มีสัตว์น้ำสมบูรณ์สามารถประกอบอาชีพประมงสร้างรายได้เลี้ยงชีวิต เพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชนให้มีความสุข ความอบอุ่น สร้างชุมชนที่เข้มแข็งได้ถึงลูกหลานจึงมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันในทุกๆด้าน ดังนี้

1. ขับเคลื่อนในการขยายพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มขึ้นจำนวน 6 หมู่บ้าน จัดตั้งองค์กรชาวประมงเป็นนิติบุคคล ร่วมกับพื้นที่ทะเลสาบตอนกลางและทะเลหลวง
2. ทำกิจกรรมท่องเที่ยว “นิเวศวิถี” ของชุมชนช่องพิน
3. การผลักดันนโยบาย “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการชายฝั่งทะเลสาบพัทลุง” ผ่านกลไกคณะกรรมการประมงจังหวัด โดยนำข้อมูลจากการทำวิจัยมาจัดทำเป็นแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนในรูปแบบ “แผนชุมชนพึ่งตัวเอง”
4. จัดทำศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน “OTOP นวัตกรรม” ซึ่งเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่เพิ่มมูลค่า จำนวน 10 ผลิตภัณฑ์ เช่น กุ้งหวาน กุ้งแก้ว กุ้งแห้ง ปลาแมลงกระเทียม

พริกไทย เครื่องแกงสายห้วย น้ำพริกกุ้งแห้ง น้ำพริกมันกุ้ง ปลาต้มจืดจืด ปลาบดตรียำ
ลาบ ปลาบดตรีทอดกรอบสมุนไพร กุ้งหวานสามบ่อ กุ้งแก้วห้าสาว(ทรงเครื่อง) เน้น
กลุ่มเป้าหมายหลายส่วน เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาดูงาน ตลาดต่างพื้นที่
(ปัจจุบันมีลูกค้าสั่งสินค้าบางส่วน) ที่เป็นเครือข่าย “OTOP นวัตกรรม” โดยปัจจุบันมี
สินค้าบางตัวที่ต้องจัดทำส่ง

5. จัดทำเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่นำเสนอเรื่องราวการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟู
ทรัพยากรที่ตอบโจทย์ผู้เศรษฐกิจชุมชนโดยแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ภายใต้การดำเนิน
กลุ่มกิจกรรมต่างๆของชุมชน

6.2 บทเรียนที่ได้จากการทำวิจัย

ในมิติการทำกิจกรรมจากการพูดคุยและเก็บข้อมูล พบว่าสร้างการมีส่วนร่วมของคนใน
ชุมชนที่เป็นส่วนสำคัญให้กิจกรรมเกิดความสำเร็จลงตัว ให้คนได้เกิดการเรียนรู้ปัญหาด้วยตนเอง
แต่ต้องมีโจทย์ร่วมให้ การคิดออกแบบกิจกรรมตลอดถึงการสร้างกติกาข้อตกลงร่วมกัน เป็น
จุดเริ่มต้นของการสร้างระเบียบวินัยของสมาชิกที่เชื่อมโยงไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
กลุ่มและชุมชนที่ให้ความสำคัญของการเคารพต่อข้อตกลงการทำงานร่วมกันและยอมรับในการ
ปฏิบัติร่วมกันอย่างมีความสุข

นอกจากนี้ยังต้องสร้างรูปธรรมการทำงานให้เห็นประจักษ์โดยผ่านการทดลองการทำ
กิจกรรมนำไปสู่การยอมรับ และสร้างความร่วมมือของสมาชิกในและนอกชุมชน ส่งผลต่อการ
พัฒนา ยกระดับในการขับเคลื่อน การวางแผนการทำงานในพื้นที่และเครือข่ายการจัดการทำงาน
รวมทั้ง/ท้องถิ่น/ท้องที่/หน่วยงานราชการ/สถาบันการศึกษา/องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดถึงภาค
ธุรกิจในการเข้าร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมในพื้นที่ ไปสู่เป้าหมายชุมชนเข้มแข็งจัดการตัวเองได้
รวมทั้งเกิดแนวทางใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการชักชวนสมาชิกในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม
ตามความสมัครใจงานจึงจะเกิดผลสำเร็จ

บทเรียนจากการทำวิจัยซึ่งเป็นเครื่องมือและช่องทางหนึ่งในการค้นหาข้อมูลได้มีการ
พัฒนาศักยภาพด้านการทำงานข้อมูล เมื่อทีมวิจัยได้ร่วมกันทบทวนวิธีการในการดูแลทรัพยากร
ของแกนนำในรุ่นแรก ตั้งแต่ปี 2534 – ปัจจุบัน พร้อมทั้งวิธีการปรับใช้ให้เหมาะสมตามสถานการณ์
แต่ละช่วง ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าในสิ่งที่แกนนำได้ทำมา ผลที่เกิดขึ้นโดยตรงกับทีม
วิจัย คือ จากเดิมมีทีมวิจัยจำนวน 6 คน แต่มีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยเพิ่มอีก 7 คน รวมทีมวิจัยมา
ทำงาน 13 คน ด้วยเครื่องมือที่หลากหลายในกระบวนการวิจัยทำให้ผู้ทำวิจัยได้เรียนรู้การคิดโจทย์
คำถาม/การถามเพื่อให้คนเข้าใจหรือการเขียนหนังสือเพื่อให้ถูกต้องและอ่านได้ใจความ ได้พัฒนา

ตัวเองในด้านการเขียน การพูด “ตอนแรกเขียนได้ตัวเดียว มาบ่อยครั้งเขียนเป็นมากขึ้น จนรู้ข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง ข้อมูลชุมชนที่ตัวเองอาศัยอยู่” การคิดที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันจนทำให้มีความเข้าใจในงานที่ทำส่งผลให้มีความมั่นใจในการพูดจนกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น จากประสบการณ์เหล่านี้ที่ทำซ้ำกันหลายๆ ครั้ง ถือเป็น การทำซ้ำ ย้ำคิด ย้ำทำในหลายๆ ครั้งในสิ่งที่ทำส่งผลให้เกิดความเข้าใจในตัวคนทำและข้อมูลที่มีความแม่นยำมากขึ้นและเกิดความตระหนักมีเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้นในงาน/กิจกรรมที่ทำ ทำให้ทีมวิจัยเกิดความชำนาญและประสบการณ์ในการเขียน/การพูด/การจับใจความตลอดถึงการทำงานเป็นทีมที่เป็นระบบสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข เกิดความไว้วางใจในการทำงาน รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งจะเป็นการสืบทอดรับไม้ต่อการทำงานพัฒนาชุมชนในรุ่นต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.3 ปัญหาอุปสรรค

1. ปัญหาการเขียนบันทึก การทำรายงาน เป็นอุปสรรคมากในการทำวิจัยครั้งนี้
2. ระยะเวลาในการทำวิจัยมีความเชื่อมโยงต่อการทำมาหากิน ส่งผลให้การทำงานไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้
3. เนื่องจากชุมชนบ้านช่องฟืนซึ่งมีกิจกรรมหลากหลายในช่วงเวลาดังกล่าวต้องทำกิจกรรมพร้อมๆ กัน โครงการของกระทรวงมหาดไทย (9101) และโครงการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ในการดำเนินโครงการดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำคนเดียวกันส่งผลต่อการจัดสรรเวลาไม่ลงตัวกิจกรรมเกิดการล่าช้าไม่ตรงกับแผนงานที่วางไว้
4. เนื่องจากงานวิจัยท้องถิ่นให้ความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่คิดโจทย์จนถึงปฏิบัติการในการเขียนการบันทึกการพูดคุยบอกเล่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ทีมวิจัยไม่มีความถนัดแต่มีความพยายาม สนใจในการเรียนรู้ที่จะทำได้ ที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยจนบางครั้งต้องมีการทบทวนพูดคุยสร้างความเข้าใจหลายๆ ครั้งส่งผลต่อการทำงานวิจัยล่าช้า
5. ในบางช่วงของปี มีปัญหาน้ำท่วม หรือเป็นฤดูกาลจับสัตว์น้ำ ส่งผลต่อการทำวิจัยที่ไม่สามารถดำเนินการได้ทำให้งานวิจัยล่าช้า
6. ภาระครอบครัว งานประจำที่ทุกคนทำ เช่น กรีดยาง งานบ้าน ทำประมง ในขณะเดียวกันภายใต้ได้พัฒนาพื้นฐานความรู้ความเข้าใจการพัฒนาข้อมูลที่แตกต่างกันตลอดถึงทักษะความสามารถในการเขียนส่งผลให้นักวิจัยบางท่านที่ถึงแม้ว่าจะเขียนหนังสือไม่คล่อง แต่ก็ทำให้เห็นถึงความพยายามที่จะเขียนให้ได้ ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่ทำให้เกิดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ

ในการเขียน จนทำให้มีความมั่นใจในการเขียนมากขึ้น ซึ่งเป็นจุดเด่นในการทำงานวิจัยที่เป็นเครื่องมือและกระบวนการในการพัฒนาทักษะที่จะเป็นนักวิจัยที่ดีได้ในอนาคต

6.4 ทิศทางข้อเสนอแนะ

1. ใช้ผลสรุปจากการลงศึกษาข้อมูลมาทำความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้ให้สมาชิกในชุมชนได้รู้และเข้าใจ และเห็นความสำคัญทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ที่ไม่ให้ความร่วมมือ ซึ่งเป็นส่วนน้อยในชุมชน

2. เนื่องจากแกนนำยังขาดความมั่นใจในการบอกเล่าเรื่องที่ต้องการต่อสู้ในการดูแลทรัพยากรของคนชุมชนบ้านช่องฟืน งานวิจัยครั้งนี้ได้ช่วยเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพแกนนำให้มีความกล้าและมั่นใจในการพูดคุยเสนอแนะในสถานที่ต่างๆ และเป็นต้นแบบสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกคนอื่นๆ เข้ามาร่วมเรียนรู้ในการทำกิจกรรม

3. นำผลสรุปจากการศึกษาข้อมูลนำไปสู่การยกระดับต่อขอวางแผนการทำกิจกรรมในพื้นที่ ตลอดจนการผลักดันแผนสู่นโยบายในระดับต่างๆ ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย

4. ใช้ผลสรุปจากการทำวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการทำกิจกรรมของชุมชนสู่การเป็นพื้นที่ต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ของการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม สู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

5. ในการเก็บข้อมูลต้องพยายามทำความเข้าใจโจทย์คำถาม วัตถุประสงค์ ต้องทำงานเป็นทีมจะได้ช่วยเหลือกันถาม ตอบ บันทึก บางคนไปเก็บข้อมูล 2-3 ครั้ง กว่าจะครบทั้ง 13 ข้อ ต้องอาศัยความอดทนและความตั้งใจในการทำงาน ไม่ท้อถอย

6. คนที่ให้สัมภาษณ์บางคนก็ตอบไม่ตรงคำถาม บางคนก็ไม่มีเวลา จำเป็นต้องหาเวลาที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการพูดคุยให้ได้มาซึ่งข้อมูล

อ้างอิง

1.เอกสารอ้างอิง

ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา (เบญจวรรณ เฟื่องหนู, อาร้อน ปะดุกา และคณะ, 2550)

เกะหมากศึกษา (สมาคมรักทะเลไทย, 2553)

ทะเลสาบสามน้ำ มหัศจรรย์แห่งลุ่มน้ำทะเลสาบ (คณิดา ศรีประสม ,สายฝน แสงหิรัญทอง ประเสริฐ, 2553)

“ประกายไฟ...ในช่องฟืน” เขตอนุรักษ์เพียงแค่นานหนึ่ง (แพรวไพไล พันธุ์รัตน์, 2551)

คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2545)

สิทธิชุมชน กับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน กรณี : ชุมชนบ้านช่องฟืน ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง (เบญจวรรณ เฟื่องหนู, 2555)

1. นายศราวุธ ชูชื่น บ้านเลขที่ 76/2	15. นายอภิสิทธิ์ รอดรวยริน บ้านเลขที่ 54/4
2. นางประจวบ พรรณราย บ้านเลขที่ 25	16. นายหมุด หมานระโด้ะ บ้านเลขที่ 108
3. นางเหยาะ พรรณราย บ้านเลขที่ 24	17. นายโชติ หิรัญรัตน์ บ้านเลขที่ 52/1
4. นายอาไหล กะเล็ม บ้านเลขที่ 49/1	18. นางลิหะยะ หมัดอาหาวา บ้านเลขที่ 36/2
5. ค.ญ. นาริรัตน์ จะเงินรัมย์ บ้านเลขที่ 121	19. นายหมาน ชูชื่น บ้านเลขที่ 36
6. ค.ญ.กัญธิชา เกื้อทองสัน บ้านเลขที่ 115/2	20. นางวันบาย ชูชื่น บ้านเลขที่ 100
7. น.ส. พรรณธิดา หลับสะ บ้านเลขที่ 63/4	21. นางมิหะะ โหมคเหละหมัน บ้านเลขที่ 70
8. นางสาวินาฎ สุจิพันธ์ บ้านเลขที่ 108	22. นางติมะ รอดรวยริน บ้านเลขที่ 41
9. นางมาริยะ เหมียมเต็ม บ้านเลขที่ 80/1	23. นายเคน โหมคเหละหมัน บ้านเลขที่ 70/2
10. นายวิชาญ มัธยม บ้านเลขที่ 6	24. น.ส.นุไรคำ หนูนอนันต์ บ้านเลขที่ 41
11. นายอักษนาน หนูนอนันต์ บ้านเลขที่ 41	25. นางสาวะคะ บิลยะแม บ้านเลขที่ 41/1
12. นางสาวักัญญา รอดรวยริน บ้านเลขที่ 54/4	26. นายศุภฤทธิ ชูชื่น บ้านเลขที่ 100
13. น.ส.อาทิตยา หลักขัว บ้านเลขที่ 84/2	27. น.ส.มะเหยาะ มัธยม บ้านเลขที่ 40
14. นางวรรณา หลักขัว บ้านเลขที่ 84/2	28. นางกนกพร หนุนแสงทอง บ้านเลขที่ 121
29. นางวิไลย์ ชูชื่น บ้านเลขที่ 47	

30. นางปิณานุช น้อยแสงทอง
บ้านเลขที่ 53
31. นายอับดุลเลาะห์หมาน เกื้อทองสัน
บ้านเลขที่ 115/2
32. นายวันทิพย์ สมสุข
บ้านเลขที่ 71/2
33. นายสมาน จันทนา
บ้านเลขที่ 111
34. นางสาวอรุณ ชุนคำ
บ้านเลขที่ 74/2
35. นางผีหะ มัธยม
บ้านเลขที่ 23
36. นางสาวไกร เหตุหา
บ้านเลขที่ 23/1
37. นางติมะ จันทนา
บ้านเลขที่ 102
38. นายหมุด ชูชื่น
บ้านเลขที่ 106
39. นายหมัดสุบ นกแดง
บ้านเลขที่ 120
40. นายสิทธิชัย สุจิพันธ์
บ้านเลขที่ 108/1
41. นางรัชณี รอดรวรสิน
บ้านเลขที่ 9/1
42. นางสาวมิตรา ยามาเจริญ
บ้านเลขที่ 9/2
43. นางสาวณิษฐ์ นกแดง
บ้านเลขที่ 23/3
44. น.ส. ไยหนับ ฤทธิไธ
บ้านเลขที่ 39/1
45. น.ส. ภัทรศยา บิลเหล
บ้านเลขที่ 68
46. นายเจริญ เหมือนแท่น
บ้านเลขที่ 116
47. นายวินัย ยามาเจริญ
บ้านเลขที่ 9/2
48. นายเลิศลอย มัธยม
บ้านเลขที่ 6/3
49. นางนบ อินหนูคำ
บ้านเลขที่ 96
50. นางไม้มุหนะ มัธยม
บ้านเลขที่ 53
51. นางสาว จันทรรัก
บ้านเลขที่ 66/1
52. นายเหลาะ หลีแจ้
บ้านเลขที่ 68/1
53. นางฉวีวรรณ มัธยม
บ้านเลขที่ 6/3
54. นางนันทะสา รอดรวรสิน
บ้านเลขที่ 88
55. นายจิต ชุนพิทักษ์
บ้านเลขที่ 6/1
56. นายหรรีเจด รอดรวรสิน
บ้านเลขที่ 84/1
57. นางบุหา หมัดหมัน
บ้านเลขที่ 75
58. นายเหลาะ สัมเมียร
บ้านเลขที่ 55/1
59. นางกัญญา เกื้อทองสัน
บ้านเลขที่ 115/2
60. นางรุณีย์ หมัดอาหลี
บ้านเลขที่ 114

61. นางเจเหมาะ สามัญ
บ้านเลขที่ 59/2
62. นางนิตยา พาณิชย์
บ้านเลขที่ 59/2
63. นายอรุณ คงทรัพย์
บ้านเลขที่ 59
64. นายขวัญชัย สมสุข
บ้านเลขที่ 71/2
65. นางไหมมูหน๊ะ ฤทธิ์โต
บ้านเลขที่ 40/1
66. นางห่อหน๊ะ มัธยม
บ้านเลขที่ 40/4
67. นางยามีเระาะ มัธยม
บ้านเลขที่ 40/2
68. นายมลเหลาะ ฤทธิ์โต
บ้านเลขที่ 40/1
69. นายทวีศักดิ์ มัธยม
บ้านเลขที่ 40/2
70. นายเฮด สุหมัด
บ้านเลขที่ 80
71. นางชะอ่อน สุหมัด
บ้านเลขที่ 125
72. นายสันตอ สุหมัด
บ้านเลขที่ 125
73. นางฝาดิมะ พาณิชย์
บ้านเลขที่ 63/2
74. นางเฟาะ สุหมัด
บ้านเลขที่ 63
75. นายปรัจวบ ขุนล่า
บ้านเลขที่ 110
76. นางจีฟ ขุนล่า
บ้านเลขที่ 110
77. นส.กาญจนา สุหมัด
บ้านเลขที่ 63/3
78. นางจิ้ม สวงาม
บ้านเลขที่ 34/1
79. นายปัญญา สวงาม
บ้านเลขที่ 34/1
80. นางอาสอบ หิรัญรัตน์
บ้านเลขที่ 52/1
81. นางอาจารย์ กะเล็ม
บ้านเลขที่ 49/1
82. นางสะห่อ กะเล็ม
บ้านเลขที่ 49
83. นางมะเหริยม กะเล็ม
บ้านเลขที่ 49
84. นางติหยาด ขุนล่า
บ้านเลขที่ 87
85. นางสุภาพร ชูยิมพานิชย์
บ้านเลขที่ 87/7
86. นางอาหาวา รอดรวรئين
บ้านเลขที่ 39/2
87. นางจะ รอดรวรئين
บ้านเลขที่ 39
88. นางฟูรังพะ เทพทวี
บ้านเลขที่ 87/2
89. นายหมาด รอดรวรئين
บ้านเลขที่ 39
90. นายสมยศ เทพทวี
บ้านเลขที่ 87/2
91. นายนิพลธ์ ชุศรี
บ้านเลขที่ 87/6
92. นางพัน สุวรรณกุล
บ้านเลขที่ 52

93. นางสาว สุวรรณกุล บ้านเลขที่ 52	109. นายอัปดุล โหมดแหละหมัน บ้านเลขที่ 70/1
94. นายวีรยุทธ สุวรรณกุล บ้านเลขที่ 52	110. นางอามีนะ โหมดแหละหมัน บ้านเลขที่ 70/1
95. นายวีรยุทธ สุวรรณกุล บ้านเลขที่ 52	111. นางรุณีย์ สุรคำแหง บ้านเลขที่ 65/1
96. นายอ่ำ สุวรรณกุล บ้านเลขที่ 52	112. นายอ้วน มหาแสน บ้านเลขที่ 21
97. นางละเอียด รอดรวรขึ้น บ้านเลขที่ 71/1	113. นางค๊ะ เกื้อทองสั้น บ้านเลขที่ 12
98. นางกิมหย่อง ชูแก้ว บ้านเลขที่ 103	114. นายทบ พรหมจินดา บ้านเลขที่ 60
99. นายสมปอง ชูแก้ว บ้านเลขที่ 103	115. นายเชษฐา ชาติ บ้านเลขที่ 81
100. นางสาว พรหมมณี บ้านเลขที่ 103/1	116. นางยะ นกแดง บ้านเลขที่ 53
101. นายอนุกุล พรหมมณี บ้านเลขที่ 103/1	117. นางอาชะ บุญรัตน์ บ้านเลขที่ 13/1
102. นส. จันทร์ทิพย์ ชูแก้ว บ้านเลขที่ 103	118. นส.นงลักษณ์ บุญรัตน์ บ้านเลขที่ 13/1
103. นายวินัย พรหมมณี บ้านเลขที่ 103/1	119. นางอาหว่า รอดรวรขึ้น บ้านเลขที่ 50/1
104. นส.จิราพรณ์ ช่อเพชร บ้านเลขที่ 103/2	120. นางอาหลิ้ม รอดรวรขึ้น บ้านเลขที่ 119
105. นางมาเรียม หิมโตะเต๊ะ บ้านเลขที่ 11	121. นางหระสะ มหาแสน บ้านเลขที่ 21
106. นายสวัสดิ์ หิมโตะเต๊ะ บ้านเลขที่ 11	122. นางสาว เจริญเต็ม บ้านเลขที่ 56
107. นายเอกลักษณ์ จันทนา บ้านเลขที่ 47/2	123. นางอ่ำ พุมอินทร์ บ้านเลขที่ 91
108. นางไรคล จันทนา บ้านเลขที่ 47/2	124. นางศรีลักษณ์ หนูคง บ้านเลขที่ 91

125.	นายพรศักดิ์ เหมือนแทน บ้านเลขที่ 116	141.	นส.อรอุมา โหมดแหละหมั่น บ้านเลขที่ 70/1
126.	นายสุธิบ หนูคง บ้านเลขที่ 91	142.	นส.นาคยา โหมดแหละหมั่น บ้านเลขที่ 70/1
127.	คช.เสฐภูมิ หนูนัง บ้านเลขที่ 5/2	143.	นส.อรณิชา ไชยพล ผอ.รร.บ้านช่องฟืน
128.	นางสุวิมล สมสุข บ้านเลขที่ 71/1	144.	นางสุภาภรณ์ นวลคำ จนท.รพ.สต.บ้านช่องฟืน
129.	นายอาคม สมสุข บ้านเลขที่ 71/1	145.	นส.เกศรา ชั้วवाल (ครู รร.ช่องฟืน) บ้านเลขที่ 82
130.	นายภาณุพงศ์ สมสุข บ้านเลขที่ 71/1	146.	นางจรรยา เจริญเต็ม ครู รร.บ้านช่องฟืน
131.	นส.นิคานูช ขุนถ้ำ บ้านเลขที่ 34/5	147.	นางลักขณา บัวเพียน ครู รร.บ้านช่องฟืน
132.	นายทัศนัย ชูชื่น บ้านเลขที่ 100/1	148.	นายคนัย ครู รร.บ้านช่องฟืน
133.	นายธีรภัทร รอดรวรขึ้น บ้านเลขที่ 39/1	149.	นายแดง รักจันทร์ บ้านเลขที่ 35/1
134.	นายอัปดุลกอดเ โหมดแหละ หมั่น บ้านเลขที่ 70	150.	นางหมีะ จาริยะ บ้านเลขที่ 14/1
135.	นายณัฐพล ชูชื่น บ้านเลขที่ 24/2	151.	นางสาละมะ บุญกำเนิด บ้านเลขที่ 82
136.	นายอานัด สุระกำแหง บ้านเลขที่ 65/1	152.	นส.สุภาภรณ์ พรรณราย บ้านเลขที่ 67
137.	นส.นภัสรา โหมดแหละหมั่น บ้านเลขที่ 70/1	153.	นางแดง มัธยม บ้านเลขที่ 6/1
138.	นายอารี รอดรวรขึ้น บ้านเลขที่ 41	154.	นางหลง มัธยม บ้านเลขที่ 5
139.	นายมุฮัมหมัด หนูนอนันต์ บ้านเลขที่ 41	155.	นายจ้าย จิริยะ บ้านเลขที่ 55
140.	นส.ชลธิชา หมัดอาหาว บ้านเลขที่ 36/1	156.	นางจิตร แสนคำ บ้านเลขที่ 6/4

157.   นางหิรัญญา หล้า
            บ้านเลขที่ 68
158.   นส. กัญญา เกื้อทองสัน
            บ้านเลขที่ 48/1

ภาคผนวก ก. คำถามความรู้สึกคนชองพื้น

คำถามความรู้สึกของคนชองพื้น

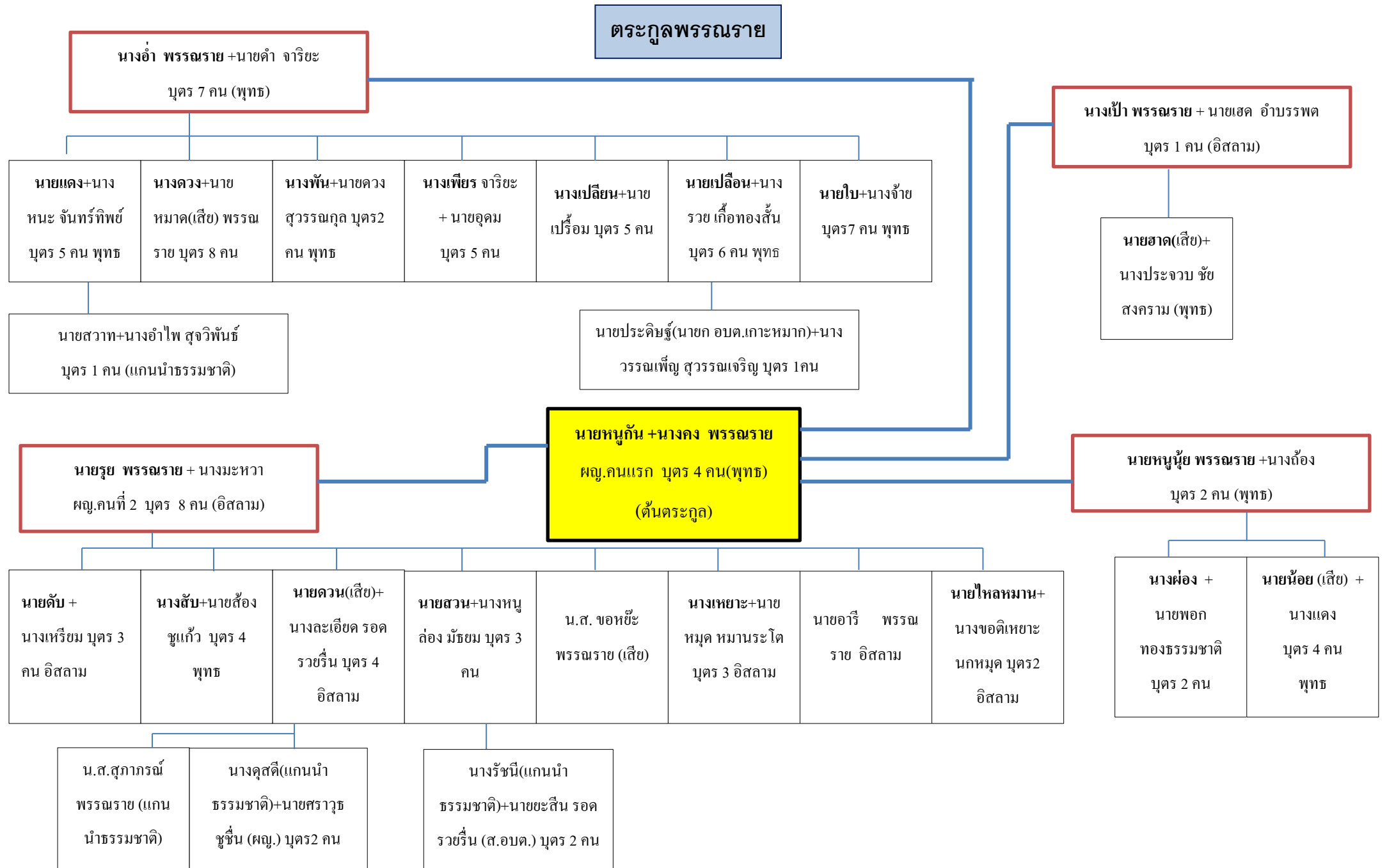
- 1.ความรู้สึกที่มีต่อการทำมาหากิน
- 2.ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- 3.ความรู้สึกที่มีต่อทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน (เช่น มากขึ้น/น้อยลง/พอ/ไม่พอ)
- 4.ความรู้สึกที่มีต่อการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของคนในชุมชน
- 5.ความรู้สึกต่อญาติพี่น้อง
- 6.ความรู้สึกต่อผู้ปกครองหมู่บ้าน
- 7.ความรู้สึกต่อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า ระบบการจัดการขยะ สัตว์ไม่มีเจ้าของ
- 8.ความรู้สึกที่มีต่อปัญหาเสพติดที่ระบาด
- 9.ความรู้สึกที่มีต่อปัญหาโจรผู้ร้ายความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 10.ความรู้สึกที่มีต่อกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน เช่น ออมทรัพย์ แปรรูป อนุรักษ์ น้ำยาง แพปลา อาชีพ เป็นต้น
- 11.ความรู้สึกที่มีต่อแกนนำอนุรักษ์ แกนนำชุมชน
- 12.ภูมิใจอะไรบ้างที่เป็นคนชองพื้น
- 13.อย่างเห็นบ้านชองพื้นเป็นพร้อใน อนาคต

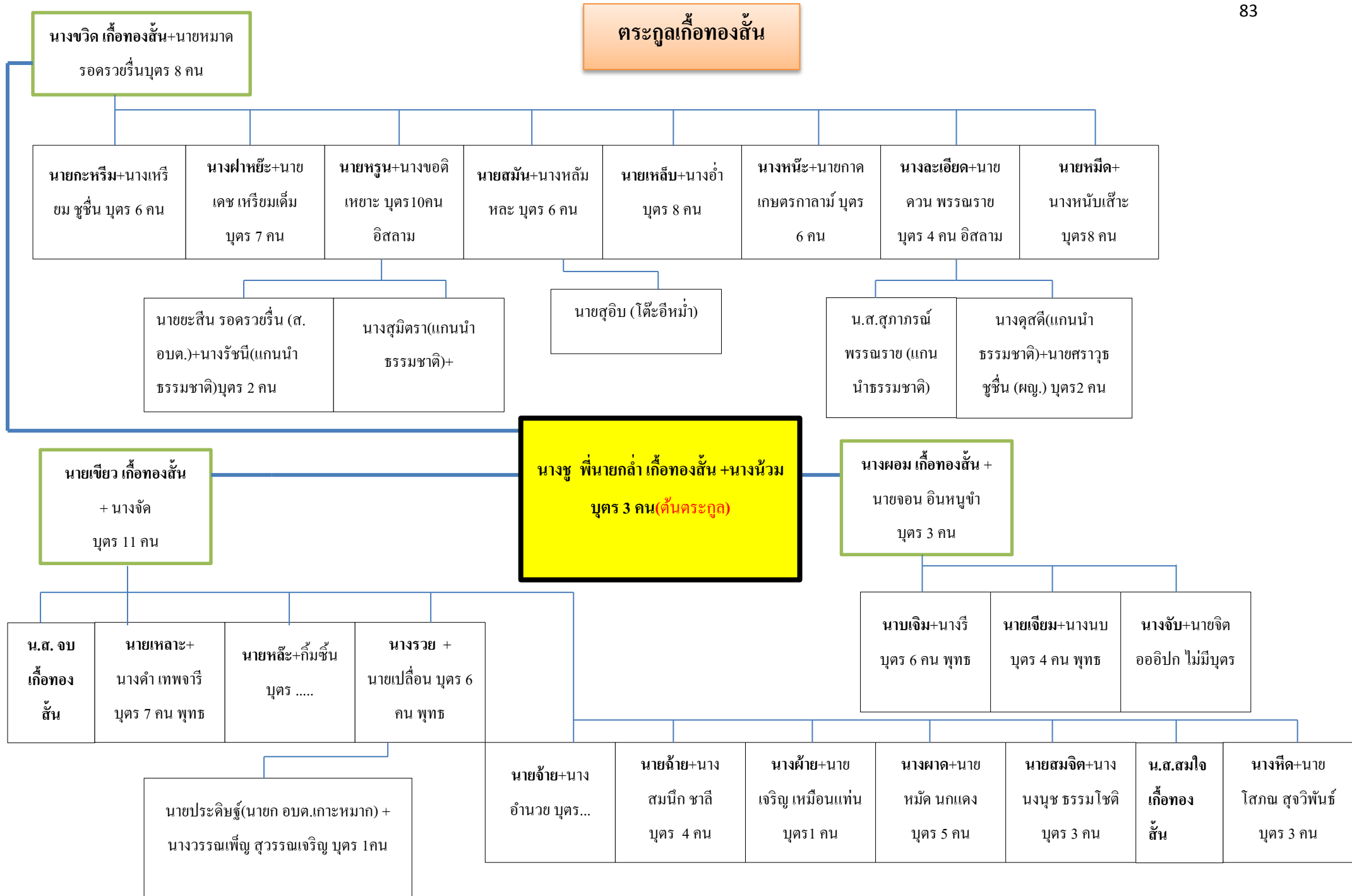
ภาคผนวก ข. แบบสอบถามความรู้สึกคนท้องถิ่น		
แบบสอบถาม		
ประเด็นคำถาม	แต่ก่อน	ตอนนี้
๑.ความรู้สึกที่มีต่อการทำมาหากิน	อาชีพทำเลดีมาก กุ้งปลาหากินได้ง่าย มีรายได้ ไม่เดือดร้อน กุ้งปลาสมบูรณ์ หากินได้คล่อง ราคาถูก มีตามฤดูกาล คนทำเลกันน้อย เครื่องมือไม่มากชนิด กุ้งก้ามกรามกุ้งหัวมันมีมาก หากินได้เป็นลำเรือ อาชีพทำนา ทำสวน ค่าขายก็ดีมาก	อาชีพทำเลหรือประมงดีมาก กุ้งปลาหากินได้ยากขึ้น มีรายได้น้อยกุ้งปลาไม่สมบูรณ์เหมือนกับเมื่อเมื่อก่อน กุ้งปลาราคาแพง ไม่มีตามฤดูกาล คนทำเลกันมาเครื่องมือมีมากหลายชนิด กุ้งก้ามกรามมีน้อย กุ้งหัวมันมีน้อยกว่าแต่ก่อน
๒.ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน	มีป่าไม้สมบูรณ์มากหลากหลายชนิด อากาศดีบริสุทธิ์ น้ำทะเลสะอาดไม่เสียสามารถใช้อาบกินได้ ฝนตกตามฤดูกาลกุ้งปลาไม่มาก ไม่มีสารพิษ บ้านเรือนมีน้อย ประชากรน้อย ในป่ามีผลไม้ป่า หากินได้มาก ไม่มีมลพิษ เป็นธรรมชาติมาก	ป่าเปลี่ยนมาเป็นสวนยางพารา อากาศบริสุทธิ์แต่ไม่เหมือนแต่ก่อน น้ำทะเลเริ่มเสียมากโดยเฉพาะริมชายฝั่ง ฝนตกไม่ตามฤดูกาล กุ้งปลาไม่มียามีมลพิษจากควั่นรด บ้านเรือนมีมาก ประชากรมาก
๓.ความรู้สึกที่มีต่อทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน (เช่น มากขึ้น/น้อยลง/พอ/ไม่พอ)	กุ้งปลาไม่อุดมสมบูรณ์มีตามธรรมชาติ กุ้งหาได้ที่เป็นลำเรือ กุ้งปลาไม่มากต่อการทำมาหากิน คนทำประมงน้อย เครื่องมือจับสัตว์น้ำมีไม่มาก กุ้งปลาราคาถูก	กุ้งปลาไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน ต้องมีการปล่อยกุ้งปลา มีราคาแพง มีไม่พอต่อการทำมาหากิน คนทำประมงก็มาก เครื่องมือจับสัตว์น้ำมีมาก หลายชนิดที่ผิดกฎหมาย
๔.ความรู้สึกที่มีต่อการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันของคนใน	คนในชุมชนเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันดีมาก ไม่หึงสาکن ช่วยเหลือกันทุกอย่าง มีงาน มีการ ทำนา ออกปากได้ทุกอย่างช่วยเหลือกันจนเสร็จ ช่วยทั้งแรง ทั้งเงิน มีใครแบ่งกันกินได้ทุกอย่าง อยู่กันแบบเป็นพี่	คนในชุมชนมีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันน้อยลง สนใจแต่เรื่องการทำมาหากินของตนเอง เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวตัวเอง มีการแบ่งปันกันน้อยลง มีการคิดมูลค่า ค่าของที่จะตอบแทนกัน ไม่มีเวลาที่จะช่วยเหลือกันเหมือนแต่ก่อน

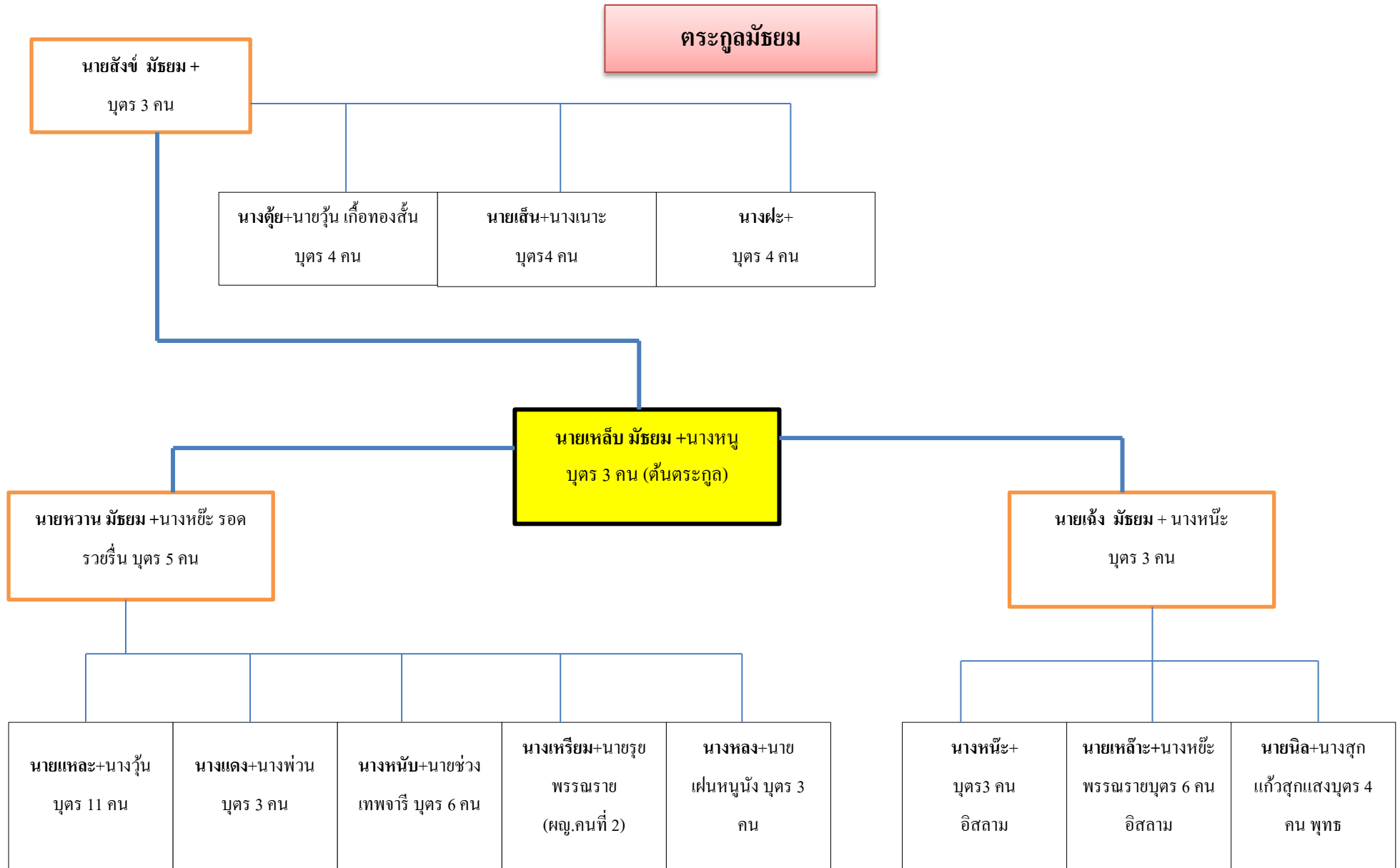
ชุมชน	เป็นน้อง พี่พากันได้ อยู่กันแบบเครือญาติ	
๕.ความรู้สึกต่อญาติพี่น้อง	คนในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รักสามัคคีกัน เป็นญาติพี่น้องกันหมด เพราะเหมือนอยู่ในครอบครัวเดียวกัน มีบรรพบุรุษมาจากคนคนเดียวกัน รักใคร่กลมเกลียวกัน มาก เจ็บปวดช่วยเหลือดูแล ญาติพี่น้องปรองดองกันมาก	คนในหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รักสามัคคีกันน้อย ใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ไม่เกี่ยวข้องกันเหมือนไม่เป็นญาติกันมากขึ้น คนในหมู่บ้านแตกแยกกันเพราะการเมืองเลือกตั้งในชุมชน มีความเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น มีความห่างเหินกันมาก ความรักความสามัคคีมีน้อยกว่าแต่ก่อน
๖.ความรู้สึกต่อผู้ปกครองหมู่บ้าน	คนในหมู่บ้านมีความกลัวผู้ปกครองหมู่บ้าน ไม่กล้าออกความคิดเห็น ให้ความเคารพยำเกรงต่อผู้ปกครอง เวลาประชุมใช้เลาะดีเพื่อเรียกลูกบ้านมาประชุม ลูกบ้านเดือดร้อนช่วยเหลือได้ดี	ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ปกครองหมู่บ้าน กล้าแสดงความคิดเห็นและร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้าน ถ้ามีปัญหาในหมู่บ้านจะให้ผู้ปกครองหมู่บ้านเป็นคนกลางในการแก้ปัญหา ผู้ปกครองหมู่บ้านมีความชัดเจนด้านวิชาการและด้านกฎหมายมากขึ้น ให้ความเคารพต่อผู้ปกครองหมู่บ้าน เวลาประชุมใช้เสียงตามสายเรียกลูกบ้านมาประชุม ผู้ใหญ่เป็นคน พุดจาดี นิรันดร์ มีน้ำใจ
๗.ความรู้สึกต่อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า ระบบการจัดการขยะ สัตว์ไม่มีเจ้าของ	คนในชุมชนไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไม่มีถนน เดินทางไปมาหาสู่กันทางริมเล ไม่มีประปา ใช้น้ำในบ่อ ไฟฟ้าไม่มีใช้ เกียงป่องหรือเกียงพายุ ขยะไม่มีไม่มีถุงพลาสติก ไม่มีโพน สัตว์ไม่มีเจ้าของไม่มี การจัดการขยะใช้การเผาเอา ไม่มีที่ทิ้งขยะ	คนในชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกมาก เพียงพอต่อความต้องการของคนในหมู่บ้านมีความสะดวกสบายมาก ไปมาหาสู่กันได้สะดวก ติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก มีขยะมาก ถุงพลาสติก โพน ถึงจะมีที่ใส่ขยะแต่ก็ไม่พอต่อการทิ้งขยะ สัตว์ไม่มีเจ้าของมากบนถนน และในหมู่บ้าน เช่น หมาไม่มีเจ้าของ
๘.ความรู้สึกที่มีต่อปัญหายาเสพติดที่ระบาด	ยาเสพติดระบาดในหมู่บ้านน้อย เพราะมีปริมาณน้อยและไม่หลากหลาย เช่น เหล้าเถื่อน กัญชา	ยาเสพติดระบาดในหมู่บ้านมาก เด็กวัยรุ่นไม่ได้รับการศึกษา ไม่ได้เรียนต่อทำให้มีเวลาว่างมาก จึงชักจูงกันไปในทางที่ผิด เศรษฐกิจครอบครัวลำบาก หาเช้ากินค่ำ ยาเสพติดหลากหลายชนิด ทั้ง น้ำหอม ยาบ้า

		กัญชา ยาไอซ์ ยาเวชนติดกันมาก
๕.ความรู้สึกที่มีต่อปัญหาโจรผู้ร้าย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	โจรมีไม่มากเขาเรียกกันว่าไอ้เสือ ไม่ลักเล็กขโมยน้อย ลักของใหญ่ ลักวัว ขึ้นบ้านบันเรือเครื่องเรือ โจรมีจรรยาบรรณ มีลัทธิจะ มาอาศัยบ้านใครจะไม่ลักบ้านนั้น โจรในบ้านไม่มี มีโจรข้างนอกบ้านมาขโมย ชีวิตปลอดภัย	โจรผู้ร้ายมีมากขึ้น คนว่างงานรายได้ไม่พอรายจ่าย คนติดยาเกินมาก ทำให้มีโจรผู้ร้ายมาก ลักเล็กขโมยน้อย ลักทุกอย่างที่ขายได้ ลักกันเหมือนอิฐกวน โจรไม่มีลัทธิจะชีวิตและทรัพย์สินไม่ปลอดภัย
๑๐.ความรู้สึกที่มีต่อกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน เช่น ออมทรัพย์ แปรรูป อนุรักษ์ น้ำยาง แผลปลา อาชีพ เป็นต้น	กิจกรรมต่างๆในหมู่บ้านแต่ก่อนไม่มี	กิจกรรมต่างๆดีมาก ช่วยให้คนในชุมชนได้รู้ซึม เพื่อเอามาลงทุนในการทำมาหากิน ได้ฝากเงิน ได้ปันผล มีสวัสดิการดีมาก มีเขตอนุรักษ์ให้กุ้งปลาได้วางไข่ กุ้งปลาได้เพิ่มขึ้นมาก ได้ปล่อยกุ้งปลา คนในชุมชนมีที่ขายกุ้งปลา น้ำยาง คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์มาก
๑๑.ความรู้สึกที่มีต่อแกนนำอนุรักษ์แกนนำชุมชน	แกนนำมีบทบาทน้อยและมีน้อย	กลุ่มแกนนำอนุรักษ์แกนนำชุมชนมีบทบาทมากในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีกิจกรรมมากมายที่เข้ามาดูแลคนในชุมชน กลุ่มแกนนำเข้มแข็งมีกฎกติกา คนในชุมชนให้ความร่วมมือตามกฎหมาย เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและนอกชุมชน
๑๒.ภูมิใจอะไรบ้างที่เป็นคนช่องฟืน	ภูมิใจที่เกิดมาเป็นคนช่องฟืน ภูมิใจในอาชีพ ภูมิใจญาติพี่น้องสามัคคีกัน	ภูมิใจในน้ำมีกุ้งปลาให้หากินได้ บนควนมีสวนยางให้กรี๊ด ภูมิใจในอาชีพ ภูมิใจที่มีกลุ่มและกิจกรรมต่างๆ ภูมิใจผู้นำหมู่บ้าน ภูมิใจทุกอย่างที่เป็นช่องฟืน
๑๓.อย่างเห็นบ้าน	- อยากให้ลูกหลานคนในชุมชนห่างไกลยาเสพติด	

ช่องพื้นเป็นพริอใน อนาคต	- อยากให้เจริญต่อไปในทุกๆด้าน - อยากให้กลุ่มต่างๆในชุมชนมีอยู่ตลอด - อยากให้รัฐบาลปราบปรามยาเสพติดให้หมดไป - อยากให้คนในชุมชนรักสามัคคีกันมากขึ้น - อยากให้มีการปล่อยกุ้งปลามากขึ้นและตลอดไป - อยากให้โจรผู้ร้ายหมดไปจากช่องพื้น - อยากให้ผู้นำ ผู้ปกครองหมู่บ้าน พัฒนาหมู่บ้านให้ดีขึ้นตลอดไป - อยากให้คนในชุมชนช่องพื้นมีความเจริญก้าวหน้าตลอดไป
ความคิดเห็นของ นักเรียนโรงเรียน บ้านช่องพื้น	การดูแลรักษาทรัพยากรทางทะเลสาบ ทรัพยากรชายฝั่ง สัตว์น้ำในทะเลมีคุณค่าที่อุดมสมบูรณ์ ช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรชายฝั่ง ไม่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลอง มีสัตว์น้ำหลายชนิดที่อยู่ในทะเล การทำประมงเป็นอาชีพของคนในชุมชน มีรายได้ที่พึ่งพาตนเองได้ มีการปล่อยกุ้งปลา ไม่จับในฤดูวางไข่ การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งหมู่บ้านช่องพื้น มีเกาะ มีนกนางแอ่น มีต้นไม้หลายชนิด มีที่ท่องเที่ยว มีสวนยาง อยากให้คนในชุมชนช่วยกันดูแลความสะอาดในทะเล อยากให้ช่วยกันดูแลทรัพยากรชายฝั่งไปตลอดชีวิต เพื่ออยู่คู่กับคนในชุมชนตลอดไป

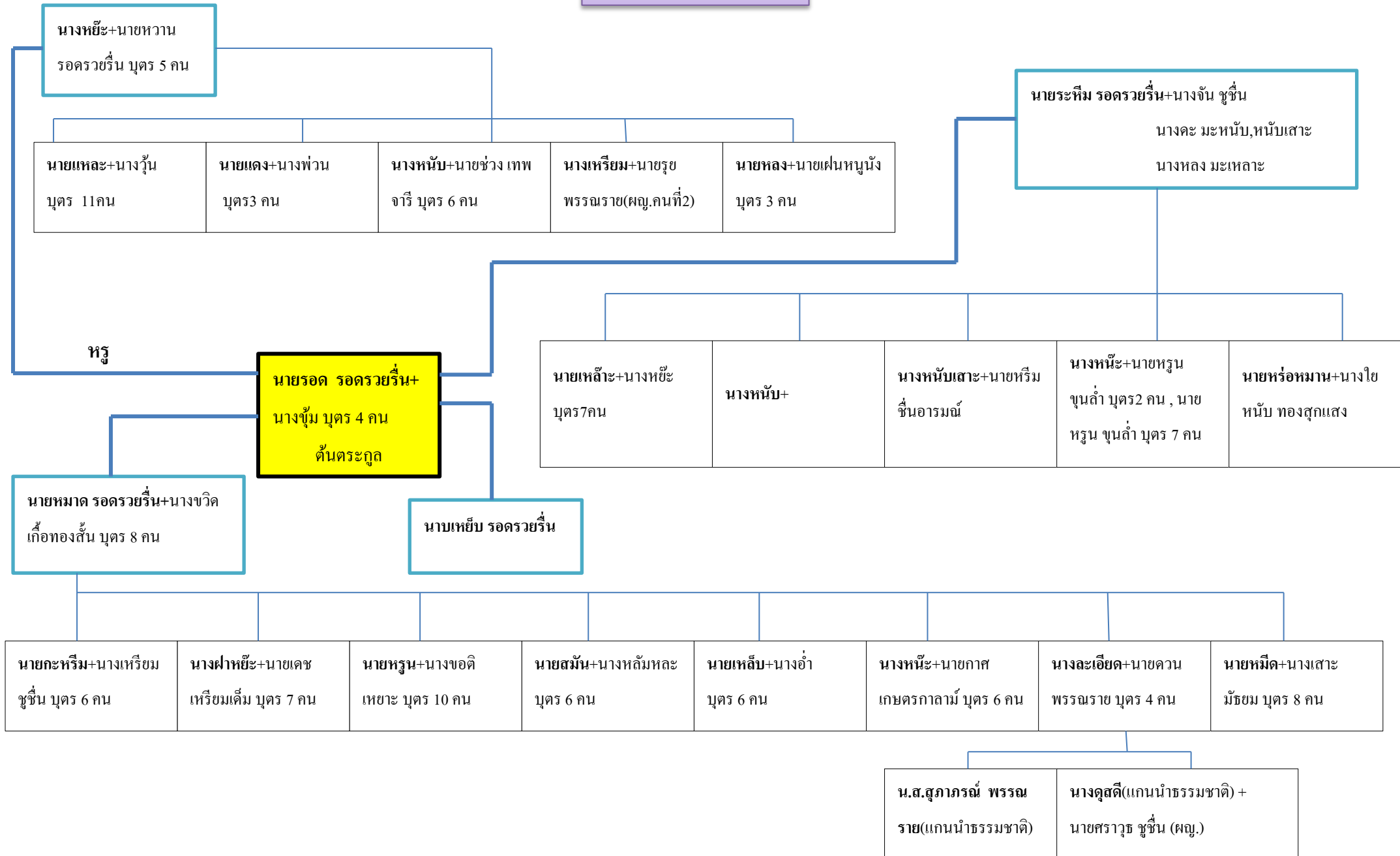

ตระกูลรอดรวัยรุ่น

85

ตระกูลขุนล่า

